

DE LEER VAN DE HEILIGE GEEST

DEEL I

‘Van aangezicht tot aangezicht’

Preken over teksten uit het evangelie volgens Matteus
[Sermones de scripturis 51-94]

Vertaald en van aantekeningen voorzien door
Joost van Neer, Martijn Schrama en Anke Tigchelaar, ingeleid door Joost van Neer
Ambo, Amsterdam, 2004

Augustinus Instituut, Eindhoven

DEEL II

Augustinus van Hippo

Uitgave: Peeters, Leuven

Over de Drie-eenheid

Ingeleid en vertaald door T.J. van Bavel

DOOR

Aurelius Augustinus

**Stichting de Gihonbron
Middelburg
2011**

SERMON 71¹

Vers 31. *Daarom zeg Ik u: Alle zonde en lastering zal de mensen vergeven worden; maar de lastering tegen de Geest zal de mensen niet vergeven worden.*

Vers 32. *En zo wie enig woord gesproken zal hebben tegen de Zoon des mensen, het zal hem vergeven worden; maar zo wie tegen de Heilige Geest zal gesproken hebben, het zal hem niet vergeven worden, noch in deze eeuw, noch in de toekomst.*

[1] De evangeliëlezing van zojuist stelt ons voor een groot probleem, dat we zelfstandig niet kunnen oplossen. Maar, alles waartoe we bekwaam zijn, komt van God², als we zijn hulp tenminste willen aanvaarden of begrijpen. Laat eerst de omvang van dit probleem maar eens tot u doordringen. Als u beseft wat voor een zware last er op mijn schouders rust, dan hoop ik dat u ervoor zult bidden dat mijn inspanningen zullen slagen, en ook dat u in de hulp die mij geboden wordt, stichting zult vinden voor uw geest.

Een bezetene die blind was en stom, werd bij de Heere gebracht. De Heere genas hem, zodat hij weer kon spreken en zien. De hele menigte stond versteld en zei: 'Is dat niet de Zoon van David?'³ Toen de Farizeeën dat hoorden, zeiden ze: 'Hij drijft de demonen alleen maar uit met de hulp van Beëlzebul, de opperdemon?'⁴ Maar Jezus wist wat ze dachten en zei tegen hen: 'Elk rijk dat in zichzelf verdeeld raakt, wordt een woestenij, en ook steden of huishoudens kunnen niet standhouden wanneer ze in zichzelf verdeeld raken. Als de satan de satan uitdrijft, is hij innerlijk verdeeld. Hoe zal zijn rijk dan standhouden?'⁵ Met deze woorden wilde de Heere de Farizeeën aan de hand van hun eigen uitspraak laten zien dat ze door niet in Hem te geloven ervoor kozen om deel uit te maken van het rijk van de duivel. En dat kon vanzelfsprekend niet standhouden omdat het in zichzelf verdeeld was.

Laat de Farizeeën maar kiezen wat ze willen. Als de satan de satan niet kan uitdrijven, kunnen ze niets vinden om tegen de Heere in te brengen. Maar als de satan de satan wel kan uitdrijven, kunnen ze beter wat meer aan zichzelf denken en maken dat ze weggelaten uit zijn rijk, dat nu eenmaal niet stand kan houden omdat het in zichzelf verdeeld is.

[2] Met wiens hulp drijft Christus de Heere de demonen uit? Laten de Farizeeën maar eens goed letten op wat er volgt, anders gaan ze nog denken dat Christus de opperdemon is! Christus zegt daarop: 'Als Ik de demonen met de hulp van Beëlzebul uitdrijf, met wiens hulp doen de mensen uit uw eigen volk dat dan? Daarom zullen zij uw rechter zijn.'⁶ Hij heeft het dan natuurlijk over Zijn leerlingen, mensen die ook uit het Joodse volk afkomstig zijn. Als leerlingen van de Heere Jezus Christus zijn ze zich er heel goed van bewust dat hun goede Meester hun geen boze toverkunsten heeft geleerd, zoals demonen uitdrijven met de hulp van de opperdemon. 'Daarom', zegt de Heere, 'zullen zij hier uw rechter zijn,'⁷ de leerlingen dus, mensen die voor deze

¹ Schrifttekst: Mt 12,31-32; datum: tussen 417 en 420; tekst *Revue Bénédictine* 75 (1965), 65-108. Vgl. Verbraken 1976, 70-71.

² Vgl. 2 Kor 3,5.

³ Vgl. Mt 12,22-23.

⁴ Mt 12,24. Vgl. Mt 9,34, Mc 3,22 en Lc 11,15.

⁵ Mt 12,25-26. Vgl. Mc 22-26.

⁶ Mt 12,27. Vgl. Lc 11,19.

⁷ Mt 12,27. Vgl. Lc 11,19.

wereld van geringe afkomst zijn en onbeduidend⁸, die geen sluwe kunstgrepen, maar de heilige eenvoud van mijn kracht bezitten: zij zullen van Mij getuigen en uw rechter zijn.

Vervolgens voegt Hij eraan toe: ‘Maar als Ik niet de hulp van de Geest van God de demonen uitdrijf, dan is het rijk van God inderdaad onder u gekomen.’⁹ Wat betekent dat? Eigenlijk zegt Hij daarmee: ‘Als Ik de demonen met de hulp van de Geest van God uitdrijf, dan kunnen de mensen uit uw eigen volk dat echt niet op een andere manier. Ik heb hun immers geen verderfelijk onderricht gegeven, maar een eenvoudig geloof. Het rijk van God dat het rijk van de duivel ten val brengt, is onder u gekomen. Dat staat vast. Maar als u niet verandert, komt u samen met de duivel ten val.’

[3] Hij had hun gevraagd: Met de hulp van wie drijven de mensen van uw eigen volk de demonen dan uit?¹⁰ Om hun te laten zien dat het niet om hun eigen verdienste ging, maar om Zijn genade in hen voegde Hij dus toe: ‘Hoe kan iemand het huis van een geweldenaar binnendringen en zijn huisraad weghalen als hij die geweldenaar niet eerst vastbindt? Pas dan kan hij zijn huis leeghalen.’¹¹ Met andere woorden: ‘De mensen uit uw eigen volk die al in Mij geloven of nog gaan doen, zullen de demonen in heilige eenvoud uitdrijven en niet met de hulp van de opperdemon. Want de mensen uit uw eigen volk waren — of zijn — ongetwijfeld net als u goddeloze zondaren. Daarom staan ze ook in het huis van de duivel en vormen ze zijn huisraad. Hoe zou Ik de duivel de mensen kunnen afnemen, die hij in al zijn ongerechtigheid, stevig in de greep houdt? Toch alleen als Ik hem met de touwen van Mijn gerechtigheid vastbind en hem zijn huisraad afneem, een voorwerp van toorn, dat ik tot een voorwerp van ontferming maak?’¹²

Dat is wat ook de zalige apostel Paulus een aantal hoogmoedige Korintiërs verweet omdat ze zo’n drukte maakten over hun eigen verdiensten: ‘Door wie wordt u zo belangrijk gevonden?’¹³ Dat wil zeggen: door wie wordt het verschil gezien tussen u en de voorwerpen van toorn of tussen u en de massa die uit Adam geboren wordt en door zijn zondeval verloren gaat? En om te voorkomen dat iemand zou zeggen: ‘Het verschil is mijn eigen gerechtigheid; zegt Paulus daarna: ‘Wat hebt u dat u niet gekregen hebt?’¹⁴ Daarom zegt hij ook over zichzelf ‘Ook wij waren uit onszelf ooit kinderen van Gods toorn, evenals de anderen.’¹⁵ Zelf behoorde Paulus dus ook tot de huisraad van die gewelddadige geweldenaar! Dat was in de tijd dat hij de kerk vervolgde, God lasterde en Hem beledigde,¹⁶ en toen hij — zoals hij zelf zegt — zijn leven met boosaardigheid en afgunst vulde.¹⁷ Maar Hij die de geweldenaar vastbond, nam hem Paulus af, voorwerp van verderf, en vormde het om tot voorwerp van uitverkiezing.¹⁸

[4] Goddeloze mensen die niet geloven en alles wat christelijk heet, vijandig gezind zijn, zouden op het idee kunnen komen dat ook het rijk van Christus in zichzelf

---

⁸ Vgl. 1 Kor 1,28.

⁹ Mt 12,28. Vgl. Lc 11,20.

¹⁰ Vgl. Mt 12,27.

¹¹ Mt 12,29. Vgl. Mc 3,27.

¹² Vgl. Rom 9,22-23.

¹³ 1 Kor 4,7.

¹⁴ 1 Kor 4,7.

¹⁵ Ef 2,3.

¹⁶ Vgl. 1 Tim 1,13.

¹⁷ Vgl. Tit 3,3.

¹⁸ Vgl. Hnd 9,15.

verdeeld is. Er bestaan immers uiteenlopende ketterijen en scheuringen. Ze zijn bewerkstelligd door mensen die niet het predikaat van christelijk het uitschot van de maatschappij om zich heen verzamelen. Daarom voegt de Heere er direct aan toe: ‘Wie niet met Mij is, is tegen Mij, en wie niet met Mij bijeenbrengt, verstroot.’¹⁹ Hij zegt niet: ‘Wie zich niet naar Mij christen noemt,’ of: ‘Wie niet is getekend met Mijn heilig teken,’ maar: ‘Wie niet met Mij is, is tegen Mij.’²⁰ En Hij zegt ook niet: ‘Wie niet in mijn naam bijeenbrengt,’ maar: ‘Wie niet met Mij bijeenbrengt, verstroot.’²¹ Het rijk van Christus is niet in zichzelf verdeeld, ook al zijn er natuurlijk mensen die dat wat is gekocht voor de prijs van het bloed van Christus,²² proberen te verdelen. De Heere kent de zijnen.²³ ‘Laat ieder,’ zegt Paulus, ‘die de naam van de Heere in de mond neemt, ver blijven van ongerechtigheid,’²⁴ want als je niet ver blijft van ongerechtigheid, behoort je niet tot het rijk van Christus, ook al noem je zijn naam.’ Ik geef een paar voorbeelden. Ik begin bij de vrek en de verkwister: de één pot zijn geld op, de ander smijt het over de balk. Het zijn twee uitersten en toch behoren ze allebei tot het rijk van de duivel. Tweede voorbeeld. De Junovereerder en de Herculesvereerder: als afgodendienaars staan ze tegenover elkaar en toch behoren ze allebei tot het rijk van de duivel. Derde voorbeeld. De heidense vijand van Christus en de Joodse vijand van Christus: ze staan tegenover elkaar en toch behoren ze allebei tot het rijk van de duivel. Laatste voorbeeld. De arianen en de photinianen: twee totaal verschillende ketterse bewegingen die tegenover elkaar staan, net zoals de donatisten en de maximianisten.²⁵ Al dit soort menselijke misslagen en dwalingen staan tegenover elkaar en zijn in zichzelf verdeeld, en toch behoren ze allemaal tot het rijk van de duivel. Daarom zal dat rijk niet standhouden. De rechtvaardige en de goddeloze, de gelovige en de ongelovige, de christen en de ketter, ook zij staan tegenover elkaar, maar ze behoren niet tot hetzelfde rijk, dat van Christus. De Heere kent de zijnen.²⁶ Niemand van ons kan zich verschuilen achter het woord christen als predikaat. Als je de naam van de Heere aanroept en je wilt er werkelijk iets aan hebben, blijf dan ver van ongerechtigheid.²⁷

[5] Waren deze woorden uit het evangelie al niet altijd duidelijk — ik heb overigens de indruk dat ik de duisterheden met de hulp van de Heere wel heb kunnen verklaren

---

¹⁹ Mt 12,30 en Lc 11,23.

²⁰ Mt 12,30.

²¹ Mt 12,30.

²² Vgl. 1 Kor 6,20 en 7,23.

²³ 2 Tim 2,19.

²⁴ 2 Tim 2,19.

²⁵ De arianen ontleenden hun naam aan de priester Arius (ca. 250-ca. 336). Deze verdedigde de mening dat Christus als Zoon van God in godheid niet gelijk was aan de Vader, maar onder Hem stond. Hiermee wilde hij tegenover de aanhangers van het meergodendom de enkelvoudigheid van God onderstrepen. En hij benadrukte daarmee meer het middelaarschap van Christus. In de ogen van Arius stond Christus dicht bij de mens en was Hij dus meer verbonden met de wereld dan God. De photinianen ontleenden hun naam aan Photinus (4e eeuw). Volgens Augustinus ontkende Photinus de preëxistentie van Christus maar leerde hij wel dat Jezus Christus uit een maagd was geboren en een groot mens was. De donatisten, genoemd naar Donatus (4e eeuw) weigerden het ambt te erkennen van de kerkelijke bedienaren, die tijdens de vervolgingen aan het begin van de vierde eeuw de heilige boeken aan de vervolger hadden overgeleverd. Noch erkenden ze de kerken, die deze ambtsdragers toestonden na de vervolging weer werkzaam te zijn. De maximianisten waren aanhangers van bisschop Maximianus en vormden een aparte groep binnen de donatistische beweging. Maximianus was tegenbisschop tegen de donatistische bisschop Primianus.

Augustinus geeft dit schisma een belangrijkere plaats dan het in werkelijkheid had.

²⁶ 2 Tim 2,19.

²⁷ Vgl. 2 Tim 2,19.

— ze waren bij lange na niet zo moeilijk als de twee verzen die erop volgen. Daarin zegt de Heere; ‘Daarom zeg Ik u: elke zonde en elke godslastering zal de mensen vergeven worden, maar de lastering tegen de Geest zal hun niet vergeven worden. Als u de Mensenzoon weerspreekt, zal het u vergeven worden. Maar als u de Heilige Geest weerspreekt, zal het u niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.’²⁸

Wat moet er nu terechtkomen van al die mensen die de kerk voor zich wil winnen? Het zal toch niet zo zijn dat mensen die zich na de één of andere dwaling weer op het rechte pad bevinden, in de kerk hoop op vergeving van alle zonden in het vooruitzicht gesteld krijgen en dat die hoop vervolgens vals blijkt? Want wie wordt er niet schuldig bevonden aan het weerspreken van de Heilige Geest voordat hij zich tot het christendom bekeerde en bij de kerk ging horen?

In de eerste plaats hebben we hen die we heidenen noemen, dienaren van een hele massa valse goden, vereerders van afgodsbeelden. Als die beweren dat Christus de Heere zijn wonderen door middel van magie heeft gedaan, dan doen ze toch niets anders dan de Farizeeën die zeiden dat Hij de demonen met de hulp van de opperdemon uitdreef?²⁹ En bovendien, als ze onze heiliging met de gave van de Heilige Geest elke dag lasteren, dan lasteren ze toch niemand minder dan de Heilige Geest?

En dan de Joden. Wat die over de Heere hebben gezegd, vormt het onderwerp van deze preek. Is het niet zo dat zij de Heilige Geest nog steeds weerspreken? Zoals ze nu weigeren aan te nemen dat Hij in de christenen woont, zo weigerden ze toen aan te nemen dat Hij in Christus was. Spraken de Joden toen dan geen kwaad over de Heilige Geest? Ze zeiden toch dat Hij niet bestond, of dat Hij wel bestond, maar geen God was? Dat Hij een schepsel was? En zeiden ze ook niet dat Hij geen macht had om de demonen uit te drijven? Hebben ze die vernederende uitspraken soms niet over de Heilige Geest gedaan? Of vergelijkbare uitspraken? Jazeker, want de Sadduceeën zeiden dat de Heilige Geest niet bestond.³⁰ En de Farizeeën verdedigden zijn bestaan dan wel tegen de ketterse aanval van de Sadduceeën,³¹ maar weigerden weer aan te nemen dat de Heilige Geest in de Heere Jezus Christus was. Zo kwamen ze op de gedachte dat de Heere de demonen met de hulp van de opperdemon uitdreef,³² terwijl Hij dat niet de hulp van de Heilige Geest deed.

Op die manier erkennen niet alleen de Joden, maar ook heel wat kettters het bestaan van de Heilige Geest wel, maar weigeren ze aan te nemen dat Hij in het lichaam van Christus is, Zijn enige kerk, en dat is beslist de algemene kerk. Het staat dus buiten kijf dat ze geen haar beter zijn dan de Farizeeën. Want die erkenden het bestaan van de Heilige Geest wel, maar weigerden aan te nemen dat Hij in Christus was, en schreven het werk dat Hij deed om de demonen uit te drijven, aan de opperdemon toe.³³

Over wat kettters als de arianen, de eunomianen en de macedonianen³⁴ beweren, dat de Heilige Geest in geen geval de Schepper is maar een gewoon schepsel, wil ik het niet

²⁸ Mt 12,31-32. Vgl. Mc 3,19 en Lc 12,10.

²⁹ Vgl. Mt 9,34; 12,24, Mc 3,22 en Lc 11,15.

³⁰ Vgl. Hnd 23,8.

³¹ Vgl. Hnd 23,8.

³² Vgl. Mt 9,34; Mt 12,24 Mc 1,22 en Lc 11,15.

³³ Vgl. Mt 9,34; Mt 12,24, Lc 3,22 en Lc 11,15.

³⁴ De eunomianen, genoemd naar Eunomius (?-394) loochenden het voortkomen van Christus als Zoon van de Vader. Volgens hen was het de Vader die Christus had geschapen en Hem zijn eigen scheppingsmacht had toevertrouwd. Christus schiep de Heilige Geest als eerste schepsel. De macedonianen, genoemd naar Macedonius, bisschop van Constantinopel (?-ca. 362), erkenden dat de Zoon van dezelfde substantie is als de vader, maar ontkenden dit van de Heilige Geest.

eens hebben. Weer anderen weigeren ten enenmale aan te nemen dat God Zelf een Drie-eenheid is. Zonder blikken of blozen durven ze te stellen dat God alleen als Vader bestaat, maar dat Hij de ene keer Zoon wordt genoemd en de andere keer Heilige Geest. Dat zijn de sabellianen,³⁵ door sommigen ook wel patripassianen genoemd omdat ze het standpunt huldigen dat de Vader het lijden heeft ondergaan. Het bestaan van een Zoon weigeren ze aan te nemen, laat staan dat van een Heilige Geest. Ook de photinianen zeggen dat God alleen als Vader bestaat. De Zoon kan slechts mens zijn. Dat er een derde persoon bestaat, een Heilige Geest, weigeren ze per se aan te nemen.

[6] Het is dus duidelijk dat de Heilige Geest wordt gelasterd door de heidenen, door de Joden en ook door de ketters. Maar het kan toch niet zo zijn dat ze aan hun lot overgelaten moeten worden en wij ervan moeten uitgaan dat er voor hen geen enkele hoop meer is, omdat er zwart op wit staat: ‘Als iemand de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.’³⁶ Kunnen dan alleen mensen die van kindsbeen af tot de kerk behoren, van de schuld van deze ernstige zonde bevrijd worden? Mensen die in het Woord van God zijn gaan geloven, katholiek zijn geworden en tot de vrede en de genade van Christus zijn gekomen, zijn van oorsprong toch altijd heidenen, Joden of ketters? En als het hun niet vergeven wordt dat ze de Heilige Geest weersproken hebben, dan heeft het toch geen enkele zin de mensen te beloven en te verkondigen dat ze vergeving zullen ontvangen voor hun zonden als ze zich tot God bekeren, of dat nu gebeurt door het doopsel en door de vrede met de kerk? Want de Heere zegt niet: ‘Het kan hun alleen maar in het doopsel vergeven worden,’ nee, er staat: ‘Het zal hun; niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.’³⁷

[7] Sommige mensen denken dat je alleen tegen de Heilige Geest kunt zondigen als je — nadat je in de kerk bent gewassen in het bad van de wedergeboorte en nadat je de Heilige Geest hebt ontvangen,³⁸ — je vervolgens, om zo te zeggen ondankbaar voor die geweldige gave van de Heiland, aan een doodzonde hebt overgegeven: het plegen van overspel, het begaan van een moord, het hoe dan ook opgeven van je christen-zijn of het verlaten van de algemene kerk. Persoonlijk zie ik niet in hoe je het met zo’n uitleg eens kunt zijn. Iedereen weet toch dat je altijd in de kerk terecht kunt om boete te doen voor welk vergrijp dan ook? En dat de apostel Paulus duidelijk in verband met het waarschuwen van ketters zegt: ‘[Een dienstknecht van de Heere moet een bekwame en geduldige leraar zijn, die de dwarsliggers met zachtheid terechtwijst], zodat God hen misschien tot inkeer breng, en tot de erkenning van de waarheid, zodat zij tot bezinning komen en zich losmaken uit de strikken van de duivel, die hen gevangen houdt om zijn wil te doen.’³⁹ Want wat heb je aan een strenge aanpak zonder hoop op vergeving?

En bovendien, de Heere zegt niet: ‘Als een gelovige die tot de katholieke kerk behoort, de Heilige Geest weerspreekt,’ maar: ‘Als iemand de Heilige Geest weerspreekt.’⁴⁰ Dat wil zeggen: als iemand, wie het ook is, het kan me niet schelen

³⁵ De sabellianen, genoemd naar Sabellius (3e eeuw?), worden ook wel modalisten genoemd, omdat zij vonden dat de namen van Vader, Zoon en Heilige Geest duiden op drie bestaanswijzen van de éne God.

³⁶ Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12,10.

³⁷ Vgl. Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12, 10.

³⁸ Vgl. Tit 3,5.

³⁹ 2 Tim 2,24-26.

⁴⁰ Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12,10.

wie, de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.⁴¹ Dus of het nu om een heiden, een Jood of een christen gaat, om een ketter die voortkomt uit de Joden of de christenen, of om welke andere soort ketter dan ook, er staat niet: als die of die, maar als iemand de Heilige Geest weerspreekt, dat wil zeggen: lastert, zal het hem niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.⁴²

Verder weerspreekt iedere dwaalleer de Heilige Geest, elke leer die met de waarheid in tegenspraak is en op gespannen voet staat met de katholieke vrede. Dat heb ik met het voorgaande proberen aan te tonen. Ondanks dat alles laat de kerk niet na om alle volgelingen van een dwaalleer weer op het rechte pad te zetten en bijeen te brengen. Zo krijgen ze vergeving van zonden én ze krijgen de Heilige Geest, die ze voorheen lasterden. Volgens mij heb ik hiermee aangetoond hoe omvangrijk het probleem is, en dat er een groot geheim achter schuilgaat. Laten we de Heere vragen of Hij mij bij mijn uitleg wil bijlichten.

[8] Spits uw oren dus, broeders en zusters, richt uw oren op mij en uw geest op God. Ik verzeker u, geliefde broeders en zusters, in de hele Heilige Schrift vindt u waarschijnlijk nergens zo'n omvangrijk en moeilijk probleem. Als ik heel eerlijk ben, is dat ook de reden waarom ik dit moeilijke en lastige probleem tot nu toe altijd uit de weg ben gegaan in de preken die ik voor mijn gelovigen heb gehouden. Niet dat ik er nooit over heb nagedacht — in zo'n belangrijke zaak zou ik het niet nalaten te vragen, te zoeken en te kloppen⁴³ — dat niet, maar ik had wel steeds het idee dat ik er met de woorden die op dat moment in mij opkwamen, niet in zou slagen het probleem dat mezelf net een beetje duidelijker begon te worden, voor u te verhelderen. Maar toen ik vandaag de lezingen hoorde waarover ik voor u moest preken, werd mijn hart op het moment dat het evangelie werd voorgelezen, zo geraakt dat ik geloofde dat het Gods wil was. Ik móest u er vanaf deze zetel iets over te laten horen.

[9] Allereerst wil ik dat u opmerkt en ook goed tot u laat doordringen dat de Heere heeft gezegd: 'Als iemand de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden.'⁴⁴ Hij heeft niet gezegd: 'Geen enkele lastering⁴⁵ van de Geest zal worden vergeven,' of: 'Als iemand de Heilige Geest hoe dan ook weerspreekt, zal het hem niet worden vergeven.' Als Hij dat had gezegd, had Hij ons elke mogelijkheid ontnomen om erover te discussiëren. Want als de mensen geen enkele lastering en geen enkele weerspreking van de Heilige Geest vergeven zal worden, kan de kerk niemand voor zich winnen van hen die de gave van Christus en de heiliging van de kerk vanwege een of andere vorm van ongeloof weerspreken, of het nu om heidenen, Joden, kettters van welke richting dan ook, of zelfs om niet-deskundige gelovigen binnen de katholieke kerk gaat. Denk alstublieft niet dat de Heere, ik zeg het nog eens, denk alstublieft niet dat de Waarheid heeft gezegd dat geen enkele lastering of geen enkele weerspreking van de Heilige Geest vergeven kan worden, niet in deze tijd en niet in de komende.

[10] De Heere wil onze geest namelijk oefenen met een moeilijk probleem, en niet voor de gek houden met een valse bewering, Daarom hoeft u nog niet te denken dat er

⁴¹ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁴² Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁴³ Vgl. Mt 7,7-8 en Lc 1,9-10.

⁴⁴ Mt 12,32.

⁴⁵ In plaats van *blasphemiae* lezen wij *blasphemia*.

geen enkele lastering en geen enkele weerspreking van de Heilige Geest bestaat, die kan worden vergeven. Waarop u wel bedacht moet zijn, is dat er een bepaalde lastering en een bepaalde weerspreking van de Heilige Geest bestaat, waarbij er van genade of vergeving nooit sprake kan zijn. Want als we nergens vergeving voor zouden krijgen, wie zal er dan nog kunnen worden gered? En als we overal vergeving voor zouden krijgen, weerspreken we de Heiland. Er moet dus een lastering of een weerspreking van de Heilige Geest zijn, die niet vergeven zal worden.

De vraag is natuurlijk: Welke is dat? Daarop moeten wij van de Heere een antwoord zoeken. Daarom heeft Hij het in de Schrift ook, niet in zoveel woorden uitgedrukt. Hij wil dat we ernaar zoeken zeg ik, en er niet zomaar aan voorbijgaan. Soms wordt in de Heilig Schrift iets zo geformuleerd dat het niet direct duidelijk is of het algemene of in bijzondere zin bedoeld is. Dat komt wel vaker voor. En het hoeft nog niet te betekenen dat wat in algemene zin wordt gezegd, niet ook in bijzondere zin kan worden opgevat. De woorden dat geen enkele lastering tegen de Geest vergeven zal worden⁴⁶ or dat als iemand de Heilige Geest weerspreekt, het hem niet vergeven zal worden, niet in deze tijd en niet in de komende,⁴⁷ die woorden worden dus in algemene zin gebruikt, dat wil zeggen dat ze iedereen aangaan. Maar als je zegt dat die of die lastering tegen de Geest niet vergeven zal worden, dan gebruik je de woorden in bijzondere zin, dat wil zeggen dat het slechts een paar mensen aangaat.

De Heere spreekt noch in algemene noch in bijzondere zin. Er staat namelijk niet: elke lastering, of een bepaalde lastering. Nee, er staat alleen maar: de lastering, dat de lastering tegen de Geest niet zal worden vergeven.⁴⁸ En dat kun je ruim opvatten. Er staat ook niet: hoe dan ook weerspreekt, of op een bepaalde manier weerspreekt, maar gewoon: weerspreekt. En ook dat kan ruim worden opgevat: als iemand de Heilige Geest weerspreekt.⁴⁹ Daaronder hoef je niet elke lastering en elke weerspreking te verstaan. De Heere wilde ons duidelijk laten beseffen dat er wel degelijk van lastering of weerspreking sprake kan zijn. Hij heeft dit echter niet in zoveel woorden willen zeggen. Daarmee wilde Hij ons de kans geven om de strekking van zijn woorden tot ons te laten doordringen door ons te laten vragen, zoeken en kloppen.⁵⁰ Dan zouden wij niet zo gemakkelijk aan zijn woorden voorbijgaan.

[11] Om nog beter te kunnen begrijpen waar het over gaat, moet u maar eens kijken wat de Heere over de Joden zegt: ‘Als Ik hun mijn boodschap niet was komen verkondigen, dan zouden ze zonder zonde zijn.’⁵¹ De Heere kiest deze woorden niet zonder reden. Hij bedoelt niet te zeggen dat de Joden helemaal geen zonden zouden hebben gehad, als Hij hun zijn boodschap niet was komen verkondigen.⁵² Integendeel, toen Hij kwam, trof Hij hen beladen met een grote zondenlast aan. Daarom zegt Hij ook: ‘Kom allen naar Mij toe die afgemat en belast zijn.’⁵³ Waar gaan ze anders onder gebukt dan onder een zondenlast die het gevolg is van hun vele overtredingen van de wet? Ja, want de wet van Mozes is erbij gekomen, waardoor de overtredingen zich hebben vermeerderd.⁵⁴ Ergens anders zegt de Heere nog: ‘Ik ben niet gekomen om

---

⁴⁶ Vgl. Mt 12,31 en Mc 3,28.

⁴⁷ Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁴⁸ Mt 12,31. Vgl. Mc 3,28.

⁴⁹ Mt 12,32. Vgl. Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁵⁰ Vgl. Mt 7,7-8 en Lc 1,9-10.

⁵¹ Joh 15,22.

⁵² Vgl. Joh 15,22.

⁵³ Mt 11,28.

⁵⁴ Vgl. Rom 5,20.

rechtvaardigen te roepen, maar zondaars.⁵⁵ Hoe kan Hij dan zeggen dat de Joden zonder zonde zouden zijn als Hij niet was gekomen? Dat kan toch alleen maar omdat Zijn woorden noch in algemene noch in bijzondere zin bedoeld zijn? De Heere laat het in het midden.⁵⁶ We hoeven er niet per se uit op te maken dat het om elke zonde gaat. Maar als het niet zou gaan om een zonde, een zonde die de joden alleen maar zouden hebben als Christus hun zijn boodschap was komen verkondigen,⁵⁷ dan hadden we Zijn woorden duidelijk — en dat zou afschuwelijk zijn — onwaar kunnen noemen. De Heere zegt dus niet dat als Hij hun zijn boodschap niet was komen verkondigen, dat ze dan zonder enige zonde zouden zijn.⁵⁸ Dan zou de Waarheid liegen!

En Hij zegt ook niet uitdrukkelijk dat als Hij hun zijn boodschap niet was komen verkondigen, dat ze dan zonder die of die zonde zouden zijn.⁵⁹ Dan zouden wij als gelovigen niet bepaald tot onderzoek aangemoedigd worden! Binnen de overvloed aan teksten uit de Heilige Schrift worden we gevoed door de heldere passages en geoefend door de duistere. In het ene geval wordt de honger verdreven, in het andere de tegenzin. We hoeven er dus niet van op te kijken dat we in de Joden, ook al zou de Heere niet bij hen gekomen zijn, zondaars moeten zien. Er staat namelijk niet dat ze dan zonder enige zonde zouden zijn.⁶⁰ Wat er wel staat, is dat ze zonder zonde zouden zijn als Hij niet was gekomen.⁶¹ Daarom kan het eigenlijk niet anders of de joden hebben bij de komst van de Heere dan misschien niet elke zonde begaan, maar wel een die ze nog nooit eerder hadden begaan. En dat is natuurlijk dat ze niet in Hem geloofden toen Hij bij hen was en tot hen sprak. Integendeel, ze beschouwden Hem als een vijand omdat Hij de waarheid sprak. En ze gingen zelfs zover dat ze Hem doodden. Zo'n afschuwelijke, zware zonde zouden ze zeker nooit hebben begaan als de Heere hun zijn boodschap niet was komen verkondigen. Dus als we horen dat ze dan zonder zonde zouden zijn,⁶² mogen we onder het woord zonde niet elke zonde verstaan, maar slechts een bepaalde.

Zo is het ook in de lezing van vandaag. Als we horen dat de lastering tegen de Geest niet vergeven zal worden,⁶³ gaat het niet om elke lastering, maar om een bepaalde. En als we horen dat als iemand de Heilige Geest weersprekt, het hem niet vergeven zal worden,⁶⁴ mogen we onder het woord weerspreking niet elke weerspreking verstaan, maar een bepaalde.

[12] En wanneer de Heere zegt: 'De lastering tegen de Geest zal niet vergeven worden,'⁶⁵ mogen we daaronder ook zeker niet de lastering tegen iedere geest verstaan, maar die tegen de Heilige Geest.

Wie is er nu nog zo gek om het anders te begrijpen? Bovendien zegt de Heere het ergens anders nog duidelijker.

Ook de woorden van de Heere 'alleen wie herboren wordt uit water en Geest' moet u

---

⁵⁵ Mt 9,13. Vgl. Mc 2,17 en Lc 5,32.

⁵⁶ Het gaat om de woorden zonder zonde. In algemene zin betekent dit zonder een enkele zonde. In bijzondere zin betekent dit zonder een bepaalde zonde. Maar Jezus laat het hier in het midden door erop te wijzen dat er in ieder geval van enigerlei zonde sprake is.

⁵⁷ Vgl. Joh 15,22.

⁵⁸ Vgl. Joh 15,22.

⁵⁹ Vgl. Joh 15,22.

⁶⁰ Vgl. Joh 15,22.

⁶¹ Vgl. Joh 15,22.

⁶² Vgl. Joh 15,22.

⁶³ Mt 12,31.

⁶⁴ Mt 12,32.

⁶⁵ Mt 12,34. Vgl. Mc 3,28.

in het licht van de hier gebruikte manier van spreken zien.⁶⁶ Hier zegt Hij ook niet dat dat uit de Heilige Geest is, terwijl dat wel wordt bedoeld. Omdat Hij de woorden ‘uit water en geest’ gebruikt, hoeven we daar nog niet per se iedere geest onder te verstaan. Dus als u hoort dat de lastering tegen de Geest niet vergeven zal worden,⁶⁷ hoeft u onder ‘de Geest’ niet iedere geest te verstaan, en onder ‘de lastering tegen de Geest’ evenmin elke lastering tegen de Geest.⁶⁸

[13] Ik zie dat u nu een antwoord wilt op de vragen welke lastering tegen de Geest het is, die niet vergeven zal worden — want het gaat niet om elke lastering⁶⁹ — en welke weerspreking van de Heilige Geest het is, die niet vergeven zal worden, niet in deze tijd en niet in de komende.⁷⁰ Ook hier gaat het niet om elke weerspreking. Moet u luisteren, ik wil u best de antwoorden geven waar u zo benieuwd naar bent, maar dan moet u er wel tegen kunnen dat het even gaat duren. Met de hulp van de Heere wil ik alles wat er bij me opkomt, graag zorgvuldig behandelen.

De andere twee evangelisten, Marcus en Lucas, hebben het in dit geval niet over lastering of weerspreking, als ze ons willen laten weten dat ze niet iedere lastering bedoelen, maar een bepaalde lastering, en niet iedere weerspreking maar een bepaalde weerspreking.

Wat zeggen zij? Marcus zegt het zo: ‘Ik verzeker u, alles zal de mensenkinderen vergeven worden, hun zonden en de lastertaal die ze gesproken hebben. Wie echter de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving, maar is schuldig aan een eeuwige zonde.’⁷¹ En Lucas: ‘Als iemand de Mensenzoon weerspreekt, zal het hem vergeven worden. Maar aan wie de Heilige Geest lastert, zal dat niet vergeven worden.’⁷² Dat de formuleringen niet helemaal dezelfde zijn, betekent toch zeker niet dat het niet om dezelfde waarheid zou gaan? Want de evangelisten zeggen hetzelfde, alleen niet in dezelfde woorden. Waarom doen ze dat zo? Toch alleen maar om ons ervan te doordringen dat de inhoud belangrijker is dan de vorm, en niet andersom? Als iemand iets zegt, hoeven we ons toch alleen maar af te vragen wat hij precies bedoelt met de woorden die hij gebruikt? Want wat maakt het nu uit of er gezegd wordt dat de lastering tegen de Geest niet vergeven zal worden,⁷³ of dat aan degene die de Heilige Geest lastert, dat niet vergeven zal worden?⁷⁴ Hooguit dat het laatste citaat duidelijker is. De evangelisten halen elkaar niet onderuit, nee, ze vullen elkaar aan.

De formulering is niet meteen duidelijk: de lastering van de Geest. Er wordt niet gezegd om welke geest het gaat, en niet iedere geest is de Heilige Geest. Bovendien kun je ook van lastering van de geest spreken, als je met je geest lastert. Precies zoals je van een gebed van de geest kunt spreken, als je met je geest bidt. Daarom zegt de apostel Paulus: ‘Ik moet bidden niet mijn geest, maar ook niet mijn verstand.’⁷⁵ Maar in de woorden ‘wie de Heilige Geest lastert’⁷⁶ is elke dubbelzinnigheid uitgesloten.

En waarin wijken de woorden van Marcus van die van Matteüs af? Marcus zegt: ‘Wie de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving, maar is schuldig aan een

---

⁶⁶ Joh 3,5.

⁶⁷ Mt 12,31.

⁶⁸ In plaats van *omnis* lezen wij *omnem*.

⁶⁹ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁷⁰ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

⁷¹ Mc 3,28-29.

⁷² Lc 12,10.

⁷³ Mt 12,31.

⁷⁴ Lc 12,10.

⁷⁵ 1 Kor 14,15.

⁷⁶ Mc 3,29.

eeuwige zonde.⁷⁷ Bij Matteüs kunnen we lezen: ‘Als iemand de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.’⁷⁸ In andere woorden en op een andere manier wordt eigenlijk precies hetzelfde gezegd. Matteüs’ woorden ‘als iemand de Heilige Geest weert spreekt’⁷⁹ worden door Marcus en Lucas verduidelijkt, die gebruiken de woorden ‘wie de Heilige Geest lastert’⁸⁰ om te voorkomen dat wij onder weerspreking iets anders verstaan dan lastering. In ieder geval wordt door alledrie hetzelfde bedoeld. Geen van hen wijkt af van wat de spreker voor ogen stond. En om ons dat te laten begrijpen worden al die woorden gebruikt, geschreven, voorgelezen en gehoord.

[14] Nu kan iemand zeggen: ‘Goed, ik heb het door, ik begrijp het helemaal. Als het woord lastering wordt gebruikt, en er wordt niet uitdrukkelijk bij vermeld: elke lastering, of: een bepaalde lastering dan kunnen we eruit opmaken: elke lastering, maar dat hoeft niet. Maar als we onder lastering niet een bepaalde lastering verstaan, is wat er staat, niet juist. Zo zit het ook met het woord weerspreking. Als er niet uitdrukkelijk wordt gezegd: elke weerspreking, of: een bepaalde weerspreking, hoeven we daar niet per se uit op te maken: elke weerspreking. Maar als we onder het woord weerspreking niet een bepaalde weerspreking verstaan, kan wat er staat, absoluut niet juist zijn. Maar als de woorden ‘wie lastert’⁸¹ worden gelezen, hoe kan ik die dan opvatten als een bepaalde lastering, terwijl het woord lastering er niet staat, of als een bepaalde weerspreking, terwijl het woord weerspreking er niet staat? Het lijkt er sterk op dat ‘wie lastert’ hier in algemene zin worden gebruikt.

Op deze tegenwerping heb ik het volgende antwoord. Zelfs als er iets had gestaan als: ‘Wie de Heilige Geest op welke manier dan ook lastert,’ dan zou ik nóg niet weten waarom ik zou moeten denken dat hier een bepaalde lastering achter zat, terwijl ik er eigenlijk elke lastering onder had moeten verstaan. Maar het is nu eenmaal onmogelijk om er elke lastering onder te verstaan. Dan zou namelijk aan de heidenen, Joden, ketters en aan alle mensen die de Heilige Geest met hun grote verscheidenheid aan dwalingen en tegenwerpingen lasteren, elke hoop op vergeving worden ontnomen, als ze hun leven zouden willen beteren. Om kort te gaan, in wat er bij Marcus staat: ‘Wie de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving,’⁸² gaat het niet om mensen die de Heilige Geest op elke mogelijke manier lasteren, maar om mensen die Hem op een dusdanige manier lasteren, dat het hun nooit kan worden vergeven.

[15] Net zoals er staat: ‘God beproeft niemand.’⁸³ Op grond daarvan mag u nog niet de conclusie trekken dat God nooit iemand beproeft. Nee, Hij doet dat alleen niet op elke mogelijke manier, maar op een bepaalde manier. Anders zouden de woorden dat de Heere uw God u op de proef stelt⁸⁴ niet waar zijn, en dan zouden we weigeren aan te nemen dat Christus God is, en zeggen dat het evangelie niet de waarheid spreekt. Want daarin kunnen we lezen dat Jezus, om een van Zijn leerlingen op de proef te stellen, vroeg waar ze het brood zouden halen om iedereen te eten te geven. Zelf wist Hij natuurlijk allang wat Hij ging doen.⁸⁵ Aan een beproeving die je tot

---

⁷⁷ Mc 3,29.

⁷⁸ Mt 12,32.

⁷⁹ Mt 12,32

⁸⁰ Mc 3,29.

⁸¹ Mc 3,29.

⁸² Mc 3,29.

⁸³ Jak 1,13.

⁸⁴ Dt 1,13

⁸⁵ Vgl. Joh 6,6.

zondigen aanzet, onderwerpt God niemand. Maar aan een beproeving die je geloof tegen het licht houdt, wil God u wel onderwerpen. Onder het woord beproeving mogen we namelijk niet elk soort beproeving verstaan. En dat mag ook niet bij het woord lasteren, als we horen voorlezen: ‘Wie de Heilige Geest lastert.’⁸⁶

[16] En dat gaat ook op als we de woorden horen: ‘Wie tot geloof komt en gedoopt wordt, zal gered worden.’⁸⁷ Onder degene die tot geloof komt, verstaan we zeker niet iemand die gelooft zoals de demonen geloven en sidderen.⁸⁸ En onder degene die wordt gedoopt verstaan we zeker niet iemand als Simon de tovenaer, die wel kon worden gedoopt, maar niet gered.⁸⁹ Dus toen de Heere zei: ‘Wie tot geloof komt en wordt gedoopt, zal worden gered.’⁹⁰ Had Hij niet alle mensen die tot geloof waren gekomen en gedoopt, op het oog, maar slechts bepaalde mensen. En wel diegenen die stevig stonden in het geloof, dat, zoals de apostel Paulus dat typeert, werkzaam is door de liefde.⁹¹ Zo wees de Heere met de woorden: ‘Wie de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving’⁹² niet op elke schuld, maar slechts op een bepaalde schuld, namelijk de schuld van degene die de Heilige Geest lastert. Wie zich daaraan schuldig maakt, kan nooit vergeving krijgen en verlost worden.

[17] En hoe moeten we de volgende woorden van de Heere begrijpen: ‘Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, blijft in Mij en Ik in hem?’⁹³ Daar zullen toch niet ook diegenen mee bedoeld zijn over wie de apostel Paulus zegt dat ze hun eigen vonnis eten en drinken, als ze dat vlees eten en dat bloed drinken?⁹⁴ Of de trouweloze Judas die zijn Meester overleverde en verkocht? Bleef Judas soms in Christus of Christus in hem?⁹⁵ Zeker niet, al had hij het heilig teken van Christus’ vlees en bloed, dat toen voor het eerst — en wel eigenhandig — door de Heere was gegeven, dan ook samen met de andere leerlingen gegeten en gedronken. De evangelist Lucas is daar nog veel duidelijker over.⁹⁶ En de vele mensen dan, die Christus’ vlees eten en zijn bloed drinken terwijl ze doen alsof het van harte gaat, of die het geloof de rug toekeren als ze het hebben gegeten en gedronken? Blijven die soms in Christus en Christus in hen?⁹⁷

Natuurlijk bestaat er wel een manier om dat vlees en bloed zo te eten en te drinken dat je in Christus blijft en Christus in jou.⁹⁸ Dus wie hoe dan ook het vlees van Christus eet en Zijn bloed drinkt, blijft niet zonder meer in Christus en Christus in hem, maar met wie het op een bepaalde manier eet en drinkt, gebeurt dat wel. En dat stond de Heere voor ogen toen Hij die woorden sprak. En zo is het ook als Hij zegt: ‘Wie de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving.’⁹⁹ Niet degene die Hem hoe dan ook lastert, maakt zich schuldig aan dat onvergeeflijke vergrijp, maar degene die Hem op een bepaalde manier lastert. En op welke manier dat is, dat moeten we

---

⁸⁶ Mc 3,29.

⁸⁷ Mc 16,16.

⁸⁸ Vgl. Jak 2,19.

⁸⁹ Vgl. Hnd 8,9-24.

⁹⁰ Mc 16,16.

⁹¹ Vgl. Gal 5,6.

⁹² Mc 3,29.

⁹³ Joh 6,56.

⁹⁴ Vgl. 1 Kor 11,29 en Joh 6,56.

⁹⁵ Vgl. Joh 6,56.

⁹⁶ Vgl. Lc 22,21-23.

⁹⁷ Vgl. Joh 6,56.

⁹⁸ Vgl. Joh 6,56.

⁹⁹ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

van Hem uitzoeken, dat is waar we achter moeten komen. Daarom heeft Hij die ware, maar tegelijk ook dreigende uitspraak gedaan.

[18] Maar welke manier, of liever, welke ongemanierdheid van lasteren is dat dan? Om wat voor lastering gaat het? En om wat voor weerspreking van de Heilige Geest? Ik denk dat nu het moment is aangebroken om u het antwoord op deze vragen te geven en u niet langer in spanning te houden. U hebt nu al zo lang moeten wachten! Maar het kon niet anders.

U weet, geliefde broeders en zusters, dat God de Vader binnen de onzichtbare en onvergankelijke Drie-eenheid die door het ware geloof en door de ene kerk wordt geleerd en verkondigd, niet de Vader is van de Heilige Geest, maar van de Zoon. En dat God de Zoon niet de Zoon is van de Heilige Geest, maar van de Vader. God de Heilige Geest is niet de Geest van de Vader alleen of van de Zoon alleen, maar van de Vader en de Zoon..

De Drie-eenheid bestaat niet uit drie goden, de Drie-eenheid is één God. Want al blijven de eigenheid en de zelfstandigheid van de afzonderlijke personen bewaard, toch is de Drie-eenheid één God, vanwege haar ongedeelde en ondeelbare wezen of natuur: haar eeuwigheid, waarheid en goedheid. Voorzover ik het begrijp, krijgen wij, zoals we nu nog zijn, in onze aardse situatie, hierin door middel van een spiegel en in raadselen¹⁰⁰ de gelegenheid iets te zien. We krijgen ingegeven dat het kenmerkend is voor de Vader dat Hij de oorsprong is, voor de Zoon dat Hij geboren wordt, voor de Heilige Geest dat Hij de gemeenschap is van de Vader en de Zoon, en voor alle drie dat ze aan elkaar gelijk zijn.

Goed, door middel van iets wat de gemeenschap is van de Vader en de Zoon, hebben zij beschikt dat wij een gemeenschap vormen met elkaar en met hen. Door ons dat te geven wilden zij ons bijeenbrengen en één maken in de Geest die zij beiden hebben. Dat is de Heilige Geest, tegelijk God en gave van God, waarin we met de godheid verzoend worden. Daar vinden we vreugde. Wat zouden we er immers aan hebben om al het goede te kennen als we het niet ook beminden? Zoals we leren door de waarheid, zo beminnen we door de liefde. Dan zullen we niet alleen tot diepere kennis komen, maar er ook in een toestand van geluk met volle teugen van genieten. Daar komt nog bij dat de liefde in ons hart is uitgestort door de Heilige Geest die ons werd geschonken.¹⁰¹ De liefde bedekt tal van zonden¹⁰² omdat we door onze zonden vervreemd raakten van het bezit van wat werkelijk goed is.

De Vader is dus de ware oorsprong van wie de Waarheid afstamt. De Zoon is de Waarheid die van de ware Vader afstamt. De Heilige Geest is de goedheid die door de goede Vader en de goede Zoon is uitgestort.¹⁰³ Alle drie zijn ze even goddelijk en hun eenheid is onscheidbaar.

[19] Om het eeuwige leven te kunnen verkrijgen, dat ons op de jongste dag gegeven zal worden, hebben wij dus meteen vanaf het moment dat wij begonnen te geloven een geschenk gekregen van de goede God: de vergeving van de zonden. Want zolang er zonden blijven bestaan, zal er vijandschap jegens God blijven, en vervreemding van Hem. Dat is dan te wijten aan ons eigen kwaad, want de Schrift liegt niet. Er staat:

---

¹⁰⁰ Vgl. 1 Kor 13,12.

¹⁰¹ Rom 5,5.

¹⁰² Vgl. 1 Pe 4,8.

¹⁰³ Vgl. Hnd 2,17, 2,18 en 2,33.

‘Uw zonden brengen een scheiding teweeg tussen u en God.’¹⁰⁴ God kan ons Zijn goede gaven dus alleen geven als Hij eerst ons kwaad heeft weggenomen. En hoe meer goede gaven er in ons komen, hoe minder ruimte er overblijft voor ons kwaad. Maar pas als er een eind komt aan ons kwaad, zullen zijn goede gaven tot voltooiing komen.

Met de hulp van de Heilige Geest vergeeft Christus de Heere dus zonden, net zoals Hij met de hulp van de Heilige Geest demonen uitdrijft. Dat valt althans op te maken uit wat Hij tegen zijn leerlingen zei na zijn verrijzenis uit de doden. Hij sprak eerst de woorden: ‘Ontvang de Heilige Geest’¹⁰⁵ en ging onmiddellijk daarna door men ‘Als jullie iemand zijn zonden vergeven, dan zijn ze ook vergeven; als jullie ze niet vergeven, dan blijven ze bestaan.’¹⁰⁶ Iets vergelijkbaars gebeurt ook bij de doop, de hergeboorte: ook daar vindt een totale vergeving van zonden plaats met de hulp van de Heilige Geest. De Heere zegt daarover: ‘Alleen wie herboren wordt uit water en Geest, is in staat het rijk van God binnen te gaan.’¹⁰⁷ En geboren worden uit Geest is iets heel anders dan gevoed worden uit die Geest. Net zoals het iets heel anders is om geboren te worden uit een lichaam dan om gevoed te worden met dat lichaam. Het één gebeurt als een moeder haar kind baart, het ander als zij het de borst geeft. Het kind ligt lekker te drinken aan de borst van de moeder door wie het ter wereld is gebracht. Zo voedt zij het leven dat zij eerder heeft gegeven.

De eerste weldaad die de milde God ons gelovigen bewijst, is de vergeving van zonden met de hulp van de Heilige Geest. Daarom wordt het begin van de verkondiging van Johannes de Doper, die voor de Heere uit was gezonden, als volgt beschreven: ‘In die dagen kwam Johannes de Doper in de woestijn van Judea verkondigen: Bekeer u, want het rijk der hemelen is ophanden.’¹⁰⁸ En de verkondiging van de Heere begint op dezelfde manier, want verderop staat: ‘Vanaf toen begon Jezus te verkondigen. Hij zei: Bekeer u, want het rijk der hemelen is ophanden.’¹⁰⁹ Johannes richtte zich tot hen die zich door hem kwamen laten dopen, hij zei onder meer: ‘Ik doop u met water opdat u zich bekeert. Maar Hij die na mij komt, is krachtiger dan ik. Ik ben het niet waard om Hem zijn sandalen te brengen. Hij zal u dopen met Heilige Geest en vuur.’¹¹⁰ Ook de Heere zegt: ‘Immers, Johannes doopte met water, maar jullie zullen gedoopt worden met Heilige Geest, binnen enkele dagen.’¹¹¹ Met Pinksteren dus.

Je kunt in het woord vuur in de aankondiging van Johannes dat de Heere met vuur¹¹² komt dopen, natuurlijk de martelingen lezen, die de gelovigen te doorstaan zouden krijgen, omdat ze de naam van Christus droegen. Toch is het helemaal niet zo vreemd om in het woord vuur ook een verwijzing naar de Heilige Geest te zien. Daarom staat er in de Schrift ook, als de Heilige Geest verschijnt op de dag van Pinksteren: ‘Er verschenen hun vurige tongen, die zich verspreidden en zich op ieder van hen neerzetten.’¹¹³ Daarom zegt de Heere: ‘Ik kwam om vuur op de wereld te brengen.’¹¹⁴

---

¹⁰⁴ Js 59,2.

¹⁰⁵ Joh 20,22.

¹⁰⁶ Joh 20,23.

¹⁰⁷ Joh 3,5.

¹⁰⁸ Mt 3,1-2. Vgl. Mc 1,4 en Lc 3,1-3.

¹⁰⁹ Mt 4,17. Vgl. Mc 1,15.

¹¹⁰ Vgl. Mt 3,11. In plaats van *baptizavit* lezen wij *baptizabit*. Vgl. Mc 1,8 en Lc 3,16.

¹¹¹ Hnd 1,5.

¹¹² Mt 3,11.

¹¹³ Hdn 2,3.

¹¹⁴ Lc 12,49.

En daarom zegt de apostel Paulus: ‘Wees vurig van geest,¹¹⁵ want dan branden we van liefde.’ En de liefde wordt in onze harten uitgestort door de Heilige Geest die ons geschonken wordt.¹¹⁶ Maar: ‘De liefde van velen zal bekoelen.’¹¹⁷ Dit plaatst de Heere tegenover deze vurigheid.

De volmaakte gave van de Heilige Geest is de volmaakte liefde. Maar daaraan voorafgaand komt er eerst een gave die tot de vergeving van zonden moet leiden. Door die weldaad worden wij aan de macht van de duisternis ontrukkt.¹¹⁸ Door ons geloof wordt de vorst van deze wereld buitengeworpen.¹¹⁹ Die is nog altijd aan het werk onder de kinderen van het ongeloof.¹²⁰ Hij krijgt die kans uitsluitend door hun medeplichtigheid met de zonde en hun gebondenheid eraan. Met de hulp van de Heilige Geest die Gods volk verzamelt en bijeenbrengt, wordt de onreine geest die innerlijk verdeeld is, uitgedreven.¹²¹

[20] Een onboetvaardige gezindheid gaat in tegen deze onbaatzuchtige gave van God, tegen Zijn genade. En die onboetvaardigheid, dát is de lastering¹²² tegen de Geest die niet vergeven zal worden, niet in deze tijd en niet in de komende.¹²³ Wij mensen worden met de Heilige Geest gedoopt, en zo worden al onze zonden vergeven. En de kerk heeft de Heilige Geest ontvangen om ervoor te kunnen zorgen dat onze zonden ook werkelijk vergeven zijn, als ze worden vergeven.¹²⁴ Als we de Heilige Geest dus op een afschuwelijke, goddeloze manier weerspreken, of het nu in gedachten is of hardop, stapelen we voor onszelf— al wil Gods barmhartigheid ons dan ook tot inkeer brengen — met ons hart van steen en onze onboetvaardige gezindheid een kapitaal van toorn op tegen de dag van toorn, wanneer het rechtvaardig oordeel van God die iedereen loon naar werken zal geven, openbaar zal worden.¹²⁵ Deze onboetvaardigheid — want zo kunnen we de lastering tegen de Geest en de weerspreking van de Geest die in eeuwigheid geen vergeving krijgt,¹²⁶ heel goed in een woord samenvatten — tegen deze onboetvaardigheid, daartegen gingen zowel de heraut als de Rechter tekeer. ‘Kom tot inkeer want het rijk der hemelen is ophanden,’¹²⁷ zeiden ze. Om de onboetvaardigheid te keren haalde de Heere uit, toen Hij begon met de verkondiging van Zijn evangelie. Om de onboetvaardigheid te keren, moest het evangelie verkondigd worden over de hele wereld. Dat had Hij namelijk voorgezegd nadat Hij uit de doden was verrezen. Hij zei toen tegen zijn leerlingen dat de Christus moest lijden, dat Hij op de derde dag uit de doden moest opstaan en dat in Zijn naam de bekering tot vergeving van zonden moest worden verkondigd aan alle volken, te beginnen in Jeruzalem.¹²⁸ Deze vorm van onboetvaardigheid krijgt onder geen enkele voorwaarde vergeving, niet in deze tijd en niet in de komende.¹²⁹ Want in deze tijd kan alleen boetvaardigheid vergeving tot stand brengen, en die blijft in de toekomst gelden.

---

¹¹⁵ Rom 12,11.

¹¹⁶ Vgl. Rom 5,5.

¹¹⁷ Mt 24,12.

¹¹⁸ Kol 1,13.

¹¹⁹ Joh 12,31.

¹²⁰ Vgl. Ef 2,2.

¹²¹ Vgl. Mt 12,25-26, Mc 3,23-26 en Lc 11,17-18.

¹²² In plaats van *blasphemiae* lezen wij *blasphemia*.

¹²³ Vgl. Mt 12,31-3, Mc 3,28-29 en Lc 12,10.

¹²⁴ Vgl. Joh 20,23.

¹²⁵ Vgl. Rom 2,4-6.

¹²⁶ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

¹²⁷ Mt 3,1-2 en 4,17. Vgl. Mc 1,4-15 en Lc 3,1-3.

¹²⁸ Vgl. Lc 24,46-48.

¹²⁹ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

[21] Maar zolang we in dit lichaam wonen, kunnen wij niet over onboetvaardigheid of over een onboetvaardig hart oordelen. Zolang het geduld van God ons nog tot inkeer kan brengen, hoeven we over niemand te wanhoppen.¹³⁰ God haalt de zondaar niet uit dit leven weg. Hij wil de dood van de zondaar helemaal niet. God zou veel liever zien dat de zondaar zich betert en in leven blijft.¹³¹ Is hij vandaag misschien nog een heiden, morgen kan hij een christen zijn, wie het zeggen? Is hij vandaag nog een Jood die niet in Christus gelooft, morgen misschien wel. Is hij vandaag nog een ketter, morgen misschien een aanhanger van de katholieke waarheid. Is hij vandaag nog een scheurmaker, morgen misschien een aanhanger van de katholieke eenheid. Mensen kunnen nu eenmaal een dwaalleer aanhangen, welke dat ook is. Dat kunt u zelf vaststellen. En uw eerste neiging zal zijn om hen als hopeloze gevallen te beschouwen. Maar als zij nu eens tot inkeer komen en het ware leven vinden voordat dit leven ten einde loopt? Wat dan? Volg daarom de raad op die de apostel Paulus u hierover geeft, broeders en zusters. Hij zegt: ‘Oordeel niet voorbarig.’¹³² En dat is de lastering tegen de Geest die nooit vergeven kan worden.¹³³ Nu begrijpen we ook dat dat niet elke lastering kan zijn, maar een heel bepaalde. Het is een onboetvaardig hart dat zich steeds weer verhardt. Zo denk ik erover, tot die conclusie ben ik gekomen. En volgens mij ben ik er ook in geslaagd om u te laten zien dat wij onmogelijk iemand, zolang hij nog in leven is, deze lastering kunnen aanwrijven, zoals ik heb gezegd.

[22] Denk nu niet: Dat gaat wel erg ver. Als iemand zijn hele leven lang met hardnekkige onboetvaardigheid steeds weer deze genade van de Heilige Geest weerspreekt — zou u kunnen opmerken — dan doet het evangelie die langdurige tegenwerking van een onboetvaardig hart wel erg kort af met het woord weerspreking. Er staat namelijk: ‘Als iemand de Mensenzoon weerspreekt, zal het hem vergeven worden. Maar als iemand de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden, niet in deze tijd en niet in de komende.’¹³⁴ En ook al gaat het hier om een ware lastercampagne, die maar doorgaat in velerlei toonaarden, over het algemeen vat de Schrift dit toch samen in een term: lastering. Zo staat er ook vaak in de Schrift: ‘Het woord van de Heere dat gericht is tot¹³⁵ die of die profeet,’ maar geen enkele profeet heeft zich ooit beperkt tot één woord. En bij de apostel Paulus horen we: ‘De oudsten verdienen dubbele eer, vooral als zij de zorg voor de prediking van het woord en het onderricht op zich nemen.’¹³⁶ Paulus zegt het niet in het meervoud: de prediking van de woorden, maar in het enkelvoud: de prediking van liet woord. En de heilige Jakobus zegt: ‘Luister niet alleen naar het woord, maar handel er ook naar.’¹³⁷ Ook hier dus niet: de woorden, maar: het woord, ook al worden er in de kerk nog zoveel woorden plechtig en feestelijk gelezen, gesproken en gehoord. En als iemand van ons de zorg voor de prediking van het evangelie op zich neemt, noemen we hem nooit: predikant van woorden, maar altijd: predikant van het woord. Of als iemand van u vol aandacht en ijver naar mijn preken luistert, wordt hij nooit: een heel ijverige toehoorder van woorden genoemd, maar altijd: een heel ijverige toehoorder van het woord. Welnu, zo is het nu ook met mensen die hun hele leven lang

---

¹³⁰ Vgl. Rom 2,4.

¹³¹ Vgl. Ez 33,11.

¹³² 1 Kor 4,5.

¹³³ Vgl Mt 12,31-32. Mc 3,29 en Lc 12,10.

¹³⁴ Mt 12,31-32. Vgl. Mc 3,28-29 en Lc 12,10.

¹³⁵ Zie bijvoorbeeld Hos 1,1 en Jl 1,1.

¹³⁶ Vgl. 1 Tim 5,17.

¹³⁷ Jak 1,22.

de Heilige Geest gelasterd hebben, zolang ze in dit lichaam wonen, hoe lang dat ook zijn mag, en welke woorden ze ook uitgesproken hebben met hun onboetvaardig hart, of het nu hardop of in gedachten is, het ging in tegen de vergeving van de zonde die in de kerk plaatsvindt. Geheel in de stijl van de Schrift en naar de gewoonte van de kerk, weerspreken ze de Heilige Geest dan in één woord, zagezegd.

[23] En niet slechts de weerspreking van de Mensenzoon zal de mensen worden vergeven, maar elke zonde en elke lastering. Want alle zonden zullen worden vergeven, behalve de zonde van een onboetvaardig hart tegen de Heilige Geest, die de zonden in de kerk uitwist. Maar hoe kan een zonde worden vergeven die de vergeving van andere zonden in de weg staat?

Alle zonden worden dus vergeven, behalve die ene die nooit vergeven wordt. Omdat die nooit vergeven wordt, worden andere zonden ook niet vergeven, want aan die ene zonde zit je vast, en dat staat de vergeving van de andere weer in de weg. Dus als er iemand is die de Mensenzoon weerspreekt, zal het hem vergeven worden. Maar als er iemand is die de Heilige Geest weerspreekt, zal het hem niet vergeven worden.¹³⁸ Dat komt niet doordat de Heilige Geest de Zoon overtreft binnen de Drie-eenheid — zelfs ketters hebben dat nog nooit durven beweren — maar dat komt doordat er mensen zijn die zich tegen de Waarheid,¹³⁹ dat is Christus, blijven verzetten en de Waarheid blijven lasteren, zelfs nadat eeuwenlang onder de mensen is verkondigd dat het Woord vlees is geworden en onder ons heeft gewoond,¹⁴⁰ en ook dat is natuurlijk Christus, de Mensenzoon. Over de Heilige Geest wordt gezegd: ‘Alleen wie geboren wordt uit water en Geest,’¹⁴¹ en ook: ‘Ontvang de Heilige Geest. Als jullie iemand zijn zonden vergeven, dan zijn ze ook vergeven.’¹⁴² Maar als er iemand is die de Heilige Geest niet met een onboetvaardig hart weerspreekt — dat wil zeggen als hij tot inkeer komt — dan zullen door deze gaven van de Heilige Geest al zijn zonden vergeven worden, ook al heeft hij de Mensenzoon weersproken. Want dan heeft hij de zonde van onboetvaardigheid die in strijd is met de gave van God en de genade van hergeboorte of verzoening die door de Heilige Geest in de kerk plaatsvindt, niet aan die van onwetendheid, halsstarrigheid of welke lastering dan ook toegevoegd.

[24] Op grond van het voorgaande mag u nog niet denken — want dat doen sommigen — dat wie de Mensenzoon weerspreekt, wel vergeving krijgt, maar wie de Heilige Geest weerspreekt, niet. Christus is namelijk Mensenzoon geworden door het vlees aan te nemen, en de Heilige Geest is natuurlijk groter dan een menselijk lichaam. De Heilige Geest is door Zijn eigen wezen naar Zijn godheid gelijk aan de Vader en de eniggeboren Zoon, zoals de eniggeboren Zoon naar Zijn godheid weer gelijk is aan de Vader en de Heilige Geest. Stel je voor dat die uitspraken over lastering en weerspreking alleen maar gedaan waren om het onderscheid te maken tussen godheid en mensheid! Dan zou er toch over elke andere lastering gezwegen worden. En dan zou alleen de weerspreking van de Mensenzoon vergeven kunnen worden, wanneer men Hem alleen als mens beschouwt. Maar uit de algemene uitspraak die eraan voorafgaat: ‘Elke zonde en elke godslastering zal de mens vergeven worden,’¹⁴³ en zo staat het ook bij een andere evangelist: ‘Alles zal de mensenkinderen vergeven

¹³⁸ Vgl. Mt 12,32 Mc 3,29 en Lc 12,10.

¹³⁹ Vgl. Joh 14,6.

¹⁴⁰ Vgl. Joh 1,14.

¹⁴¹ Joh 3,5.

¹⁴² Joh 20,22-23.

¹⁴³ Mt 12,31.

worden, hun zonden en de lastertaal die ze gesproken hebben,¹⁴⁴ is af te leiden dat ook de lastering tegen de Vader eronder valt, dat mag u van me aannemen. En toch wordt duidelijk onderstreept dat alleen de lastering tegen de Heilige Geest onvergeeflijk is. Heeft de Vader soms ook de gestalte van een dienaar aangenomen,¹⁴⁵ waardoor de Heilige Geest boven Hem komt te staan? Nee, natuurlijk niet. Nadat de Heere het in het algemeen over alle zonden en elke lastering had gehad, wilde Hij de lastering tegen de Mensenzoon nog eens in het bijzonder toelichten. Ook aan die zonde konden de mensen zich namelijk schuldig gemaakt hebben. Dat was de zonde waaraan de Heere herinnerde, toen Hij zei: ‘Als Ik hun mijn boodschap niet was komen verkondigen, dan zouden ze zonder zonde zijn.’¹⁴⁶ Ook in het evangelie van Johannes heeft de Heere laten zien dat dat een heel zware zonde was. Dat was toen Hij de taak van de Heilige Geest aan de orde stelde. Daarbij sprak Hij de belofte uit dat Hij de leerlingen de Heilige Geest zou zenden.¹⁴⁷ ‘En als de Heilige Geest komt,’ zei Hij, ‘zal Hij het ongelijk van de wereld aantonen, en laten zien wat zonde is, wat rechtvaardigheid en wat oordeel is. Wat zonde is: dat ze niet in Mij wilden geloven.’¹⁴⁸ Ook al zaten de mensen aan die zonde vast, toch zal ook de weerspreking van de Mensenzoon vergeven worden, als er tenminste geen sprake is van weerspreking van de Heilige Geest met een ontboetvaardig hart dat zich verhardt.¹⁴⁹

[25] Nu zult u misschien vragen: ‘Vergeeft dan alleen de Heilige Geest zonden, of kunnen de Vader en de Zoon dat ook?’ Dat kan ik alleen maar bevestigen: de Vader en de Zoon kunnen ook zonden vergeven. Over de Vader zegt de Zoon namelijk Zelf: ‘Als de mensen anderen hun zonden vergeven, zal de hemelse Vader hun ook vergeven.’¹⁵⁰ En in het Onze Vader bidden ook wij tot God: ‘Onze Vader die in de hemel zijt...’¹⁵¹ en vragen we Hem ondermeer om vergeving met: ‘En vergeef ons onze schulden.’¹⁵² Over zichzelf zegt de Zoon: ‘U moet weten dat de Mensenzoon de macht heeft om op aarde zonden te vergeven.’¹⁵³

Als nu èn de Vader, èn de Zoon, èn de Heilige Geest zonden kunnen vergeven, dan is natuurlijk uw reactie: ‘Waarom krijgen we dan te horen dat het bij die onboetvaardigheid die nooit vergeven wordt, alleen maar gaat om de lastering van de Heilige Geest? Dan lijkt het er toch op, als je aan de zonde van onboetvaardigheid vast zit, dat je je tegen de gave van de Heilige Geest verzet, omdat de vergeving van de zonden juist door de gave van de Heilige Geest plaatsvindt?’

[26] Dan luidt mijn tegenvraag: ‘Heeft Christus demonen uitgedreven of niet? Of hebben de Vader en de Heilige Geest dat ook gedaan? Als alleen Christus demonen heeft uitgedreven, wat zou dan de betekenis kunnen zijn van zijn woorden: ‘Het zijn de daden van de Vader die in Mij blijft?’¹⁵⁴ Het zijn de daden van de Vader,¹⁵⁵ zo staat

---

¹⁴⁴ Mc 3,28.

¹⁴⁵ Vgl. Fil 2,7.

¹⁴⁶ Joh 15,22.

¹⁴⁷ Vgl. Joh 16,7.

¹⁴⁸ Joh 16,8-9.

¹⁴⁹ Vgl. Rom 2,5.

¹⁵⁰ Mt 6,14. Vgl. Mc 11,25.

¹⁵¹ Mt 6,9.

¹⁵² Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4.

¹⁵³ Mt 9,6. Vgl. Mc 2,10 en Lc 5,24.

¹⁵⁴ Joh 14,10.

¹⁵⁵ Joh 14,10.

het er, alsof de Zoon ze niet Zelf verricht maar de Vader die in Hem blijft.¹⁵⁶ Waarom zegt de Heere dan elders: ‘MijnVader werkt tot nu toe en zo werk ook Ik?’¹⁵⁷ En meteen daarop: ‘Wat de Vader doet, doet de Zoon eveneens.’¹⁵⁸ Weer ergens anders spreekt Christus over Zijn daden alsof Hij die helemaal alleen verricht: ‘Zoals niemand anders, heb Ik in hun midden daden verricht...’¹⁵⁹

Maar als er uit wat hier wordt gezegd, blijkt dat er geen onderscheid mogelijk is tussen de daden van de Vader en die van de Zoon, dan kunnen we van de Heilige Geest toch niets anders geloven dan dat Hij op gelijke basis samenwerkt met de Vader en de Zoon? Want in dezelfde passage waaruit de kwestie die we nu aan het behandelen zijn, afkomstig is — u weet wel, toen de Zoon demonen aan het uitdrijven was — in diezelfde passage zegt Christus: ‘Als Ik met de hulp van de Geest van God demonen uitdrijf, dan is kennelijk het rijk van God onder u gekomen.’¹⁶⁰

[26] Nu zou je kunnen zeggen dat het meer voor de hand ligt dat de Heilige Geest door de Vader of de Zoon wordt geschonken, dan dat Hijzelf met Zijn eigen wil een daad verricht. Dat het als Christus zegt: ‘Met de hulp van de Geest drijf Ik de demonen uit,’¹⁶¹ gewoon betekent dat de Heilige Geest die demonen niet Zelf uitdrijft, maar dat Christus dat doet door middel van de Heilige Geest. En dat we zijn woorden anders op moeten vatten: ‘Ik drijf ze met de hulp van de Heilige Geest uit,’ zou dan betekenen: Ik drijf ze door middel van de Heilige Geest uit. In de Schrift is dat een heel gangbare manier van spreken. Luister maar: ‘Zij doodden met de hulp van een zwaard,’¹⁶² dat wil zeggen: door middel van een zwaard. Of ‘Zij staken met de hulp van vuur in brand’¹⁶³ is: door middel van vuur. En: ‘Jozua nam stenen messen en met de hulp daarvan besneed hij de Israëlieten’¹⁶⁴ betekent dat Jozua de besnijdenis door middel van stenen messen verrichtte.

Als u op grond hiervan de Heilige Geest een eigen macht wil ontzeggen, moet u wel in aanmerking nemen dat de Heere in dezelfde Schrift zegt: ‘De Geest waait waar Hij wil.’¹⁶⁵ En u moet ook goed uitkijken niet de woorden van de apostel Paulus: ‘Dit alles is het werk van een en dezelfde Geest.’¹⁶⁶ Als Paulus de gave om zieken te genezen en de kracht om wonderen te doen bij zijn opsomming van de werken van de Geest vermeldt, mag niemand denken dat de Vader en de Zoon dat werk niet zouden verrichten. En daaronder valt zeker ook de uitdrijving van demonen.¹⁶⁷ Want door erbij te zeggen: ‘De Geest deelt aan ieder zijn eigen gaven uit zoals Hij dat wil,’¹⁶⁸ licht Paulus de macht van de Heilige Geest er apart uit, zonder dat we die los mogen zien van die van de Vader en de Zoon.

Deze werken worden dus op zo’n manier beschreven dat u ze ondanks alles kunt beschouwen als de ondeelbare werkzaamheid van de Drie-eenheid. En wel zo dat u bij de werken van de Vader niet denkt dat de Drie-eenheid zonder de Zoon en de Heilige

---

¹⁵⁶ Vgl. Joh 14,10.

¹⁵⁷ Joh 5,17.

¹⁵⁸ Joh 5,19.

¹⁵⁹ Joh 15,24.

¹⁶⁰ Mt 12,28. Vgl. Lc 11,20.

¹⁶¹ Vgl Mt 12,28.

¹⁶² Vgl. Ps 77 (78),64, Am 9,1 en Apk 13,10.

¹⁶³ Vgl. Ps 73 (74),7.

¹⁶⁴ Vgl Joz 5,3.

¹⁶⁵ Joh 3,8.

¹⁶⁶ 1 Kor 12,11.

¹⁶⁷ Vgl 1 Kor 12,9-10.

¹⁶⁸ 1 Kor 12,11.

Geest werkt, of bij die van de Zoon dat de Drie-eenheid zonder de Vader en Heilige Geest werkt, of bij die van de Heilige Geest zonder de Vader en de Zoon. Bij mensen die op de juiste manier geloven, of het — voorzover ze dat kunnen — misschien ook wel begrijpen, is dat genoegzaam bekend. ‘Het zijn de werken van de Vader,’¹⁶⁹ staat er bij Johannes, omdat de Vader de oorsprong is van alle werken. Van Hem gaat de samenwerking tussen de drie goddelijke personen uit. Want de Zoon is uit de Vader geboren, en ook de Heilige Geest komt in eerste instantie uit Hem voort, uit wie de Zoon geboren is en met wie de Zoon de Geest deelt.¹⁷⁰ En de Heere doelde met zijn woorden: ‘Ik heb in hun midden werken verricht die niemand anders verricht heeft,¹⁷¹ niet op de Vader of de Geest, tenminste niet in de zin dat zij bij deze werken niet met Hem zouden hebben samengewerkt. Nee, met dat niemand anders doelde Hij op mensen van wie wij kunnen lezen dat zij wel veel wonderen hebben verricht, maar geen zoals de Zoon. En toen de apostel Paulus over de Heilige Geest zei: ‘Dit alles is het werk van een en dezelfde Geest,’¹⁷² deed hij dat niet omdat de Vader en de Zoon niet met de Heilige Geest zouden samenwerken, maar omdat hij ons wilde laten weten dat er bij het verrichten van die werken niet vele geesten werkzaam zijn, maar slechts één Geest. En die is bij zijn verschillende werkzaamheden niet verdeeld.

[27] En toch zeggen we niet zomaar, maar niet reden en naar waarheid dat de Vader, en niet de Zoon of de Heilige Geest, tegen Jezus heeft gezegd: ‘Jij bent mijn geliefde Zoon, in wie Ik vreugde vind.’¹⁷³ En hoewel we dat wonder van die stem die uit de hemel klonk, slechts aan de Vader toeschrijven, kunnen we niet ontkennen dat de Zoon en de Heilige Geest met Hem samengewerkt hebben. Want de menswording van de Zoon en Zijn omgang met de mensen op aarde betekenen niet dat Hij, het eniggeboren Woord, zich niet meer in de schoot van de Vader zou bevinden¹⁷⁴ toen die stem uit de wolk klonk.¹⁷⁵ En ook niet dat we er goed aan zouden doen om met onze wijsheid en met onze geest te geloven dat God de Vader de werkzaamheid van zijn woorden die ons met hun klank bereiken, heeft losgekoppeld van de samenwerking van zijn Wijsheid en zijn Geest.

Zo kunnen we ook — en volkomen terecht — beweren dat niet de Vader en ook niet de Heilige Geest over het water heeft gelopen, maar de Zoon.¹⁷⁶ Het was alleen de Zoon, en dan alleen nog maar Zijn voeten die over de golven liepen. Maar wie zou er durven te beweren dat de Vader en de Heilige Geest niet hebben meegewerkt aan zo’n groot wonder? Zo kunnen we ook helemaal naar waarheid volhouden dat alleen de Zoon mens is geworden,¹⁷⁷ en niet de Vader of de Heilige Geest. Maar als u denkt dat de menswording alleen maar over de Zoon gaat en dat de Vader en de Heilige Geest er niet aan hebben meegewerkt, dan hebt u het bij het verkeerde eind.

En zo kunnen we ook beweren dat niet de Vader en ook niet de Zoon, maar alleen de Heilige Geest als een duif¹⁷⁸ of in vurige tongen¹⁷⁹ is verschenen. Alleen de Heilige Geest heeft degenen over wie Hij was neergedaald, ingegeven om de grote daden van

---

¹⁶⁹ Joh 14,10.

¹⁷⁰ Vgl. Joh 15,26.

¹⁷¹ Joh 15,24.

¹⁷² 1 Kor 12,11.

¹⁷³ Mc 1,11 en Lc 3,22. Vgl. Mt 3,17.

¹⁷⁴ Vgl. Joh 1,18.

¹⁷⁵ Vgl. Mt 3,17. Mc 1,11 en Lc 3,22.

¹⁷⁶ Vgl. Mt 14,25 en Mc 6,48.

¹⁷⁷ Vgl. Joh. 1,14.

¹⁷⁸ Vgl. Mt 3,16. Mc 1,10 Lc 3,22 en Joh 1,32.

¹⁷⁹ Vgl. Hnd 2,3-4.

God in vele verschillende talen te verkondigen.¹⁸⁰ En toch kunnen we de werkzaamheid van de Vader en het eniggeboren Woord niet los zien van een wonder dat op het eerste gezicht uitsluitend bij de Heilige Geest lijkt te horen. Kortom, ook bij daden die aan slechts één van de drie worden toegeschreven, is toch altijd de hele Drie-eenheid werkzaam. Zo gaat dat binnen de Drie-eenheid. Altijd werken er twee met de derde samen. Kenmerkend voor alle drie is de overeenstemming in aanpak. En bij geen van de drie ontbreekt het aan vermogen om de onderneming af te maken.

Trekken we die lijn door, dan wordt het ons duidelijk hoe het komt dat de Heere Jezus met de hulp van de Heilige Geest de demonen kon uitdrijven.¹⁸¹ Natuurlijk kon Hij dat best alleen en natuurlijk had Hij de hulp van de Heilige Geest niet nodig, alsof Hij dat alleen niet zou kunnen! Maar het kwam wel goed uit dat de demonische geest die innerlijk verdeeld was,¹⁸² werd uitgedreven door de Geest die de Vader en de Zoon, die niet innerlijk verdeeld zijn, gemeenschappelijk toebehoort.

[28] Verder moesten ook de zonden die buiten de kerk nu eenmaal niet vergeven kunnen worden, worden vergeven met de hulp van de Heilige Geest. Want de hele kerk wordt een in de Heilige Geest. Per slot van rekening, als iemand buiten de kerk berouw krijgt van zijn zonden, maar een onboetvaardig hart laat zien met betrekking tot die ene grote zonde waardoor Gods kerk vreemd voor hem blijft, wat heeft hij dan aan zijn boetvaardigheid? Want alleen door die grote zonde weerspreekt hij de Heilige Geest.¹⁸³ Alleen daardoor blijft hij buiten de kerk die deze gave heeft ontvangen. En dat is? Dat de vergeving van de zonden plaatsvindt binnen de kerk met de hulp van de Heilige Geest. En al is die vergeving het werk van de hele Drie-eenheid, toch kunnen we heel goed zeggen dat het de taak van de Heilige Geest is om vergeving te schenken. Want de Heilige Geest is een Geest Die ons tot kinderen maakt en ons doet uitroepen: ‘Abba, Vader!’¹⁸⁴ Zo komt het dat we tegen God de Vader kunnen zeggen; ‘Vergeef ons onze schulden?’¹⁸⁵ En dan kunnen we ons aansluiten bij de apostel Johannes: ‘Dat Christus met ons verbonden blijft, weten we door de Geest die Hij ons heeft gegeven?’¹⁸⁶ De Geest zelf bevestigt dit getuigenis van onze geest dat wij kinderen van God zijn.¹⁸⁷ Het is namelijk de taak van de Heilige Geest om zorg te dragen voor de gemeenschap, waardoor wij het ene lichaam van de enige Zoon van God worden. Vandaar dat er geschreven staat: ‘Als dus vermaning in Christus u iets zegt, liefdevolle bemoediging en gemeenschap van Geest...’¹⁸⁸

En vanwege deze gemeenschap van Geest begonnen degenen over wie Hij het eerst was neergedaald, te spreken in de talen van alle volken.¹⁸⁹ Want er is één ding dat alle volken met elkaar verbindt, en dat is de taal. Zo moesten de talen van alle volken de gemeenschap van de kinderen van God en de ledematen van Christus aanduiden, die zich bij alle volken zou vormen. In die tijd wist je dat je de Heilige Geest had ontvangen als je in de talen van alle volken sprak. Zo kun je nu erkennen dat je de Heilige Geest hebt ontvangen, als je je verbonden voelt met de band van de vrede die wordt verspreid onder alle volken. Vandaar dat de apostel Paulus zegt: ‘Ik vraag u om

¹⁸⁰ Vgl. Hnd 2,11.

¹⁸¹ Vgl. Mt 12,22. Mc 3,22 en Lc 11,15.

¹⁸² Vgl. Mt 12,25-26, Mc 3,23-26 en Lc 11,17-19.

¹⁸³ Vgl. Mt 12,32, Mc 3,29 en Lc 12,10.

¹⁸⁴ Vgl. Rom 8,15.

¹⁸⁵ Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4.

¹⁸⁶ 1 Joh 3,24.

¹⁸⁷ Rom 8,15.

¹⁸⁸ Fil 2,1.

¹⁸⁹ Vgl. Hnd 2,4.

de eenheid van de Geest vol ijver te behouden door de band van de vrede.¹⁹⁰

[29] De Zoon bevestigt zelf dat de Heilige Geest de Geest van de Vader is, als Hij zegt: ‘De Geest komt van de Vader.’¹⁹¹ En ergens anders: ‘Want u bent het niet die spreekt, maar het is de Geest van uw Vader die in u spreekt.’¹⁹² Bij de apostel Paulus staat dat de Heilige Geest ook de Geest van de Zoon is: ‘God heeft de Geest van zijn Zoon in ons hart gezonden, die roept: Abba, Vader!’¹⁹³ Dat betekent dat Hij ons laat roepen. Inderdaad, wij roepen het, maar dat doen we met de hulp van de Geest. Hoe helpt de Geest ons dan? Dat gebeurt doordat Hij de liefde in ons hart uitstort. Wie er ook roept, zonder de liefde gebeurt dat tevergeefs. Daarom zegt Paulus ook: ‘Iemand die de Geest van Christus niet bezit, behoort Hem niet toe.’¹⁹⁴ Bij wie zou de zorg voor de eenheid van deze gemeenschap binnen de Drieenheid nu beter passen dan bij de Heilige Geest die de Vader en de Zoon met elkaar delen?

[30] Dat degenen die zich van de kerk afgescheiden hebben, deze Geest niet bezitten, wordt door de apostel Judas overduidelijk bevestigd. In zijn brief zegt hij: ‘Dat zijn de mensen die scheuring veroorzaken, in de wereld opgaan en de Geest niet bezitten.’¹⁹⁵ Daarom heeft de apostel Paulus ook krinek op mensen, die — ook al leven ze in eenheid met de kerk — binnen de kerk scheuringen veroorzaken, omdat ze voor bepaalde mensen kiezen. Hij zegt daar onder meer over: ‘Een ongeestelijk mens aanvaardt niet wat komt van de Geest van God. Het is dwaasheid voor hem, hij kan het niet vatten, want het kan alleen maar worden beoordeeld in het licht van de Geest.’¹⁹⁶ De apostel legt ook uit waarom hij zegt: ‘Een ongeestelijk mens aanvaardt niet ...’¹⁹⁷ Die woorden betekenen: een ongeestelijk mens neemt het woord van de kennis niet op.¹⁹⁸ Paulus noemt dit soort mensen de kleintjes van de kerk. Kleintjes denken alleen nog maar aan hun lichaam, en niet aan hun geestje kunt ze alleen nog maar met melk voeden, en niet met vast voedsel.¹⁹⁹ ‘In Christus was u nog zo klein,’ zegt Paulus, ‘melk moest ik u geven, geen vast voedsel. Dat kon u nog niet verdragen. En u kunt het nog steeds niet.’²⁰⁰ Dat ‘nog niet’ en ‘nog steeds niet’ hoeft u geen aanleiding te geven tot wanhoop, als u er tenminste naar streeft te bereiken dat wat er nog niet is, ooit zal komen. Want u leidt nog altijd een zondig ongeestelijk leven.²⁰¹ Dat zegt Paulus. En om aan te geven wat hij daarmee bedoelt, zegt hij: ‘Of is het geen uiting van een zondig ongeestelijk leven en van kleinmenselijk gedrag, dat er onder u jaloezies en ruzies bestaan?’²⁰² En om dit nog wat verder te verduidelijken: ‘Als de een zegt: Ik ben van Paulus, en de ander: Ik van Apollos, bent u dan niet al te menselijk? Wat zijn Apollos en Paulus eigenlijk? Niet meer dan dienaren die u hebben geholpen om tot het geloof te komen.’²⁰³ Zij, Apollos en Paulus, waren eensgezind in

---

¹⁹⁰ Ef 4,3.

¹⁹¹ Joh 15,26.

¹⁹² Mt 10,20.

¹⁹³ Gal 4,6.

¹⁹⁴ Rom 8,9.

¹⁹⁵ Jud 19.

¹⁹⁶ 1 Kor 2,14

¹⁹⁷ 1 Kor 2,14.

¹⁹⁸ Vgl. 1 Kor 12,8.

¹⁹⁹ Vgl. 1 Kor 3,1-2.

²⁰⁰ 1 Kor 3,1-2.

²⁰¹ 1 Kor 3,3.

²⁰² 1 Kor 3,3.

²⁰³ 1 Kor 3,4-5.

de eenheid van de Geest, en door de band van de vrede.²⁰⁴ En toch worden die ongeestelijke Korintiërs, omdat ze al waren begonnen om hen onder zichzelf te verdelen en de één ten koste van de ander te verheerlijken,²⁰⁵ al te menselijk genoemd, zondig, ongeestelijk, niet in staat om te aanvaarden wat van de Geest van God komt.²⁰⁶ Omdat ze zich niet van de kerk hebben afgescheiden, noemt Paulus hen kleintjes in Christus.²⁰⁷ Hij wilde natuurlijk het liefst dat ze engelen of goden zouden worden. Maar hij bekritiseerde hen als al te menselijk, wat weer wil zeggen dat ze tijdens hun ruzies niet Gods gedachten koesterden, maar menselijke.²⁰⁸ Over degenen die zich van de kerk hebben afgescheiden, wordt niet gezegd dat ze niet aanvaardden wat van de Geest van God kwam,²⁰⁹ want dan zou je kunnen denken dat ze de verstandelijke, wetenschappelijk verantwoorde kennis wel aanvaardden. Nee, over hen wordt gezegd dat ze de Geest niet bezaten.²¹⁰ Maar daaruit volgt niet vanzelf dat wie de Heilige Geest bezit, ook verstandelijk aanvaardt dat hij Hem bezit.

[31] De kleintjes in Christus die tot de kerk behoren, bezitten die Geest dus, hoewel ze nog ongeestelijk en zondig zijn, en niet in staat om te aanvaarden, met andere woorden: te begrijpen en te weten wat ze bezitten.²¹¹ Want hoe zouden ze kleintjes in Christus kunnen zijn,²¹² als ze niet waren herboren uit de Heilige Geest?²¹³ U hoeft er ook niet vreemd van op te kijken als iemand zich niet bewust is van wat hij bezit. En wie kan mij snel een wetenschappelijk verantwoorde definitie van de ziel geven? En wie heeft er nu geen ziel? En dan heb ik het nog niet eens over de goddelijkheid en de eenheid van de almachtige en onveranderlijke Drie-eenheid.

Om kort te gaan, om ons ervan te verzekeren dat de kleintjes in Christus²¹⁴ die niet verstandelijk begrijpen wat van de Geest van God komt,²¹⁵ de Geest van God wel bezitten, moeten we de scherpe woorden die Paulus hun even later toebijt, eens goed tot ons laten doordringen: ‘Weet u niet dat u Gods tempel bent en dat de Geest van God in u woont?’²¹⁶ Zo iets zou hij nooit zeggen tegen mensen die zich van de kerk hadden afgescheiden, van wie er wordt gezegd dat ze de Geest niet bezitten.²¹⁷

[32] Maar ook van de mensen die zich alleen maar in naam en met een onoprecht hart onder de schapen van Christus mengen, mogen we niet zeggen dat ze tot de kerk, tot die gemeenschap van Geest behoren.²¹⁸ Want de Heilige Geest die wijsheid leert, is afkerig van onoprechtheid.²¹⁹ Daarom wordt het van niemand van al die mensen die gedoopt worden binnen een scheuring makende of ketterse beweging — ik spreek liever van een afscheidingsbeweging — van niemand van hen wordt verlangd dat ze het lichaam nog eens laten onderdompelen. Ze zijn als Ismaël, de zoon die Abraham

---

²⁰⁴ Vgl. Ef 4,3.

²⁰⁵ Vgl. 1 Kor 4,6.

²⁰⁶ Vgl. 1 Kor 2,14.

²⁰⁷ 1 Kor 3,1.

²⁰⁸ Vgl Mt 16,23 en Mc 8,33.

²⁰⁹ Vgl. 1 Kor 2,14.

²¹⁰ Vgl. Jud 19.

²¹¹ Vgl. 1 Kor 3,1 en 2,14.

²¹² Vgl. 1 Kor 3,1.

²¹³ Vgl. Joh 3,5.

²¹⁴ Vgl. 1 Kor 3,1.

²¹⁵ Vgl. 1 Kor 3,14.

²¹⁶ 1 Kor 3,16.

²¹⁷ Vgl. Jud. 19.

²¹⁸ Vgl. Fil 2,1.

²¹⁹ W,5.

naar het vlees geboren werd, en niet als Isaak, de zoon die Abraham naar de geest geboren werd uit de kracht van de belofte.²²⁰ Daarom worden ze niet herdoopt, hoewel ze niet herboren zijn uit Geest.²²¹ Daarom worden ze niet herdoopt als ze naar de katholieke kerk komen en zich onder de gemeenschap van de Geest scharen, die ze buiten de kerk ongetwijfeld niet bezaten. Want toen ze buiten de kerk stonden, hielden ze toch de schijn van geloof op.²²² Nu ontvangen ze wat ze alleen maar binnen de kerk kunnen krijgen: de eenheid van de Geest door de band van de vrede.²²³

Voordat ze katholiek werden, waren ze van het slag mensen over wie de apostel Paulus zegt: ‘De schijn van geloof zullen zij ophouden, maar het wezen ervan verloochenen.’²²⁴ Een wijnrank kan best een zichtbare verschijningsvorm hebben, ook los van de wijnstok. Het onzichtbare leven van die wijnrank kan alleen maar in de wijnstok wortelen. Daarom kunnen degenen die zich van de eenheid van het lichaam van Christus hebben afgescheiden, door de uiterlijke tekenen die ze dragen of vieren, ook best de indruk wekken dat ze gelovig zijn. Maar de onzichtbare en geestelijke kracht van het geloof bezitten kunnen ze niet. Geamputeerde lichaamsdelen hebben toch ook geen gevoel meer?

[33] Als het waar is, dat onze zonden slechts met de hulp van de Heilige Geest kunnen worden vergeven, dan kan dat alleen maar in die kerk die de Heilige Geest bezit.²²⁵ De vergeving van de zonden voorkomt dat de vorst van de zonde, de geest die innerlijk verdeeld is,²²⁶ in ons kan heersen. Daardoor kunnen we ontkomen aan de macht van de onreine geest en vervolgens een tempel worden van de Heilige Geest. Dan kunnen we de Heilige Geest, die ons zuivert door ons zijn vergeving te schenken, binnen in ons verwelkomen als onze bewoner, om met zijn hulp onze gerechtigheid te kunnen laten zien, te vermeerderen en te voltoeien.

Want ook bij de eerste verschijning van de Heilige Geest, toen degenen die Hem hadden ontvangen in de talen van alle volkeren spraken, en de apostel Petrus de stomverbaasde aanwezigen toesprak, kromp hun hart van berouw ineen en vroegen ze Petrus en de apostelen: ‘Wat moeten wij doen, broeders?’²²⁷ Zeg het ons!’ En Petrus zei tegen hen: ‘Bekeer u! Ieder van u moet zich laten dopen in naam van Jezus Christus tot vergeving van uw zonden. Dan zult u de gave van de Heilige Geest ontvangen?’²²⁸ Die twee dingen hebben allebei in de kerk plaatsgevonden, zowel de vergeving van de zonden als het ontvangen van die gave, want daarin was de Heilige Geest aanwezig. Maar ze moesten zich wel in naam van Jezus Christus laten dopen omdat de Heere, toen Hij Zijn leerlingen de Heilige Geest beloofde, had gezegd: ‘Degene die de Vader u in mijn naam zal zenden...’²²⁹

Er is niemand in wie de Heilige Geest zonder de Vader en de Zoon woont. En er is ook niemand in wie de Zoon zonder de Vader en de Heilige Geest woont, of de Vader zonder de Zoon en de Heilige Geest. Hun werkzaamheid is onscheidbaar, want hun verblijfplaats is onscheidbaar. Maar meestal vertonen zij zich ieder apart, niet in hun eigen wezen, maar in de gedaante van een schepsel dat naar hen verwijst. Bij hun

²²⁰ Vgl. Gal 4,22-23. Vgl. Gn 16,15; 17,16 en 21,1-3 en Rom 9,7-9.

²²¹ Vgl. Joh 3,5.

²²² Vgl. 2 Tim 3,5.

²²³ Vgl. Ef 4,3.

²²⁴ 2 Tim 3,5.

²²⁵ Vgl. Jud 19.

²²⁶ Vgl Mt 12,26, Mc 3,26 en Lc 11,18.

²²⁷ Hnd 2,37.

²²⁸ Hnd 2,38.

²²⁹ Joh 14,26.

namen werkt het ook zo. Hoewel er bij de drie personen van de Drie-eenheid geen sprake is van een bepaalde afstand in tijd en rangorde, kun je de verschillende lettergrepen van hun namen alleen maar netjes achter elkaar uitspreken, onderbroken door de nodige pauzes, maar niet tegelijkertijd. Hoewel de drie personen dus alleen maar tegelijk kunnen bestaan, zal het je nooit lukken om hun namen alle drie tegelijk uit te spreken.

Maar de vergeving van de zonden — en dit vertel ik u niet voor de eerste keer — is bij uitstek het werk van de Heilige Geest. Daardoor wordt het rijk van de geest die innerlijk verdeeld is, omver geworpen en ten val gebracht.²³⁰ Ook de verbondenheid van de eenheid van Gods kerk waarbuiten de vergeving van de zonden niet eens kan plaatsvinden, is het specifieke werk van de Heilige Geest, uiteraard in samenwerking met de Vader en de Zoon. Want in zekere zin is de Heilige Geest zelf de verbondenheid van de Vader en de Zoon. De Vader is namelijk niet de gemeenschappelijke Vader van de Zoon en de Heilige Geest, omdat Hij niet de Vader van beiden is. En de Zoon is niet de gemeenschappelijke Zoon van de Vader en de Heilige Geest, omdat Hij niet de Zoon van beiden is. Maar de Heilige Geest is wel de gemeenschappelijke Geest van de Vader en de Zoon, omdat Hij alleen de Geest van beiden is.

[34] Wie zich dus schuldig maakt aan onboetvaardigheid tegen de Geest met wiens hulp de kerkgemeenschap tot eenheid en verbondenheid wordt verzameld, zal nooit vergeving krijgen. Zo iemand laat zelf de deur in het slot vallen en kan dan niet meer binnen om vergeven te worden. Het is dan ook volkomen terecht dat zo iemand veroordeeld wordt, tegelijk met de geest die innerlijk verdeeld is.²³¹ Zelf is hij namelijk ook verdeeld tegen de Heilige Geest die innerlijk niet verdeeld is.

Hiervoor willen ook de getuigenissen van het evangelie ons waarschuwen, als we ze tenminste nauwkeuriger onderzoeken. Want volgens Lucas zegt de Heere in zijn reactie op degenen die beweerden dat Hij de demonen met de hulp van de opperdemon uitdreef,²³² niet dat iemand die de Heilige Geest lastert, niet vergeven zal worden.²³³ Daarmee wordt alles duidelijk. En het is niet voor de eerste keer dat de Heere hierover spreekt. Maar ook in dit geval mogen we niet achteloos voorbijgaan aan de context waarin dat gezegd wordt. De personen over wie Hij het had, hadden ofwel partij gekozen voor Hem, ofwel ze hadden Hem verloochend tegenover de mensen.²³⁴ Zijn woorden luiden: ‘Ik zeg u, ieder die Mij bij de mensen belijdt, hem zal de Mensenzoon als de zijne erkennen bij Gods engelen. Maar wie Mij tegenover de mensen verloochent, zal verloochend worden tegenover Gods engelen.’²³⁵ En voor het geval we zouden wanhopen aan het heil van de apostel Petrus, die Hem tot driemaal toe tegenover de mensen had verloochend,²³⁶ zei de Heere er meteen bij: ‘Als iemand de Mensenzoon weerspreekt, zal het hem vergeven worden. Maar wie de Heilige Geest lastert, zal dat niet vergeven worden.’²³⁷ Het gaat hier natuurlijk om de lastering van iemand die een verhard gemoed heeft. Dat verharde gemoed houdt de vergeving van de zonden tegen die in de kerk plaatsvindt door de Heilige Geest.

Aan dit soort lastering had Petrus zich niet schuldig gemaakt. Hij had meteen spijt,

²³⁰ Vgl. Mt 12,26, Mc 3,26 en Lc 11,18.

²³¹ Vgl. Mt 12,26, Mc 3,26 en Lc 11,18.

²³² Vgl. Mt 9,34; 12,24, Mc 3,22 en Lc 11,15.

²³³ Vgl. Lc 12,10.

²³⁴ Vgl. Lc 12,8-9.

²³⁵ Lc 12,8-9. Vgl. Mt 10,32-33.

²³⁶ Vgl. Lc 22,54-65.

²³⁷ Lc 12,10. Vgl. Mt 12,32 en Lc 3,29.

want hij huilde bittere tranen.²³⁸ Hij overwon de geest die innerlijk verdeeld is, de geest die had geëist dat hij gekweld moest worden, de geest die het moest ontgelden toen de Heere voor Petrus had gebeden dat zijn geloof niet zou bezwijken.²³⁹ En Petrus ontving de Heilige Geest en hij verzette zich daar niet tegen. Zo werd hem niet alleen zijn eigen zonde vergeven, nee, vanaf dat moment moest hij de vergeving van de zonden aan anderen verkondigen en ook zelf zonden vergeven.²⁴⁰

[35] Wat vertellen de andere twee evangelisten daar eigenlijk over? De aanleiding voor de uitspraak over de lastering van de Geest is het verhaal over de gebeurtenis met de onreine geest die innerlijk verdeeld is.²⁴¹ Er werd namelijk van de Heere gezegd dat Hij de demonen met de hulp van de opperdemon uitdreef.²⁴² Daarop reageert Hij met de woorden dat Hij de demonen met de hulp van de Heilige Geest uitdrijft.²⁴³ Met als doel om de Geest die niet innerlijk verdeeld is, de geest die wel innerlijk verdeeld is, te overwinnen en uit te drijven. En wie dan nog per se weigert over te gaan naar de vrede van de Geest die niet innerlijk verdeeld is, die moet zich dan maar door die andere geest in het verderf laten storten.

In het evangelie van Marcus zegt de Heere dat ook: ‘Ik verzeker u, alles zal de mensenkinderen vergeven worden, hun zonden en de lastertaal die ze gesproken hebben. Maar wie de Heilige Geest lastert, krijgt in eeuwigheid geen vergeving, maar is schuldig aan een eeuwige zonde.’²⁴⁴ Dat zijn de woorden van de Heere.

Zelf laat Marcus er meteen op volgen: ‘Dit omdat ze zeiden: Hij is in de macht van een onreine geest.’²⁴⁵ Daarmee wilde Marcus ons laten zien dat de reden waarom de Heere dat zei, gezocht moest worden in de uitlatingen van de schriftgeleerden. Die hadden gezegd dat Hij de demonen met de hulp van Beëlzebul, de vorst van de demonen, uitdreef.²⁴⁶ Niet dat dát nu de lastering was die niet vergeven wordt — ook deze lastering zal vergeven worden, vooropgesteld dat de juiste boete wordt gedaan. Maar, ik herhaal, hierdoor wordt wel duidelijk waarom de Heere zo reageerde. De schriftgeleerden zeiden dat Hij in de macht van een onreine geest was,²⁴⁷ terwijl de Heere juist zelf had aangetoond dat zo’n onreine geest tegen zichzelf verdeeld was. Hij deed deze uitspraak omwille van de Heilige Geest, die helemaal niet tegen zichzelf verdeeld is. Sterker nog, die maakt dat de mensen die Hij verzamelt, onverdeeld zijn, door hun de zonden die tegen zichzelf verdeeld zijn, te vergeven, en door in de mensen te gaan wonen als ze eenmaal gereinigd zijn. Dan wordt, zoals in de Handelingen van de Apostelen geschreven staat, de grote groep gelovigen één van hart en ziel.²⁴⁸ Alleen iemand met een hart van steen, een onboetvaardig hart, kan zich tegen die gave van vergeving verzetten.

Ook ergens anders staat dat de Joden eens gezegd hebben dat de Heere van een demon bezeten was.²⁴⁹ Maar daar spreekt de Heere met geen woord over de lastering van de Heilige Geest. Dat kwam doordat ze Hem daar niet verweten dat Hij van een onreine

---

²³⁸ Vgl. Mt 26,75 en Lc 22,62.

²³⁹ Lc 22,32.

²⁴⁰ Vgl. Hnd 2,38.

²⁴¹ Vgl. Mt 12,26, Mc 3,26 en Lc 11,18.

²⁴² Vgl. Mt 12,24.

²⁴³ Vgl. Mt 12,28 en Lc 11,20.

²⁴⁴ Mc 3,28-29. Vgl. Mt 12,3-32 en Lc 12,10.

²⁴⁵ Mc 3,30.

²⁴⁶ Vgl. Mc 3,22 met Mt 12,24 en Lc 11,15.

²⁴⁷ Vgl. Mt 12,24, Mc 3,22 en Lc 11,15.

²⁴⁸ Hnd 4,32.

²⁴⁹ Vgl. Joh 7,20 en 8.48.

geest bezeten was. Daarom hoefde Hij niet met hun eigen woorden aan te tonen dat de onreine geest innerlijk verdeeld was, evenals Beëlzebul, door wie volgens de eerder genoemde schriftgeleerden de demonen konden worden uitgedreven.

[36] Maar in de lezing volgens Matteüs heeft de Heere veel duidelijker geopenbaard waar het volgens Hem om ging. En dat is het volgende: zij die de Heilige Geest weerspreken, verzetten zich met een onboetvaardig hart tegen de eenheid van de kerk, waar de vergeving van de zonden met de hulp van de Heilige Geest plaatsvindt. Zoals gezegd, bezit dat soort mensen de Heilige Geest niet. Ook al laten ze de sacramenten in hun diensten zien, toch horen ze niet bij zijn kudde.

Want de Heere sprak over de verdeeldheid van de satan tegen de satan.²⁵⁰ Hij zei dat Hij de demonen niet de hulp van de Heilige Geest uitdreef,²⁵¹ en dat is natuurlijk de Geest die in tegenstelling tot de onreine geest niet innerlijk verdeeld is. En om te voorkomen dat iemand zou denken dat ook het rijk van Christus tegen zichzelf verdeeld was ten gevolge van de activiteiten van mensen die hun eigen volgelingen wel in de naam van Christus bijeenbrachten,²⁵² maar dan buiten zijn schaapskooi, zei de Heere er onmiddellijk bij: ‘Wie niet niet Mij is, is tegen Mij, en wie niet met Mij bijeenbrengt, verstroot.’²⁵³ Dat zei Hij om te laten zien dat dat soort mensen niet bij Hem horen, omdat ze hun volgelingen buiten de kooi bijeenbrengen. En daardoor willen ze hen eigenlijk niet bijeenbrengen, maar willen ze hen juist verstrooien. En Hij voegde eraan toe: ‘Daarom zeg Ik u elke zonde en elke lastering zal de mensen vergeven worden, maar de lastering tegen de Geest zal niet vergeven worden.’²⁵⁴ En dat betekent vast en zeker: alleen de lastering tegen de Geest zal niet vergeven worden,²⁵⁵ want wie niet met Christus is, is tegen Hem, en wie niet met Hem bijeenbrengt, verstroot.²⁵⁶ Dat is dus waar het om gaat: wie niet met Hem bijeenbrengt, al doet hij dat ook in de naam van Christus, bezit de Heilige Geest niet.

[37] Vooral met deze uitspraak, ja, met deze woorden dwingt de Heere ons te begrijpen dat de vergeving van geen enkele zonde en van geen enkele lastering kan plaatsvinden buiten de kudde van Christus, die niet verstroot.²⁵⁷ Christus’ kudde wordt immers bijeengebracht met de hulp van de Heilige Geest, die — anders dan de onreine geest — niet tegen zichzelf verdeeld is. Daarom hoort niet één van die verzamelde of liever verstrooide kudden bij de kudde van Christus. Ze noemen zichzelf kerk van Christus, maar in feite zijn ze onderling verdeeld, staan tegenover elkaar en zijn vijandig gezind tegen de beweging van de eenheid die de ware kerk is. Dat ze Zijn naam lijken te dragen, betekent nog niet dat ze bij Zijn vergadering horen. Dat zou wel het geval zijn als de Heilige Geest, met Wiens hulp deze kudde wordt verzameld, tegen Zichzelf verdeeld was.

Maar dat is niet zo. Want wie niet met Christus is, is tegen Hem en wie niet met Hem bijeenbrengt, verstroot.²⁵⁸ En daarom zal elke zonde en elke lastering de mensen vergeven worden in deze kudde,²⁵⁹ die door Christus wordt bijeengebracht met de

²⁵⁰ Vgl. Mt 12,26, Mc 3,26 en Lc 11,18.

²⁵¹ Vgl. Mt 12,28.

²⁵² Vgl. Joh 10,1.

²⁵³ Mt 12,30. Vgl. Lc 11,23.

²⁵⁴ Mt 12,31. Vgl. Mc 3,28.

²⁵⁵ Vgl. Mt 12,31 en Mc 3,28.

²⁵⁶ Vgl. Mt 12,30 en Lc 11,23.

²⁵⁷ Vgl. Mt 12,30 en Lc 11,23.

²⁵⁸ Vgl. Mt 12,30 en Lc 11,23.

²⁵⁹ Vgl. Mt 12,31.

hulp van de Heilige Geest, Die niet tegen Zichzelf verdeeld is. Maar de lastering tegen de Heilige Geest zal niet vergeven worden. Als gevolg van die lastering blijven sommigen zich namelijk tot aan het eind van hun leven op aarde met een onboetvaardig hart verzetten tegen die zo grote gave van God. Want hun kan vergeven worden, ook al zijn ze nog zo tegen de waarheid gekant, dat ze zichzelf tegen God afzetten, zelfs als Hij niet bij monde van de profeten, maar in de persoon van zijn eniggeboren Zoon spreekt. God heeft ons de Mensenzoon toch willen geven om zich in Diens persoon tot ons te kunnen richten? Maar voor die vergeving moeten we wel boete doen en ons bekeren tot de goedheid van God. En die wil de dood van de zondaar helemaal niet. Nee, wat God wil, is dat de zondaar zich betert en leeft!²⁶⁰ Daarom gaf Hij Zijn kerk de Heilige Geest. Zo kon iedereen die Hij met de hulp van de Heilige Geest vergeving schonk, ook werkelijk vergeven worden. Maar wanneer iemand zich vijandig tegenover deze gave opstelt en er dus niet boetvaardig om vraagt, haar integendeel vol onboetvaardigheid weerspreekt... dan wordt zo'n zonde onvergeeflijk. Niet elke zonde, nee uitsluitend de zonde die je begaat door de vergeving van de zonden bespottelijk te maken en haar te bestrijden.

Zo weerspreek je de Heilige Geest: door nooit vanuit de verstrooide naar de verzamelde kudde te komen, die de Heilige Geest heeft ontvangen om de zonden te kunnen vergeven. Maar kom je met een oprecht hart naar de verzamelde kudde, dan ontvang je de vergeving van de zonden in de Heilige Geest, zelfs als dat gebeurt door een slechte geestelijke, een schijnheilige en onoprechte bedienaar nou ja, als hij maar katholiek is.

De Heilige Geest is werkzaam in de heilige kerk, ook in de tijd dat het koren als het ware samen met het kaf wordt gedorst.²⁶¹ En Hij gaat zo te werk dat niemands oprechte belijdenis afgewezen wordt en dat Hij zich door niemands gehuichel laat misleiden. Huichelaars weet Hij zo aan te pakken dat Hij hen zelfs kan laten dienen om voor Hemzelf eerlijke mensen te verzamelen.

Er bestaat dus maar één middel tegen onvergeeflijke lastering, en dat is: oppassen voor een onboetvaardig hart. Vergeet niet dat boetvaardigheid alleen maar zin heeft binnen de kerk, waar vergeving voor de zonden wordt geschonken en waar de gemeenschap van de Geest door de band van de vrede wordt bewaard.

[38] Dat was een bijzonder moeilijke kwestie, die ik naar beste vermogen, niet de barmhartige hulp van de Heere heb proberen te behandelen. Ben ik er desondanks niet in geslaagd om vat te krijgen op het probleem, dan mag u dat niet de Waarheid aanrekenen: de Waarheid, zelfs als zij verborgen is, oefent haar gelovigen altijd. Mij in mijn zwakheid mag u liet wel aanrekenen, want dan is het mij niet gelukt. Ik zag niet wat ik had moeten begrijpen of kon het begrepene niet uitleggen. Maar voor wat ik door goed na te denken heb kunnen onderzoeken en door erover te spreken heb kunnen verduidelijken, wil ik God danken. Bij Hem zocht ik, bij Hem vroeg ik en bij Hem klopte ik aan.²⁶² En ik heb veel gekregen, waaraan ik mij te goed kon doen door me erop te bezinnen en waardoor u bediend kon worden doordat ik erover sprak.

---

²⁶⁰ Vgl. Ez 33,11.

²⁶¹ Vgl. Mt 3,12 en Lc 3,17.

²⁶² Vgl. Mt 7,7-8.

Augustinus van Hippo

Uitgave: Peeters, Leuven

Over de Drie-eenheid

Ingeleid en vertaald door T.J. van Bavel

Hieronder volgt een uittreksel uit bovengenoemd boek. *Alleen de hoofdstukken die handelen over God de Heilige Geest worden weergegeven.*

Inleiding

Bij de herziening van zijn werken (Retractationes 11,15) schrijft Augustinus met betrekking tot zijn boek over de **Triniteit** het volgende:

“Gedurende enige jaren heb ik vijftien boeken over de Drie-eenheid geschreven. Maar toen ik nog niet klaar was met het twaalfde boek en ik het geheel langer bij mij hield dan zij die er vurig naar verlangden ze te hebben, konden verdragen, zijn ze mij ontstolen. De gestolen boeken circuleerden met minder correcties dan nodig en mogelijk waren, als wanneer ik ze zelf had willen uitgeven. Nadat ik de diefstal vastgesteld had, omdat enkele andere exemplaren ervan bij ons achtergebleven waren, had ik besloten ze zelf niet meer uit te geven, maar te maken dat ik in een ander werkje van mijn hand zou vertellen wat er gebeurd was. Maar de broeders drongen zo sterk aan dat ik hen niet kon weerstaan: ik heb die boeken dan toch maar verbeterd waar ik meende dat ze verbetering nodig hadden, en het geheel voltooid. Ik heb ze uitgegeven tegelijk met aan het begin een brief aan Aurelius, de bisschop van de kerk van Karthago, waarin ik hem bij wijze van inleiding uiteengezet heb wat er gebeurd was, wat ik naar mijn overtuiging had willen doen, en wat ik gedaan heb uit liefde voor mijn broeders.

Wanneer ik in het elfde boek handelde over het zichtbare voorwerp, heb ik gezegd: “Dat beminnen is vervreemd worden” (XI,5,9). Dit is gezegd overeenkomstig die liefde waarmee men iets zo liefheeft dat door daarvan te genieten hij die dit liefheeft, zich gelukkig acht. Want het betekent geen vervreemding een materiële gestalte te beminnen tot lof van de Schepper, zodat iemand werkelijk gelukkig is die geniet van de Schepper zelf. In hetzelfde boek heb ik ook gezegd: “Ik herinner mij geen viervoetige vogel, omdat ik die nooit gezien heb. Maar heel gemakkelijk zie ik zo’n fantasiebeeld, wanneer ik aan de gedaante van een vogel, die ik gezien heb, twee andere poten toevoeg, die ik eveneens gezien heb” (XI,10,17). Toen ik dit zei, kon ik mij niet de viervoetige vogels herinneren waarover de Wet spreekt (Lev. 11,20). Want de twee achterste poten waarmee sprinkhanen springen rekent de Wet niet tot de voeten. Daarom noemt de Wet sprinkhanen reine dieren in onderscheid met onreine vliegende dieren, die niet springen met die poten zoals mestkevers. Al deze viervoetige vogels worden in de Wet vermeld.

In het twaalfde boek (XII,10,15) voldoet mij de uitleg niet van de woorden van Paulus: “Elke zonde die de mens begaat, is buiten het lichaam”. Ik meen dat men de uitspraak “Wie ontucht bedrijft, zondigt tegen het eigen lichaam” (1 Kor. 6,18) niet zo mag verstaan, alsof hij tegen het eigen lichaam zondigt, die een handeling stelt om te verkrijgen wat men door het lichaam gewaar wordt, met het doel daarin het einde van zijn goed te plaatsen. Dit laatste immers houdt veel meer zonden in dan die ontucht die men in onwettelijke geslachtsgemeenschap voltrekt, waarover de apostel leek te spreken, toen hij dit zei.

Dit werk, met uitzondering van de brief die later toegevoegd is, begint als volgt: “De lezer die onze uiteenzetting over de Drie-eenheid gaat lezen”.”

1. Het belang van De Triniteit onder de werken van Augustinus.

Over het algemeen zegt men dat de drie belangrijkste werken die Augustinus geschreven heeft, de volgende zijn: de Belijdenissen, De stad van God en Over de Triniteit. In het Nederlands bezitten wij een vertaling van de twee eerst vernoemde werken van Augustinus, maar er is mij geen Nederlandse vertaling van Over de Triniteit bekend. Men verklaart wel dat zijn werk over de Triniteit op gelijke hoogte

staat als de Belijdenissen of de Stad van God, dat het op een heel eigen wijze het einde van de antieke denkwijze en levenshouding illustreert, dat het nieuwe vragen stelt en nieuwe thema's aansnijdt, dat het ondanks Augustinus' eigen vertwijfeling een groot succes geworden is en een sterke invloed uitgeoefend heeft op latere schrijvers. Men telt niet minder dan 320 handschriften en het is het enige werk van Augustinus dat in het Grieks vertaald is rond 1300 door Maximos Planudes (de volledige tekst is in 1995 te Athene uitgegeven in twee delen Latijn en Grieks. Zie J. Lössl, *Augustine's On the Trinity* in Gregory Palamas's *One Hundred and Fifty Chapters*, in: *Augustinian Studies* 30 (1996) 61-82.

Toch heeft de moeilijkheid van het onderwerp Augustinus meer dan eens moedeloos gemaakt en hem in de verleiding gebracht het werk op te geven. In boek III,1 maakt hij duidelijk dat hij liever iets van anderen leest dan door anderen gelezen te worden, en dat het hem gemakkelijk valt om te stoppen met schrijven. Augustinus was zich in De Triniteit terdege bewust van de moeilijkheid van zijn onderwerp en ook uit teksten in andere werken weten we hoe hij zijn eigen werk inschatte. Na boek I is er een onderbreking van ruim tien jaar, tot 411/ 412. Naar het waarom daarvan heeft men het raden, maar dat het verwoorden van het onderwerp veel voorbereiding en inspanning vereiste zal ongetwijfeld een rol gespeeld hebben. Als Marcellinus in 412 in een brief hem vraagt om van De Triniteit te publiceren wat al geredigeerd is, antwoordt Augustinus dat hij niet te haastig te werk wil gaan om zoveel mogelijk fouten te vermijden en hij laat verstaan dat het om "heel gevaarlijke problemen" (*periculosissimae quaestiones*) gaat (Epist. 143,4). In 415 schrijft hij in een brief (169,1) aan bisschop Evodius: 1,1 "... ook wil ik nu geen aandacht schenken aan de boeken over de Triniteit die ik al lang in mijn handen draai en keer en nog niet voltooid heb, omdat ze te moeilijk zijn en waarvan ik denk dat ze slechts door weinigen begrepen kunnen worden. Daarom zijn andere werken dringender die naar wij hopen voor meer mensen nuttig zullen zijn." 4,12 "Sta mij toe mij vrij te houden om deze zaken te onderzoeken en te dicteren, die voor vele mensen noodzakelijk zijn, en waaraan ik meen de voorrang te moeten geven boven jouw vragen waar maar heel weinig mensen bij betrokken zijn".

In dezelfde tijd (413/415) schrijft hij in brief 120 (3,13) aan Consentius die hem vragen voorlegt met betrekking tot de Triniteit, dat wij mogen verlangen met de hulp van God enig inzicht te krijgen in het mysterie van de Triniteit, maar dan wenst hij wel dat Consentius "het vele dat wij reeds geschreven hebben met betrekking tot deze kwestie", leest. Augustinus wijst hem er ook op dat "hij nog veel in handen heeft, wat hij nog niet heeft kunnen uiteenzetten vanwege de omvang van zo'n moeilijke kwestie". De moeilijkheidsgraad van deze boeken, het gevoel nutteloos werk te leveren, alleen maar te schrijven voor een kleine elite waren voor Augustinus de hoofdredenen om de publicatie steeds maar uit te stellen, ja zelfs het radicaal op te geven.

We halen hier een laatste document aan (brief 174, die men gewoonlijk dateert in 416; persoonlijk geef ik de voorkeur aan een datum na 420) dat laat zien hoe Augustinus onder druk gezet werd zijn werk toch te voltooien:

"Augustinus aan de gezegende en met een oprechte liefde te eren, heilige broeder en medepriester bisschop Aurelius. Heil in de Heer.

Als jongeman ben ik begonnen met het schrijven van boeken over de Drie-eenheid, die de hoogste God is, en als oude man heb ik ze uitgegeven. Ik had namelijk dit werk opgegeven, nadat ik vastgesteld had dat een aantal boeken mij ontfutseld of ontnomen waren voordat ik ze voltooid had. Enz.

Hoofdstuk 9

10. ... “essentie” waar men in het Grieks zegt *ousia*, wat wij gewoonlijk substantie noemen.

Zij zeggen ook wel *hypostasis*. Maar ik weet niet wat het onderscheid tussen *ousia* en *hypostasis* is. Velen onder ons die over deze zaken in het Grieks handelen, zeggen gewoonlijk: “één wezen, drie hypostasen”, wat in het Latijn zo luidt: “één essentie, drie substanties”.

Maar omdat ons taalgebruik er al een gewoonte van gemaakt heeft om onder het woord “essentie” hetzelfde te verstaan als onder het woord “substantie”, durf ik niet te zeggen “één essentie, drie substanties”, maar wel “één essentie of substantie, drie personen”, zoals vele Latijnse schrijvers het formuleerden, die over deze kwesties handelden en groot gezag genoten. Zij vonden geen andere meer geschikte wijze om in woorden uit te drukken wat zij zonder woorden begrepen. Want inderdaad daar de Vader de Zoon niet is, en de Zoon niet de Vader en de Heilige Geest die men de gave van God noemt, niet de Vader en niet de Zoon is, zijn er drie. Daarom is in het meervoud gezegd: “Ik en de Vader zijn één” (Joh. 10,30). Hij zei niet: is één, wat de sabellianen beweren, maar “zijn één”. En toch, als men vraagt: drie wat?, dan lijdt de menselijke taal aan grote armoede. Er is wel gezegd: drie personen, maar minder om dit te zeggen, dan om niet te moeten zwijgen.

Hoofdstuk 10

11. Zoals wij dus niet zeggen drie essenties, zo zeggen wij ook niet drie grootheden of drie groten. Want in dingen die groot zijn door deelname aan de grootheid, is zijn iets anders dan groot zijn, zoals een groot huis, een grote berg, een grote geest. In die dingen is grootheid iets anders dan wat groot is vanwege die grootheid. Wat grootheid is, is duidelijk niet hetzelfde als een groot huis. De ware grootheid is deze waardoor niet alleen een groot huis groot is en waardoor een grote berg groot is, maar ook waardoor al het andere dat men groot noemt, groot is. Zo is de grootheid zelf iets anders dan de dingen die vanwege haar groot genoemd worden. Die grootheid is oorspronkelijk groot en veel verhevener dan de dingen die door deelname aan haar groot zijn.

God is niet groot door die grootheid die niet is wat Hij is, alsof God aan haar moest deelhebben om groot te zijn. Anders zou die grootheid groter zijn dan God, maar niets is groter dan God. God is dus groot door de grootheid die Hijzelf is. Zoals wij daarom niet van drie essenties spreken, zo spreken wij ook niet van drie grootheden. Voor God is immers zijn hetzelfde als groot zijn. Om dezelfde reden spreken wij niet van drie groten, maar van één grote, want God is niet groot door deelname aan de grootheid, maar Hij is groot door Zichzelf als grote, omdat Hij Zelf Zijn eigen grootheid is. Dit moeten wij ook zeggen van de goedheid, de eeuwigheid en de almacht van God, en zonder uitzondering van alle predikamenten die wij over God kunnen formuleren, en wat men zegt in relatie tot Hemzelf, niet overdrachtelijk en in vergelijkende zin, maar in eigenlijke zin, tenminste als er iets over Hem door de mond van een mens gezegd kan worden in eigenlijke zin.

Hoofdstuk 11

12. Maar wat men binnen dezelfde Triniteit in strikte zin afzonderlijk zegt, zegt men niet in relatie tot de persoon zelf, maar tot elkaar of tot de schepping. Men zegt het dus

duidelijk relationeel, en niet substantieel. Want zoals men de Triniteit één God noemt, groot, goed, eeuwig, almachtig, zo kan men ook zeggen dat dezelfde God Zijn eigen godheid is, Zijn eigen grootheid, Zijn eigen goedheid, Zijn eigen eeuwigheid, Zijn eigen almacht. Maar zo kan men niet zeggen dat de Triniteit Vader is, tenzij misschien op overdrachtelijke wijze met betrekking tot de schepping op grond van de adoptie tot kinderen. Wat er staat geschreven: “Luister Israël. De Heere is je God, de Heere is de enige” (Deut. 6,4) mag men niet zo verstaan alsof de Zoon en de Heilige Geest daarvan uitgesloten zijn. Wij noemen deze ene Heere onze God ook terecht onze Vader omdat Hij ons door Zijn genade opnieuw geboren laat worden. Maar het is absoluut onmogelijk de Triniteit Zoon te noemen.

Maar in een algemene zin kan men de Triniteit wel Heilige Geest noemen overeenkomstig het Schriftwoord: “Omdat God geest is” (Joh. 4,24), want de Vader is geest en de Zoon is geest, de Vader is heilig en de Zoon is heilig. Omdat de Vader, de Zoon en de heilige Geest één God zijn en omdat God heilig is en God geest is, kan men ook de Triniteit “heilige Geest” noemen. Toch als men onder de heilige Geest niet de Triniteit verstaat maar wel een persoon binnen de Triniteit, die men in kenmerkende zin heilige Geest noemt, dan spreekt men in feite op relationele wijze, omdat men Hem in relatie ziet tot de Vader en de Zoon, daar de Heilige Geest de Geest is van de Vader en de Zoon. Die relatie blijkt niet uit de benaming “heilige Geest”, maar wel uit die andere, namelijk “gave van God” (Hnd. 8,20), Hij is immers de gave van de Vader en de Zoon omdat Hij van de Vader komt (Joh. 15,26), zoals de Heere zegt; en bovendien omdat de apostel zegt: “Wie de Geest van Christus niet bezit, behoort Hem niet toe” (Rom. 8,9), wat hij ongetwijfeld over de Heilige Geest zegt. Wanneer wij spreken van de gave van een gever en de gever van een gave, dan spreken wij over de relatie van beiden tot elkaar. Zo is de Heilige Geest een zekere onuitsprekelijke gemeenschap tussen Vader en Zoon, Wellicht wordt Hij daarom zo genoemd, omdat dezelfde benaming past voor de Vader en de Zoon. Want dat zegt men van de Geest als eigennaam wat men van Vader en Zoon gemeenschappelijk zegt, want de Vader is geest en de Zoon is geest, de Vader is heilig en de Zoon is heilig. Om dus één naam te gebruiken die beiden past en die de gemeenschap van beiden betekent, noemt men de gave van beiden de heilige Geest. En deze Triniteit is één God, alleen goed, groot, eeuwig, almachtig. Ze is voor zichzelf eenheid, godheid, grootheid, goedheid, eeuwigheid, almacht.

Hoofdstuk 12

13. Wij hoeven niet verontrust te zijn omdat wij gezegd hebben dat heilige Geest een naam is die een relatie uitdrukt, want Hij is niet de Triniteit zelf, maar een persoon binnen de Triniteit. Wat ons kan verontrusten is dat er van de andere kant geen woord schijnt te beantwoorden aan de relatie die de Heilige Geest is. Hier kunnen wij niet zo spreken zoals wij zeggen slaaf van de heer of heer van de slaaf, zoon van de vader of vader van de zoon, waarmee wij een relatie uitdrukken. We zeggen wel de Heilige Geest van de Vader, maar omgekeerd zeggen wij niet de Vader van de Heilige Geest, om niet de indruk te wekken dat de Heilige Geest de Zoon van de Vader is. Zo zeggen we ook de Heilige Geest van de Zoon, maar niet de Zoon van de heilige Geest, om te vermijden dat men denkt dat de heilige Geest de Vader is van de Zoon. In veel relationele begrippen gebeurt het dat men geen woord vindt, waardoor dingen die met elkaar in relatie staan ook wederzijds aan elkaar beantwoorden. Wat is er zo duidelijk relationeel als het woord “onderpand”? Het staat namelijk in relatie tot datgene waarvan het een onderpand is en het is altijd het onderpand van een of ander ding. Als wij spreken van het onderpand van de Vader en van de Zoon (2 Kor. 5,5. Ef. 1,14),

kunnen we dan omgekeerd zeggen de Vader van het onderpand of de Zoon van het onderpand? Wanneer wij zeggen de gave van de Vader en van de Zoon, dan kunnen we heel zeker niet zeggen de Vader van de gave of de Zoon van de gave. Om deze twee wederkerig aan elkaar te laten beantwoorden, zeggen we de gave van de gever en de gever van de gave. In dit geval kon men een gebruikelijk woord vinden, in het andere geval niet.

Hoofdstuk 13

14. De naam Vader drukt dus een relatie uit. Ook het woord “beginsel” of “oergrond” doet dat, of misschien nog andere namen. Vader drukt een relatie uit met een zoon, maar beginsel drukt een relatie uit met alles wat van Hem komt. Zo ook duidt Zoon een relatie aan, en dit doen eveneens de woorden “Woord” en “Beeld”. In al deze woorden is er een verwijzing naar de Vader, maar geen van deze omschrijvingen noemt men Vader. Ook de Zoon noemt men beginsel, want als men Jezus vraagt “Wie bent U dan?” dan antwoordt Hij: “Het beginsel dat ook tot jullie spreekt” (Joh. 8,25). Maar Hij is toch niet het beginsel van de Vader? Hij wilde namelijk aantonen dat Hij de Schepper is door het woord “beginsel” te gebruiken, zoals ook de Vader het beginsel van de schepping is, omdat alles van Hem komt. Want Schepper zegt men in relatie tot de schepping, zoals heer in relatie tot slaaf. Wanneer wij daarom zeggen dat zowel de Vader alsook de Zoon beginsel zijn, dan spreken wij niet van twee beginselen van de schepping, want Vader en Zoon zijn samen één beginsel ten opzichte van de schepping, als één Schepper en als één God. Maar als al wat in zich blijft en iets voortbrengt of bewerkt, een beginsel is van de zaak die het voortbrengt of bewerkt, dan kunnen wij niet ontkennen dat ook de Heilige Geest terecht beginsel genoemd kan worden, want we sluiten Hem niet uit van de benaming “Schepper”. Bovendien staat van Hem geschreven dat Hij dingen bewerkt, en dat Hij dat in Zich blijvend doet, want Hij wordt niet veranderd en omgevormd in de dingen die Hij bewerkt.

Zie wat Hij bewerkt: “Aan ieder van ons wordt de openbaring van de Geest gegeven tot welzijn van allen. Aan de één wordt door de Geest een woord van wijsheid gegeven; aan een ander een woord van kennis, krachtens dezelfde Geest; aan een derde door dezelfde Geest het geloof; en aan weer anderen schenkt diezelfde Geest de gaven om ziekten te genezen, de kracht om wonderen te doen, de gave van de profetie, de onderscheiding van geesten, het vermogen om in talen te spreken. Dit alles is het werk van één en dezelfde Geest, Die aan ieder Zijn gaven uitdeelt zoals Hij het wil.” (1 Kor. 12,7-11)

Boek vijftien

Hoofdstuk 1

1. Omdat ik de lezer wil oefenen om door de geschapen dingen te komen tot de kennis van Hem die ze geschapen heeft, zijn we nu aanbeland bij Zijn beeld, dat de mens is. Dat beeld bestaat hierin waardoor de mens de overige levende wezens overtreft, dat wil zeggen: door zijn rede en intelligentie, en al het andere dat men kan zeggen van een redelijke en intellectuele ziel en dat deel uitmaakt van die werkelijkheid die men verstand of geest noemt. Met dat woord hebben verscheidene Latijnse schrijvers met hun eigen taalgebruik een onderscheid gemaakt tussen dat wat in de mens het voortreffelijkste is en niet aanwezig is in het dier, en de ziel die ook aanwezig is in het dier. Als wij boven deze natuur iets zoeken, en naar iets waars zoeken, dan is dat God, Die geen geschapen natuur is, maar de Schepper is. De vraag of Hij Drie-eenheid is, is niet alleen een vraag voor de gelovigen op gezag van de goddelijke Schrift, maar ook voor hen die inzicht wensen; hun moeten we antwoorden met een rationele overweging, als we dat kunnen. Waarom ik zeg “Als we dat kunnen”, zal de zaak zelf beter duidelijk maken, wanneer we met ons onderzoek begonnen zullen zijn.

Hoofdstuk 2

2. Naar ik hoop, zal God zelf die wij zoeken, ons helpen dat onze inspanning niet vruchteloos zal zijn en dat wij kunnen begrijpen hoe in de gewijde psalm gezegd is: “Laat het hart van hen die de Heere zoeken zich verblijden; zoek de Heere en word sterk; zoek Zijn aangezicht altijd” (Ps. 104,3-4). Het lijkt erop dat iets wat men altijd zoekt, nooit gevonden wordt. Hoe zal het hart van de zoekers zich niet verheugen, maar veeleer bedroefd zijn, als zij niet kunnen vinden wat ze zoeken? Er staat immers niet: Laat het hart van hen die vinden zich verheugen, maar “Laat het hart van hen die de Heere zoeken”. Toch getuigt de profeet Jesaja dat God de Heere gevonden kan worden, als men Hem zoekt: “Zoek de Heere, en wanneer je Hem gevonden hebt, roep Hem dan aan. Wanneer Hij jullie nadert, moet de goddeloze zijn wegen verlaten en de ongerechte zijn gedachten” (Jes. 55,6-7).

Als men de gezochte kan vinden, waarom is er dan gezegd: “Zoek zijn aangezicht altijd”? Of moet men Hem soms nog zoeken nadat Hij gevonden is? Want men moet zo naar onbegrijpelijke dingen zoeken, dat iemand niet denken kan dat hij niets gevonden heeft, als hij in staat was te ontdekken hoe onbegrijpelijk dat is wat hij zocht. Waarom anders zoekt men, als men inziet dat hetgeen men zoekt onbegrijpelijk is, dan omdat men niet mag ophouden met zoeken zolang men voortgang maakt in het onderzoek van onbegrijpelijke zaken en men beter en beter wordt van het zoeken naar zo'n groot goed, dat men zoekt om het te vinden en dat men vindt om het te zoeken? Want men zoekt het omdat het heerlijker is het te vinden, en men vindt het om er gretiger naar te zoeken. In die zin kan men verstaan wat geschreven staat over de wijsheid die zegt: “Degenen die eten van mij, blijven hongeren naar mij, en wie van mij drinken, wensen steeds meer” (Sir. 24,21). Zij eten en drinken omdat ze vinden; en omdat ze hongeren en dorsten, zoeken ze nog. Het geloof zoekt, het intellect vindt. Daarom zegt de profeet: “Als je niet gelooft, zul je niet begrijpen” (Jes. 7,9). En omgekeerd zoekt het intellect verder naar Hem die het vond, zoals men zingt in de gewijde psalm: “God ziet neer op de mensenkinderen, om te zien of er iemand is met begrip of die zoekt naar God” (Ps. 13,2). Een mens moet zo verstandig zijn dat hij zoekt naar God.

3. We hebben lang stilgestaan bij de werken die God verrichtte met het doel dat de Bewerker Zelf door die werken gekend zou zijn: “Want Zijn onzichtbare

eigenschappen worden vanaf de schepping van de wereld door de rede in Zijn werken aanschouwd” (Rom. 1,20). Daarom klaagt het boek Wijsheid hen aan “die niet in staat zijn uit de zichtbare goederen Hem te kennen die is, en evenmin door het beschouwen van de werken de kunstenaar hebben leren kennen. Maar zij zijn of het vuur of de wind of de snel bewegende lucht of de sterrenhemel of het onstuimige water of de lichten aan de hemel gaan zien als de beheerders van de wereld en als goden. Als zij, door hun schoonheid bekoord, die dingen voor goden gingen aanzien, dan moeten zij begrijpen hoeveel voortreffelijker de Heere van dat alles is, want Hij Die het geschapen heeft, is de oorsprong van de schoonheid. Als zij het echter deden omdat zij verbijsterd waren over die macht en werking, dan moeten zij daardoor begrijpen hoeveel machtiger de Maker ervan is. Want uit de grootheid en de schoonheid van de schepselen ziet men door de rede hun Schepper” (Wijsh. 13,1-5). Ik heb deze tekst uit het boek Wijsheid aangehaald om te vermijden dat een of andere gelovige zou menen, dat ik tevergeefs en zinloos eerst in de schepping in zeker opzicht trapsgewijs gezocht heb naar sporen van die allerhoogste Triniteit, die wij zoeken wanneer wij naar God zoeken; daarbij gingen wij niet zonder redenen langs triniteiten van een eigen soort, tot we kwamen bij de geest van de mens.

Hoofdstuk 3

4. Omdat de eisen van de uiteenzetting en van de redeneringen ons dwongen om vele dingen te zeggen in veertien boeken, die wij niet alle tegelijk kunnen overzien, laten we daarom in een vluchtige overdenking teruggrijpen naar datgene wat wij wilden bespreken. Met weglating van iedere discussie, zal ik dus zo goed als ik kan met de hulp van God, kort samenvatten wat ik in de verschillende boeken al redenerend ter kennis gebracht heb. Ik zal dit doen vanuit één invalshoek; ik vermeld niet hoe de werkelijkheid mijn overtuiging wegdroeg, maar ik vermeld de resultaten van dat proces. Zo hoop ik te vermijden dat wat volgt veel van het voorgaande afwijkt, en dat het beschouwen van het volgende het voorgaande doet vergeten. Als het vergetelheid veroorzaakt, dan kan men het vergetene vlug terug in herinnering roepen door de dingen nog eens te herlezen.

5. In het eerste boek is overeenkomstig de Heilige Schrift de eenheid en de gelijkheid van de allerverhevenste Triniteit aangetoond. In het tweede, derde en vierde boek eveneens; maar het probleem van de zending van de Zoon en van de heilige Geest is zorgvuldig behandeld in die drie boeken. Aangetoond is dat Degene Die gezonden is, niet minder is als Degene Die zendt, omdat de Eén zendt en de Ander gezonden is. De reden is dat de Triniteit in alles gelijk is, en in haar onveranderlijke, onzichtbare en alomtegenwoordige natuur gelijkelijk en onafscheidelijk werkt. In het vijfde boek lieten wij zien dat niet alles wat men van God zegt, naar de substantie gezegd wordt, omwille van hen die de indruk hebben dat de substantie van Vader en Zoon niet dezelfde is omdat zij menen dat alles wat van God gezegd wordt naar de substantie gezegd is. Daarom is voortbrengen en voortgebracht worden, of geboren zijn en ongeboren zijn, omdat deze verschillen, aanleiding om te beweren dat het over twee verschillende substanties gaat. Goed en groot en al het andere wat men in relatie tot God Zelf zegt, zegt men van Hem naar de substantie.

Maar er zijn ook dingen die men niet zegt in relatie tot Hemzelf, maar in relatie tot iets wat Hij niet is, zoals men Vader zegt in relatie tot een Zoon, of Heere in relatie tot een schepsel dat Hem dient. Waar men iets zegt op een relationele manier, dat wil zeggen: in relatie tot iets wat Hij niet is, spreekt men ook vanuit ons bestaan in de tijd, zoals bijvoorbeeld “Heere, U bent voor ons een Toevlucht geworden” (Ps. 89,1). Dan

overkomt God niets waardoor Hij verandert, Hij blijft onveranderlijk helemaal Zichzelf in natuur of wezen.

In het zesde boek is uiteengezet hoe de apostel Christus de kracht van God en de wijsheid van God noemt (1 Kor. 1,24), maar een diepergaande behandeling van deze kwestie is uitgesteld tot later: is de Vader uit Wie Christus geboren is, niet Zelf wijsheid, maar alleen de Vader van Zijn eigen wijsheid, of is Hij de wijsheid Die wijsheid voortbracht? Hoe het antwoord ook moge zijn, ook in dit boek bleek de gelijkheid van de Triniteit: God is niet drievoudig, maar Hij is Drie-een. Het is niet alsof iets tweevoudigs, de Vader en de Zoon, staat tegenover iets enkelvoudigs, de Heilige Geest, omdat hier ook drie niet meer zijn dan één van dezen. Er is ook uiteengezet hoe men de woorden van bisschop Hilarius moet verstaan: "Eeuwigheid in de Vader, de gestalte in het Beeld, en gebruik in de Gave".

In het zevende boek wordt de uitgestelde vraag zo uitgelegd, dat God Die de Zoon voortbracht, niet alleen de Vader is van Zijn kracht en wijsheid, maar ook Zelf kracht en wijsheid is; en hetzelfde geldt van de heilige Geest. Toch zijn ze samen niet drie krachten of drie wijsheden, maar één kracht en één wijsheid, zoals één God en één essentie. Vervolgens hebben we de vraag gesteld hoe men spreekt van één essentie, drie personen, of zoals sommige Grieken: één essentie, drie substanties. Het antwoord was dat men uit noodzaak om iets te zeggen, met één woord wilde uitdrukken wat deze drie zijn, als men de vraag naar het "wat" stelt; want wij belijden naar waarheid dat er drie zijn: de Vader namelijk, de Zoon en de Heilige Geest.

In het achtste boek, na argumenten gegeven te hebben aan hen die het konden volgen, is duidelijk geworden dat in de substantiële waarheid de Vader niet groter is dan de Zoon, maar ook dat alle twee samen niet iets groters zijn dan de Heilige Geest alleen, of om het even welke twee binnen de Triniteit iets groters zijn dan één, of alle drie samen iets groters dan ieder afzonderlijk. Vervolgens, heb ik erop gewezen dat men onder de waarheid die men eenmaal begrepen schouwt, onder het hoogste goed van Wie alle goed komt, en onder de gerechtigheid omwille waarvan zelfs de ongerechte geest een gerechte geest liefheeft, niet alleen een immateriële natuur moet verstaan, voorzover dat mogelijk is, maar ook de onveranderlijke natuur Die God is. Dit geldt ook van de liefde, die de heilige Schrift God noemt (1 Joh. 4,16); daar begint voor de goede verstaanders ook de Triniteit op te lichten, omdat er een minnaar is, een voorwerp dat men bemint, en de liefde zelf.

In het negende boek kwam onze uiteenzetting tot het beeld van God, dat de mens naar Zijn geest is. Daarin is een bepaalde triniteit te vinden, namelijk: de geest, de kennis waarmee hij zichzelf kent, en de liefde waarmee hij zichzelf en zijn kennis bemint. Deze drie zijn gelijk onder elkaar en zijn klaarblijkelijk van één en dezelfde essentie.

In het tiende boek hebben we hetzelfde behandeld op een meer zorgvuldige en verfijnde manier. De uitkomst was dat men in de geest een duidelijkere triniteit vond, namelijk in de herinnering, de intelligentie en de wil. Maar tegelijkertijd ontdekten we dat de geest nooit zo kon zijn dat hij zich zichzelf niet herinnerde, zichzelf niet begreep en zichzelf niet bemint, hoewel hij zichzelf niet altijd dacht; maar wanneer hij zichzelf dacht, kon hij zich niet altijd onderscheiden van materiële dingen in dat denken. Daarom is de uiteenzetting over de Triniteit, waarvan deze triniteit in de geest maar een beeld is, uitgesteld, om ook in de waargenomen materiële objecten een triniteit te vinden, en om door duidelijkere dingen de aandacht van de lezer te oefenen.

In het elfde boek hebben wij gekozen voor het zintuig van de ogen, omdat wat we daar vinden, ook herkennen in de overige vier lichamelijke zintuigen, zonder dat we ze alle konden bespreken. En zo verscheen er een triniteit van de uitwendige mens, eerst in dingen die men buiten zich waarneemt, een triniteit namelijk bestaande uit het

materieel object dat men ziet, de vorm die vandaar ingeprent wordt in de blik van de persoon die ziet, en de aandacht van de wil die beide verbindt. Onder elkaar zijn deze drie echter niet gelijk en ook niet van één substantie. Vervolgens is in de geest zelf een andere triniteit gevonden door middel van de dingen, die wel uitwendig ervaren werden, maar als het ware in ons binnengebracht zijn. Daar bleken de drie van één substantie te zijn: de voorstelling van een materieel voorwerp dat in het geheugen aanwezig is, de vormgeving daarvan wanneer de blik van de denkende persoon zich daarnaar keert, en de aandacht van de wil die beide verbindt. Toch ontdekte men dat deze triniteit tot de uitwendige mens behoort, omdat ze binnengebracht is door voorwerpen die men ervaart buiten zich.

In het twaalfde boek leek het ons dat wij een onderscheid moesten maken tussen wijsheid en wetenschap. Wij meenden eerst te moeten onderzoeken of er een eigen soort triniteit is in wat men wetenschap in strikte zin noemt, omdat die, vergeleken met de wijsheid, de mindere is. Hoewel deze triniteit al behoort tot de innerlijke mens, toch mag men ze nog niet beeld van God noemen of daarvoor houden.

Dit wordt behandeld in het dertiende boek met de aanbeveling van het christelijk geloof. En in het veertiende boek gaan we in op de ware wijsheid van de mens, dat wil zeggen: op de gave die God geschonken heeft bestaande in deelname aan Hemzelf en die onderscheiden is van de wetenschap. Daar bereikten we het punt dat de Triniteit verscheen in het beeld van God, dat de mens in zijn geest is, die hernieuwd wordt in de kennis van God naar het beeld van Hem Die de mens schiep (Kol. 3,10) naar Zijn beeld (Gen. 1,27), en zo de wijsheid ontvangt waar de aanschouwing is van de eeuwige werkelijkheden.

Hoofdstuk 4

6. Laten we dus de Triniteit die God is van nu af zoeken in de eeuwige, onstoffelijke en onveranderlijke werkelijkheden, in wier volmaakte aanschouwing ons het gelukkige leven beloofd is, dat niet anders dan eeuwig kan zijn. Het is immers niet alleen het gezag van de Goddelijke boeken dat verkondigt dat God bestaat, maar de hele natuur van de zaken die ons omringt en waarvan ook wij deel uitmaken, roept uit dat zij een uitstekende Schepper heeft, Die ons een geest en een natuurlijk verstand gaf. Daardoor zien wij dat we de voorkeur moeten geven aan levende boven niet levende dingen, aan met zintuigen begaafde boven gevoelloze dingen, aan verstandelijke boven niet verstandelijke dingen, aan onsterfelijke boven sterfelijke dingen, aan machtige boven onmachtige dingen, aan rechtvaardige boven onrechtvaardige dingen, aan mooie boven lelijke dingen, aan goede boven kwade dingen, aan onbederfelijke boven bederfelijke dingen, aan onveranderlijke boven veranderlijke dingen, aan onzichtbare boven zichtbare dingen, aan immateriële boven materiële dingen, aan gelukkige boven ellendige dingen. Omdat wij zonder enige twijfel de Schepper de voorkeur geven boven de geschapen zaken, moeten wij begrijpen dat Hij op de hoogste wijze leeft, dat Hij alles weet en begrijpt; en dat Hij niet kan sterven, bederven en veranderen; we moeten toegeven dat Hij geen lichaam is, maar de machtigste geest van alle, de rechtvaardigste, de mooiste, de beste en de gelukkigste.

Hoofdstuk 5

7. Alles wat ik opgesomd heb, en al het andere dat men van God op waardige wijze lijkt te kunnen zeggen in gelijkaardige menselijke taal, passen bij de hele Triniteit die één God is, en bij de afzonderlijke personen binnen de Triniteit. Want wie zou durven zeggen dat deze ene God, Die de Triniteit Zelf is, of de Vader of de Zoon of de Heilige Geest, niet leeft, niets kent, niets begrijpt? Of dat binnen de natuur waar zij

aan elkaar gelijk zijn, zoals men terecht verkondigt, één van hen sterfelijk of bederfelijk, of veranderlijk of materieel zou zijn? Of zal iemand ontkennen dat er een machtigste, een rechtvaardigste, een mooiste, een beste, een gelukkigste bestaat? Als men de Triniteit en in haar ieder van de afzonderlijke personen deze hoedanigheden en al dergelijke zaken kan toeschrijven, waar of hoe zal dan de Triniteit verschijnen? Laten we daarom eerst deze veelheid herleiden tot iets eenvoudigers. Wat men in God leven noemt, is Zijn essentie en natuur. God leeft alleen maar door het leven dat Hijzelf voor Zich is. Dit is niet zo'n leven als er is in een boom, waar er geen intellect is en geen zintuigen zijn. Ook geen leven zoals er is in een dier; in het leven van een dier zijn wel de vijf zintuigen aanwezig, maar niet het intellect. Het leven dat God is, ervaart en begrijpt alles. Hij ervaart met de geest, en niet met een lichaam, omdat God geest is (Joh. 4,24). Niet zoals dieren die lichamen hebben, ervaart God door een lichaam, want Hij bestaat niet uit ziel en lichaam. Dit is de reden waarom die eenvoudige natuur van God ervaart zoals zij begrijpt, en begrijpt zoals zij ervaart; voor God zijn ervaring en intelligentie identiek. Het is ook niet zo dat God ooit kan ophouden of beginnen te bestaan, want Hij is onsterfelijk. Niet voor niets is van Hem gezegd dat Hij alleen onsterfelijkheid bezit (1 Tim. 6,16). Echt onsterfelijk is de onsterfelijkheid van Hem in Wiens natuur geen enkele verandering optreedt. Echte eeuwigheid ook is die waarmee God onveranderlijk is, zonder begin en zonder einde. Bijgevolg is God ook onbederfelijk. Wij spreken dus over één en dezelfde zaak, of we nu zeggen eeuwige God, of onsterfelijke God, of onbederfelijke God, of onveranderlijke God. Eveneens wanneer we Hem noemen levend en begrijpend, wat overeenkomt met wijs, zeggen we één en hetzelfde. Hij ontving geen wijsheid waardoor Hij wijs zou zijn, maar Hij is de wijsheid zelf. En dit leven is hetzelfde als kracht of macht, en hetzelfde als schoonheid, waardoor wij Hem machtig en mooi noemen. Want wat is er machtiger en mooier dan de wijsheid, die zich machtig uitstrekt van het ene einde van de wereld tot het andere en alles liefdevol ordent (Wijsh. 8,1)? Verschillen soms ook goedheid en rechtvaardigheid in de natuur van God van elkaar, zoals in Zijn werken, alsof het zou gaan over twee verschillende eigenschappen van God, de ene goedheid en de andere rechtvaardigheid? Heel zeker niet. Wat rechtvaardigheid is, is zelf goedheid; en wat goedheid is, is zijn geluk. Wij noemen God onlichamelijk of immaterieel, opdat de mensen zouden geloven of begrijpen dat Hij geest is, en geen lichaam.

8. Als wij zeggen: eeuwig, onsterfelijk, onveranderlijk, levend, wijs, machtig, mooi, rechtvaardig, goed, gelukkig, geest, dan lijkt het erop dat alleen het laatste woord zijn substantie aangeeft en al het andere eigenschappen zijn van deze substantie. Maar dit is niet het geval in die onuitsprekelijke en enkelvoudige natuur. Want al wat daar lijkt gezegd te zijn bij wijze van eigenschappen, moet men verstaan naar substantie of essentie. Het zij verre van ons te denken dat men God geest noemt naar Zijn substantie, en goed bij wijze van eigenschap. Beide slaan op de substantie van God. En zo is het met alle andere zaken die we aangehaald hebben en waarover we in de voorgaande boeken al veel gezegd hebben.

Uit de eerste vier benamingen die nu door ons opgesomd en gerangschikt zijn, namelijk: eeuwig, onsterfelijk, onbederfelijk, onveranderlijk, willen we er één uitkiezen, omdat die vier één werkelijkheid aangeven, zoals ik al uiteenzette. Dit om te vermijden dat de aandacht te veel versnipperd wordt door de veelheid. Daarom kies ik voor wat ik op de eerste plaats gezet heb: voor eeuwig. Laten we dit ook doen met de vier volgende, namelijk: levend, wijs, machtig en mooi. En omdat er hoe dan ook leven in een dier aanwezig is, maar geen wijsheid, moeten we kiezen tussen deze

twee: wijsheid en macht. Als de heilige Schrift beide met elkaar vergelijkt in de mens, dan zegt ze: “Beter is de wijze dan de sterke” (Wijsh. 6,1). Verder, ook lichamen noemt men gewoonlijk mooi. Het ene wat wij uit deze vier kiezen is “wijs”. Toch mag men deze vier in God niet ongelijk noemen, want het zijn vier woorden, maar één realiteit. Met betrekking tot de vier uit de derde rij, moeten we opmerken dat rechtvaardig zijn in God hetzelfde is als goed zijn en gelukkig zijn; en geest zijn is hetzelfde als rechtvaardig, en goed, en gelukkig zijn. Maar omdat in mensen geest zijn mogelijk is zonder gelukkig te zijn, en wie nog niet gelukkig is, rechtvaardig en goed kan zijn, en omdat wie gelukkig is stellig ook rechtvaardig en goed en geest is, gaat onze keuze naar dat wat in de mens niet aanwezig kan zijn zonder de drie andere, namelijk naar “gelukkig”.

Hoofdstuk 6

9. Wanneer wij zeggen: eeuwig, wijs, gelukkig, vormen dan deze drie de Triniteit die wij God noemen? We brengen die twaalf wel tot het kleine getal van drie terug, maar misschien kunnen wij op deze wijze die drie terugbrengen tot één? Want als in Gods natuur wijsheid en macht, of leven en wijsheid één en dezelfde werkelijkheid kunnen zijn, waarom kunnen dan in Hem eeuwigheid en wijsheid, of geluk en wijsheid niet één en dezelfde werkelijkheid zijn? Zoals er niets verloren ging of we nu die twaalf vernoemden of deze drie, wanneer we de vele tot dit kleine aantal herleid hebben, zo maakt het ook geen verschil of we deze drie vernoemen of dat ene afzonderlijk, waartoe de overige twee op gelijke wijze teruggebracht kunnen worden, zoals we aangetoond hebben.

Welke methode van betogen, welke kracht en macht van inzicht, welke levendigheid van verstand, welke indringende blik van het denken, om van andere dingen nog maar te zwijgen, zal laten zien hoe dit ene wat men noemt de wijsheid van God, de Triniteit is? Niet zoals wij wijsheid van God krijgen, krijgt God wijsheid van iemand. Hijzelf is Zijn wijsheid, want Zijn wijsheid is niet iets anders dan Zijn essentie; voor Hem is zijn hetzelfde als wijs zijn. De Schrift noemt Christus wel de kracht van God en de wijsheid van God (1 Kor. 1,24), maar hoe we dit moeten verstaan om de schijn te vermijden dat de Zoon de Vader wijs maakt, hebben wij in het zevende boek besproken. We kwamen daar tot de conclusie dat de Zoon wijsheid uit de wijsheid is, op dezelfde wijze als Hij licht uit licht en God uit God is. Niets anders konden wij ontdekken van de Heilige Geest dan dat ook Hij wijsheid is, en dat allen samen één wijsheid zijn, zoals zij één God en één essentie zijn. Hoe moeten wij dan begrijpen hoe de wijsheid die God is, de Triniteit is? Ik heb niet gezegd: hoe moeten wij dit geloven?, want onder gelovigen mag dit geen vraag zijn. Maar als wij op een bepaalde manier met ons verstand kunnen zien wat wij geloven welke is dan deze manier?

10. Als wij ons herinneren waar in deze boeken voor ons intellect de Triniteit begon op te lichten, dan denken wij aan het achtste boek. Daar probeerden wij, naar best vermogen, door ons betoog de aandacht van onze geest omhoog te richten tot het begrijpen van die voortreffelijkste onveranderlijke natuur, die onze geest niet is. Toch zagen wij in, dat ze niet ver van ons zou zijn, dat ze niet plaatselijk maar door haar eerbiedwaardige en bewonderenswaardige voortreffelijkheid zo boven ons zou zijn, dat ze zou gezien worden als bij ons tegenwoordig door haar licht. Toch verscheen ons daarin nog geen triniteit, omdat wij in die schittering de vaste blik van onze geest niet gericht hielden op het zoeken naar de Triniteit. We namen alleen waar dat het niet één of andere massa was, waar men zou moeten geloven dat de grootte van twee of drie meer is dan één. Maar waar wij bij de liefde kwamen, zoals de Schrift God

noemt, lichtte de Triniteit een beetje op, dat wil zeggen: de minnaar, wat men bemint, en de liefde. Maar dat onuitspreklijke licht verblindde onze blik, en overtuigde ons op een bepaalde wijze van het feit dat onze geest nog te zwak was om zich aan te kunnen passen aan dat licht. Daarom, midden in wat wij begonnen waren te zeggen en wat wij besloten hadden te zeggen, keerden wij onze blik af naar de meer vertrouwde beschouwing van onze geest volgens welke de mens geschapen is naar het beeld van God, en ook met het doel rust te gunnen aan onze zwoegende aandacht. Zo zouden wij vanuit de schepselen, wat ook wij zijn, het onzichtbare wezen van God door de rede in Zijn werken kunnen aanschouwen (Rom. 1,20); daar hebben wij bij stilgestaan van het negende tot het veertiende boek.

Zie, na ons verstand zoveel als nodig was, of misschien meer dan nodig was, geoefend te hebben in lagere dingen, willen wij nu opstijgen om de hoogste Triniteit die God is, te zien, en wij zijn er niet toe in staat. Of is het misschien zo dat wij onmiskenbare triniteiten zien, ofwel buiten ons in materiële dingen, of in ons denken aan de dingen die wij buiten ons ervaren hebben, ofwel dingen die in onze geest ontstaan en niet vallen onder de lichamelijke zintuigen, bijvoorbeeld het geloof en de deugden die de levenskunst bevatten en met een helder verstand waargenomen worden en de inhoud van wetenschap vormen? Of is het zo, als wanneer de geest waarmee wij kennen wat wij naar waarheid zeggen te kennen, aan zichzelf bekend is, of aan zichzelf denkt; ofwel dat de geest iets eeuwig en onveranderlijke aanschouwt dat hijzelf niet is? Zoals wij in al deze zaken onmiskenbare triniteiten zien, omdat ze zich in ons afspelen of aanwezig zijn, wanneer wij ons deze herinneren, zien en willen, zien wij ook zo de Triniteit, omdat wij daar met ons verstand iemand zien die als het ware spreekt, en Zijn woord, dat wil zeggen: de Vader en de Zoon, en de liefde die daaruit voortkomt en aan beiden gemeenschappelijk is, namelijk de Heilige Geest? Of zien wij deze triniteiten, die vallen onder onze zintuigen of onze geest, eerder dan dat wij erin geloven, maar dat wij eerder geloven dat God Drie-eenheid is, dan dat wij dit zien?

Als het zo is, dan aanschouwen wij niets van zijn onzichtbaar wezen door de rede in zijn werken; of als we iets zien, zien we daarin geen Triniteit, en is daar iets wat we zien en ook iets wat we niet zien en moeten geloven.

Maar dat wij het onveranderlijke goed, dat wijzelf niet zijn, zien, hebben wij in het achtste boek aangetoond; en in het veertiende boek herinnerden wij daaraan, toen we spraken over de wijsheid die de mens van God ontving. Waarom herkennen wij daar niet de Triniteit? Of begrijpt die wijsheid die God genoemd wordt, zichzelf niet, en bemint die zichzelf niet? Wie durft zoiets zeggen? Of wie ziet niet in dat daar waar er geen kennis is, er ook geen wijsheid is? Of moet men menen dat de Wijsheid Die God is, andere dingen kent, maar niet Zichzelf, en dat Hij andere dingen liefheeft, maar niet Zichzelf? Zulke dingen beweren of geloven is dwaas en goddeloos. Zie dus hier de Triniteit, namelijk de wijsheid, en de kennis van zichzelf, en de liefde tot zichzelf. Zo vinden we ook in de mens een triniteit, dat wil zeggen: een geest, en een kennis waarmee hij zichzelf kent, en een liefde waarmee hij zichzelf liefheeft.

Hoofdstuk 7

11. Maar deze drie zijn zo in de mens aanwezig dat ze niet de mens zelf zijn. De mens is immers, zoals de ouden definieerden, een sterfelijk redelijk dier. Geest, kennis en liefde zijn het voortreffelijkste in de mens, maar ze zijn niet de mens zelf. Iedere persoon, dat wil zeggen: iedere afzonderlijke mens, bezit deze drie elementen in zijn geest. Ook als wij deze definitie van de mens zouden geven: de mens is een rationele substantie die bestaat uit ziel en lichaam, dan bestaat er geen twijfel dat de mens een ziel bezit die geen lichaam is, en een lichaam bezit dat geen ziel is. Daarom zijn deze

drie niet de mens, maar ze zijn wel van de mens of in de mens. Ook als men afgezien van het lichaam alleen aan de ziel denkt, dan is de geest iets van de ziel, iets als het hoofd van de ziel, het oog of het gelaat ervan, tenminste als men deze termen niet materieel opvat. Dus niet de ziel, maar wat in de ziel het voortreffelijkste is, noemt men geest.

Maar kunnen we soms zeggen dat de Triniteit zo in God is dat zij iets van God is, en niet God Zelf is? Zeker niet. Daarom is iedere afzonderlijke mens, die men beeld van God noemt, niet met betrekking tot alles wat tot zijn natuur hoort, maar alleen met betrekking tot zijn geest, één persoon en beeld van de Triniteit in zijn geest. Die Triniteit echter van wie de mens een beeld is, is in haar geheel niets anders dan God, in haar geheel is ze niets anders dan Triniteit. Want er is niets wat tot de natuur van God behoort, dat niet tot de Triniteit behoort. De drie personen zijn van één essentie, maar niet zoals iedere afzonderlijke mens één persoon is.

12. Ook hierin ligt een groot onderscheid dat, of we nu spreken van de geest van de mens, of van zijn kennis en liefde, of van zijn herinnering, intelligentie en wil, wij herinneren ons alleen maar iets door de herinnering, begrijpen alleen iets door onze intelligentie, hebben alleen lief door onze wilt. Maar wie zou durven zeggen dat in die Triniteit de Vader noch zichzelf noch de Zoon noch de Heilige Geest begrijpt als het niet is door de Zoon; of dat de Vader alleen maar bemint door de Heilige Geest; en dat Hij uit Zich alleen ofwel zichzelf herinnert ofwel de Zoon ofwel de Heilige Geest? Dat op dezelfde wijze de Zoon Zich noch Zichzelf noch de Vader herinnert tenzij door de Vader, en Zichzelf niet liefheeft tenzij door de Heilige Geest, maar uit Zichzelf niets anders begrijpt dan de Vader en Zichzelf en de Heilige Geest? Dat eveneens de Heilige Geest zich de Vader en de Zoon en Zichzelf herinnert, en door de Zoon zowel de Vader als de Zoon en ook Zichzelf begrijpt, maar uit zich alleen maar Zichzelf, en de Vader en de Zoon liefheeft? Dit alles alsof de Vader de herinnering zou zijn aan Zichzelf, aan de Zoon en aan de Heilige Geest; de Zoon de intelligentie zou zijn van de Vader, van Zichzelf en van de Heilige Geest; de Heilige Geest de liefde tot Zichzelf, tot de Vader en tot de Zoon zou zijn.

Wie heeft de pretentie zo iets aan te nemen of te beweren over de Triniteit? Want als daar alleen de Zoon begrijpt, zowel voor zichzelf, als voor de Vader en voor de Heilige Geest, dan leidt dit tot de onzinnige conclusie dat de Vader niet wijs is in Zichzelf, maar dat Zijn wijsheid komt van de Zoon. Dan zou de wijsheid niet de wijsheid voortgebracht hebben, maar zou de Vader wijs genoemd worden vanwege de wijsheid die Hij voortbracht. Waar immers geen intelligentie is, daar kan geen wijsheid zijn. Als daarom de Vader niet begrijpt voor zichzelf, maar de Zoon begrijpt voor de Vader, dan maakt de Zoon klaarblijkelijk de Vader wijs. En als voor God bestaan hetzelfde is als wijs zijn en zijn wezen zelf wijsheid is, dan is het niet langer de Zoon Die zijn wezen van de Vader ontvangt, wat nochtans de waarheid is, maar ontvangt de Vader veeleer Zijn wezen van de Zoon. Dit is absoluut onjuist en onzinnig. Heel beslist hebben wij deze onzin in het zevende boek besproken, weerlegd en verworpen.

Dus God de Vader is wijs door Zijn wijsheid die Hijzelf is, en de Zoon is de wijsheid van de Vader door de wijsheid die de Vader is en uit wie de Zoon geboren is. Bijgevolg begrijpt daarom ook de Vader met de intelligentie die Hijzelf is, want iemand die niet begrijpt zou niet wijs zijn. Maar de Zoon is de intelligentie van de Vader geboren uit de intelligentie die de Vader is. Dit kan men ook zeggen van de herinnering. Hoe immers is iemand wijs die zich niets herinnert, of zich zichzelf niet herinnert? Dus omdat de Vader wijsheid is en de Zoon wijsheid is, en de Vader Zich

Zichzelf herinnert, zo herinnert Zich de Zoon Zichzelf; en zoals de Vader Zich Zichzelf en de Zoon herinnert, niet met de herinnering van de Zoon, maar met Zijn eigen herinnering, zo herinnert zich de Zoon Zichzelf en de Vader, niet met de herinnering van de Vader, maar met Zijn eigen herinnering. Wie kan zeggen dat er wijsheid is, ook waar er geen liefde is? Waaruit men kan besluiten dat de Vader zo Zijn liefde is, als Hij Zijn intelligentie en zijn herinnering is.

Deze drie dus: herinnering, intelligentie en liefde of wil, zijn in die verhevenste en onveranderlijke essentie die God is, niet de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, maar de Vader alleen (is reeds herinnering, intelligentie en liefde, zoals ook de andere personen). En omdat de Zoon ook wijsheid is geboren uit de wijsheid, geldt het volgende: zoals noch de Vader noch de Heilige Geest voor Hem begrijpt, maar Hij voor zich begrijpt, zo herinnert de Vader Zich niet iets voor Hem, en heeft de Heilige Geest niet lief voor Hem, maar Hij voor Zich heeft lief; want ook Hij is Zijn eigen herinnering, Zijn eigen intelligentie, en Zijn eigen liefde. Maar dat het zo is, dankt Hij aan de Vader uit Wie Hij geboren is. Omdat ook de Heilige Geest wijsheid is die voortkomt uit de wijsheid, heeft Hij niet de Vader als herinnering, niet de Zoon als intelligentie, en niet Zichzelf als liefde. Hij zou immers geen wijsheid zijn, als een ander zich voor Hem zou herinneren en begrijpen, en Hij voor zich alleen maar zou liefhebben. Maar Hij bezit deze drie en Hij bezit ze zo, dat Hijzelf deze is. Dat het zo is, dankt Hij aan Hem van Wie Hij voortkwam.

13. Welke mens kan deze wijsheid waarmee God alles kent, begrijpen? “Alles” betekent dat wat wij “voorbij” noemen, in de Goddelijke wijsheid niet voorbijgaat, en dat de dingen die wij toekomstig noemen, alsof wij wachten op de komst van datgene wat er nog niet is, daar niet toekomstig zijn. Daar is zowel het voorbije als het toekomstige tezamen met alle tegenwoordige dingen, tegenwoordig. We moeten deze tijden ook niet afzonderlijk denken, en in gedachten van de ene tijd naar de andere overgaan; nee, in één blik is alles tegelijk aanwezig. Maar wie begrijpt deze wijsheid, die tevens vooruitziendheid en wetenschap is, als wij niet eens de onze begrijpen? De dingen die onder het bereik van onze zintuigen of ons verstand vallen, kunnen wij wel zien. Maar de dingen die afwezig zijn, en er toch geweest zijn, kennen wij door onze herinnering als wij ze niet vergeten zijn. Wij reconstrueren het verleden niet uit de toekomstige dingen, maar de toekomst uit het verleden, zij het met gissingen en niet met zekere kennis. Wanneer wij inderdaad sommige van onze gedachten helderder en zekerder vooruitzien als zich verwezenlijkend in de naaste toekomst, dan doen we dit, als wij in staat zijn en voorzover wij in staat zijn daden te stellen, met de medewerking van de herinnering die niet betrokken schijnt op de dingen die toekomstig zijn, maar tot die voorbij zijn. Dit is gemakkelijk vast te stellen in redevoeringen of gezangen, waarbij wij het vervolg vanuit het geheugen kunnen opzeggen. Als wij immers in ons denken niet zouden vooruitzien wat er volgt, konden we niets zeggen. En toch is het niet de vooruitziendheid die ons bekwaam maakt om vooruit te zien, maar het geheugen. Want voordat wat we zeggen of zingen helemaal beëindigd is, hebben we niets naar voren gebracht dat niet voorzien en afgewogen was. Wanneer we dit doen, zegt men toch niet dat we op een vooruitziende manier gezongen of gesproken hebben, maar wel dat we de tekst uit ons geheugen van buiten kenden. Van hen die het best vele dingen zo naar voren kunnen brengen, prijst men gewoonlijk hun geheugen, maar niet hun vooruitziendheid. Wij weten dat deze zaken gebeuren in of door onze geest, en we zijn daar heel zeker van. Maar naarmate wij aandachtiger willen waarnemen hoe die gebeuren, des te meer ontbreekt ons het woord en verslapt onze aandacht, zodat onze intelligentie, als het niet onze tong is,

niet tot iets helders kan komen.

Mogen wij dan denken dat wij met onze grote zwakheid van geest kunnen begrijpen hoe de vooruitziendheid van God hetzelfde is als Zijn herinnering en intelligentie, God die in het denken die zaken niet afzonderlijk ziet, maar alles wat Hij kent omvat in één eeuwige en onveranderlijke visie? In zo'n moeilijkheid en uitzichtloosheid mag men tot de levende God roepen: "Uw kennis is te wonderbaar voor mij; ze is te hoog voor mij om erbij te kunnen" (Ps. 138,6). Uit mij namelijk weet ik hoe wonderbaar en onbegrijpelijk Uw kennis is waarmee U mij gemaakt hebt, als ik bedenk dat ik zelfs niet in staat ben mijzelf, die U gemaakt hebt, te begrijpen. En toch tijdens mijn overweging ontvlamde een vuur (Ps. 38,4) om altijd uw aangezicht te zoeken (Ps. 104,4).

Hoofdstuk 8

14. Ik weet dat de wijsheid een immateriële substantie is en dat het een licht is waarin men ziet wat lichamelijke ogen niet zien. Toch zegt zo'n groot en zo'n geestelijk man als Paulus: "Nu zien wij in een spiegel en in een raadsel, maar dan van aangezicht tot aangezicht" (1 Kor. 13,12). Als wij ons afvragen hoe en wat die spiegel is, dan is het stellig dit wat ons te binnen schiet: in een spiegel zien wij alleen maar een beeld. Dat is wat wij probeerden te doen: door het beeld dat wij zelf zijn, hoe dan ook trachten te zien, als in een spiegel, door wie wij gemaakt zijn. Dit is ook de betekenis van wat dezelfde apostel zegt: "Het is ons die met onverhuld gelaat de glorie van de Heere aanschouwen, gegeven om herschappen te worden tot hetzelfde steeds heerlijker beeld van Hem, door de Geest van de Heere" (2 Kor. 3,18). "Wij die aanschouwen" zegt Paulus en hij gebruikt daarvoor een woord dat letterlijk betekent: "in een spiegel zien". Het betekent niet: vanuit een uitkijkpost in de verte kijken. Het Grieks waaruit de brieven van de apostel vertaald zijn in het Latijn, laat daarover geen enkele twijfel bestaan. In het Grieks namelijk is er zelfs een groot verschil in klank tussen het woord "spiegel" waarin de beelden van de dingen verschijnen, en het woord "uitkijkpost" van waaruit wij vanaf een hoogte iets in de verte kunnen zien. Het is voldoende duidelijk dat de apostel van een spiegel spreekt, en niet van een uitkijkpost, als hij zegt "Wij die de glorie van de Heere aanschouwen".

Met de woorden "Wij worden herschappen tot hetzelfde beeld" bedoelt de apostel het beeld van God; hij noemt het "hetzelfde", dat wil zeggen: het is het beeld dat wij als in een spiegel aanschouwen. Hetzelfde beeld is ook de glorie van God, zoals hij elders aangeeft: "De man moet zijn hoofd niet bedekken, want hij is het beeld en de glorie van God" (1 Kor. 11,7). Dit hebben we reeds besproken in het twaalfde boek. De woorden "Wij worden herschappen" betekenen dat wij van de ene vorm veranderd worden in een andere vorm en overgaan van een duistere vorm naar een stralende vorm. Ook de duistere vorm is beeld van God, en omdat het beeld is, is het ook glorie, waarin wij mensen geschapen zijn en boven de overige levende wezens uitsteken. Over deze menselijke natuur is namelijk gezegd: "De man moet zijn hoofd niet bedekken, want hij is het beeld en de glorie van God". Die natuur is de meest verhevene van de geschapen werkelijkheid, wanneer zij door haar Schepper gerechtvaardigd wordt van goddeloosheid, en van een lelijke vorm gebracht wordt tot een mooie vorm. Want ook midden in de goddeloosheid, is, hoe verfoeilijker een fout is, des te zekerder onze natuur te prijzen.

Daarom voegt Paulus er ook aan toe: "Tot een steeds heerlijker", tot een steeds grotere glorie, van de glorie van de schepping naar de glorie van rechtvaardiging. Men kan "steeds heerlijker" ook in een andere zin verstaan, namelijk: van de glorie van het geloof naar de glorie van de aanschouwing, van de glorie waarin wij kinderen van

God zijn naar de glorie waarin wij Hem gelijk zullen zijn omdat wij Hem zullen zien zoals Hij is (1 Joh. 3,2). De toevoeging “door de Geest van de Heere” is een aanwijzing dat het de genade van God is, die ons het goed van zo’n wenselijke herschepping schenkt.

Hoofdstuk 9

15. Dit alles is gezegd vanwege de woorden van de apostel “nu zien wij in een spiegel”. Als hij daaraan toevoegt “en in een raadsel”, dan blijft dit onverstaanbaar voor velen die de boeken niet kennen, waarin de leer uiteengezet wordt over de spreekwijzen, die de Grieken tropen noemen. Ook wij gebruiken dit Griekse woord in plaats van een Latijns woord. Zoals het meer gebruikelijk is dat wij zeggen “schema’s” dan “figuren”, zo is “tropen” meer gebruikelijk dan “wijzen van spreken”. Het is heel moeilijk en ongewoon de benamingen van de afzonderlijke tropen en wijzen in het Latijn weer te geven, zodat de woorden precies overeenkomen. Daarom hebben vele van onze vertalers voor de uitspraak van de apostel “Dat moet men allegorisch verstaan” (Gal. 4,24), omdat zij het Griekse woord niet wilden gebruiken, in hun vertaling gekozen voor een omschrijving en gezegd: “Waarbij iets door iets anders betekend wordt”.

Er zijn verschillende soorten tropen, dat wil zeggen: allegorieën, waaronder ook wat men “raadsel” noemt. Maar de definitie van een algemene benaming, moet noodzakelijk alle soorten omvatten, bijvoorbeeld ieder paard is een dier, maar niet ieder dier is een paard. Zo is elk raadsel een allegorie, maar niet elke allegorie een raadsel. Wat anders is een allegorie dan een troep waarbij men iets te verstaan geeft door iets anders, zoals in de brief aan de Tessalonicenzen: “Laten wij dan ook niet slapen als de anderen, maar wakker blijven en nuchter zijn. Zij die slapen, slapen ’s nachts; en die zich bedrinken, bedrinken zich ’s nachts. Laten wij die behoren aan de dag, nuchter zijn” (1 Tes. 5,6-8)? Maar deze allegorie is geen raadsel. Want behalve voor heel trage geesten, is de betekenis van die zin vanzelfsprekend. Om het kort uit te leggen: een raadsel is een duistere allegorie, bijvoorbeeld “De bloedzuiger heeft drie dochters” (Spr. 30,15), en andere gelijkaardige uitdrukkingen. Maar waar de apostel sprak van allegorie, vond hij ze niet in woorden, maar in een gebeurtenis, toen hij toonde dat men onder de twee zonen van Abraham — de ene van de slavin, de andere van de vrije vrouw, wat niet alleen in woorden uitgedrukt is, maar wat ook een gebeurtenis is — de twee Testamenten moet verstaan Voordat hij dit ging uiteenzetten, was dit duister; daarom kan men zo’n allegorie, wat een algemene benaming is, ook op een meer verfijnde manier raadsel noemen.

16. Maar niet alleen zij die de boeken niet kennen waarin men kennis maakt met de leer over de tropen, vragen zich af wat de apostel bedoelde met de woorden “nu zien wij als in een spiegel”. Ook zij die het geleerd hebben, wensen te weten wat dat raadsel is waarin wij nu kijken. Wij moeten één uitleg vinden voor de twee uitspraken: namelijk “Wij zien nu in een spiegel” en wat de apostel daaraan toevoegt “in een raadsel”. Het wordt één zin als we het als een geheel zo lezen: “Wij zien nu in een spiegel in een raadsel”. Het lijkt mij dat zoals Paulus onder het woord “spiegel” de idee “beeld” te kennen wilde geven, hij zo onder het woord “raadsel” een “gelijkenis” te kennen wilde geven, maar een duistere en moeilijk te vatten gelijkenis. Hoewel men kan begrijpen dat Paulus met de woorden spiegel en raadsel bepaalde gelijkenissen wilde aangeven, die geschikt zijn om zich zo goed als maar kan een begrip van God te vormen, toch is er niets geschikter dan dat wat men niet voor niets het beeld van God noemt.

Niemand moet er zich dus over verwonderen dat ook in deze wijze van zien die ons toegestaan is in dit leven, namelijk in een spiegel en in een raadsel, wij ons inspannen om hoe dan ook te zien. Het woord “raadsel” zou hier niet klinken, als de aanschouwing gemakkelijk was. En dit is een nog groter raadsel: dat we niet zien waar we niet langs kunnen kijken. Want wie ziet zijn eigen gedachte niet? En wie ziet zijn eigen gedachte, ik zeg niet met zijn lichamelijke ogen, maar met zijn innerlijke blik? Wie ziet ze niet, en wie ziet ze wel? De gedachte is een soort visie van de geest, waarbij het niets uitmaakt of nu de dingen, die men zelfs ziet met de lichamelijke ogen of waarneemt met de overige zintuigen, aanwezig zijn, of dat ze afwezig zijn en men de beelden ervan waarneemt in het denken. Het kan ook zijn dat geen van de genoemde mogelijkheden zich verwezenlijkt, maar dat men dingen denkt die niet materieel zijn en evenmin beelden zijn van materiële dingen, zoals deugden en ondeugden, en zoals de gedachte zichzelf denkt. Het kan ook gaan over dingen die ons door wetenschappelijk onderricht en de vrije kunsten overgeleverd worden. Het kan ook gaan over de hogere oorzaken en principen van al deze zaken die wij aanwezig denken in de onveranderlijke natuur; of tenslotte, over slechte, zinloze en onware dingen, waarmee onze gevoelens niet instemmen, of waarmee wij al dwalend wel instemmen.

Hoofdstuk 10

17. Wij willen nu spreken over wat ons bekend is als wij eraan denken, en dat als wij er niet aan denken, wij toch in ons kennen bezitten. Dat kan behoren tot de contemplatieve wetenschap die wij in eigenlijke zin wijsheid noemen, of tot de actieve wetenschap die wij in eigenlijk zin wetenschap noemen, zoals we uiteengezet hebben. Want samen zijn beide van één geest, en vormen één beeld van God. Maar wanneer het afzonderlijk en afgescheiden gaat over het lagere deel van de geest, dan is het niet beeld van God te noemen, hoewel ook dan daarin een zekere gelijkenis met die Triniteit te vinden is; iets wat wij in het dertiende boek aangetoond hebben. Nu dus spreken wij over de kennis van de mens in haar geheel, waarin wij alles kennen wat wij kennen, en bovendien waar is, want anders zou het niet gekend zijn. Want niemand kent het onware, als hij niet weet dat het onwaar is. Als hij dat weet, dan kent hij het ware, want het is waar dat het onwaar is.

Over die dingen spreken wij nu dus, die ons bekend zijn als wij eraan denken, en ons bekend zijn ook als wij er niet aan denken. Maar als wij ze willen uitspreken, dan kunnen we dit alleen maar na eraan gedacht te hebben. Ook al is het niet met de klank van woorden, wie denkt spreekt wel in zijn hart. Daarom staat in het boek Wijsheid: “Zij die niet juist dachten, zeiden bij zichzelf” (Wijsh. 2,1). De schrijver legt immers uit wat “Zij zeiden bij zichzelf” betekent, door toe te voegen “zij die dachten”. Iets dergelijks lezen wij in het evangelie waar sommige Schriftgeleerden, nadat zij Jezus tot de lamme hoorden zeggen “Heb vertrouwen, mijn zoon, je zonden worden je vergeven. Zij zeiden bij zichzelf: Deze man lastert God”. Want wat anders betekent “Zij zeiden bij zichzelf” dan “zij dachten”? Dan vervolgt het verhaal: “Toen Jezus hun gedachten zag, zei Hij: Waarom denken jullie kwaad in je hart?” (Mt. 9,2-4). Zo staat het bij Matteüs. Maar Lucas geeft hetzelfde zo weer: “De Schriftgeleerden en Farizeeën begonnen te denken en zeiden: Wat is dat voor iemand die zo godslasterlijk spreekt? Wie anders dan God alleen kan zonden vergeven? Maar omdat Jezus hun gedachten kende, gaf Hij hun ten antwoord: Wat denken jullie in je hart?” (Lc. 5,21-22). Zoals staat in het boek Wijsheid “Zij die dachten, zeiden bij zichzelf”, zo staat hier: “Ze begonnen te denken en zeiden”. Zowel hier als daar blijkt dat “bij zichzelf” en “in je hart denken” neerkomen op “al denkend zeggen”. Zij zeiden namelijk bij

zichzelf, en Jezus zei tot hen: “Waarom denken jullie?”. En over die rijke man wiens akker overvloedig vruchten voortbracht, zei de Heere: “Hij dacht bij zichzelf, en zei” (Lc. 12,17).

18. Sommige gedachten zijn dus een spreken van het hart, waar er ook een mond is, zoals de Heere liet verstaan toen Hij zei: “Niet wat de mond ingaat bezoedelt de mens, maar wat de mond uitgaat bezoedelt de mens” (Mt. 15,11). In één zin spreekt Hij over twee soorten mond van de mens, de ene van het lichaam en de andere van het hart. Het is duidelijk dat de toehoorders dachten dat de oorzaak van de bezoedeling van de mens lag in hetgeen in de lichamelijke mond binnenkomt. Daarom verklaarde de Heere dat de mens bezoedeld wordt door hetgeen uit de mond voortkomt. Hijzelf heeft uitgelegd wat Hij gezegd had. Want iets verder zegt Hij hierover tot zijn leerlingen: “Zijn ook jullie nog altijd vol onbegrip? Begrijp je niet dat alles wat de mond binnenkomt naar de buik gaat en er op een speciale plaats weer uitgaat?”. Hier verwees Hij heel duidelijk naar de lichamelijke mond. In het vervolg van de tekst toonde Hij de mond van het hart: “Wat uit de mond komt, komt uit het hart, en dat bezoedelt de mens. Want uit het hart komen slechte gedachten” (Mt. 15,16-19). Wat is er duidelijker dan deze uitleg?

Toch is het niet omdat wij zeggen dat gedachten een spreken van het hart zijn, dat er ook geen visies ontstaan zijn uit de visies van de kennis, als zij waar zijn. Want als deze dingen daarbuiten plaatsvinden door middel van het lichaam, dan is spreken iets anders dan zien, maar wanneer wij ze inwendig denken, zijn beide één. Zoals het gehoor en het gezicht als lichamelijke zintuigen van elkaar gescheiden bestaan, is dit niet het geval in de geest waar zien niet iets anders is dan horen. Hoewel in de uitwendige wereld een gezegde niet gezien wordt, maar veeleer gehoord, toch zegt het heilig evangelie dat de Heere het inwendige spreken, dat wil zeggen: gedachten, zag en niet dat Hij het hoorde: “Zij zeiden bij zichzelf: deze man lastert God” en vervolgens: “Toen Jezus hun gedachten zag”. Want met Zijn gedachte zag Hij hun gedachten, waarvan zij dachten dat zij alleen ze zagen.

19. Een woord kunnen verstaan, niet alleen voordat het klinkt, maar ook voordat de beelden van de klanken in het denken weer voor de geest gehaald worden, is iets dat tot geen enkele taal behoort, talen die men nationale talen noemt, waar Latijn er ook een van is. Hij die dit kan verstaan, kan door deze spiegel en in dat raadsel een bepaalde gelijkenis zien met dat Woord, waarvan gezegd is: “In het begin was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God” (Joh. 1,1). Wanneer wij de waarheid spreken, dat is: zeggen wat wij weten vanuit die kennis die wij in ons geheugen opgeslagen hebben, wordt noodzakelijk een woord geboren dat helemaal van dezelfde aard is als de kennis waaruit het geboren wordt. De gedachte namelijk die gevormd wordt vanuit dat wat wij reeds weten, is het woord dat wij in ons hart spreken. Dat is geen Grieks, geen Latijn, noch iets van een andere taal. Maar wanneer het nodig is om iets te kennen te geven aan hen tot wie wij spreken, dan gebruiken wij een teken om het te beduiden. Dit teken is meestal een klank, soms ook een gebaar; het eerste richt zich tot de oren, het tweede tot de ogen, om het woord dat wij in onze geest dragen door lichamelijke tekenen ook kenbaar te maken aan de lichamelijke zintuigen. Wat is een gebaar maken anders dan op een bepaalde manier iets op zichtbare wijze zeggen? In de heilige Schrift is er een getuigenis dat pleit voor deze mening, want in het evangelie volgens Johannes lezen wij: “Waarachtig, één van jullie zal Mij overleveren. De leerlingen keken elkaar niet begrijpend aan en vroegen zich af wie Hij bedoelde. Eén van Zijn leerlingen, Zijn naaste tafelgenoot, rustte aan het hart

van Jezus; het was de leerling van wie Jezus hield. Simon Petrus gebaarde en zei hem, dat hij moest vragen: wie kan Hij bedoelen” (Joh. 13,21-24). Zie, door een gebaar zei hij, wat hij niet in klank durfde uit te spreken Maar deze en dergelijke lichamelijke tekens gericht tot de oren of de ogen geven wij aan mensen die aanwezig zijn en met wie wij spreken. Het geschrift is uitgevonden om ook met afwezigen te kunnen spreken. Letters zijn tekens van klanken, terwijl de klanken in ons spreken tekens zijn van de dingen die wij denken.

Hoofdstuk 11

20. Bijgevolg is het woord dat uitwendig klinkt, een teken van het woord dat inwendig oplicht en waarvoor de benaming “woord” gepaster is. Want dat wat een lichamelijke mond voortbrengt, is de klank van het woord; en als men ook de klank woord noemt, is het omdat de klank door het woord aangenomen is om uitwendig te verschijnen. Zo wordt ons woord op een bepaalde manier een lichamelijke klank door die klank aan te nemen waarin het woord zich kan manifesteren aan de menselijke zintuigen. Zoals het Woord van God vlees geworden is door vlees aan te nemen waarin het gemanifesteerd kon worden aan menselijke zintuigen, en zoals ons woord klank wordt zonder in klank te veranderen, zo is het Woord van God vlees geworden, maar zonder ook maar in het minste in vlees veranderd te worden. Door het tastbare aan te nemen, niet door erin op te gaan, wordt ons woord klank, en wordt het Woord van God vlees.

Wie verlangt te komen tot enige gelijkenis met het Woord van God, hoe ongelijk die verder ook is, moet niet kijken naar ons woord dat in de oren klinkt, niet wanneer het door klank voortgebracht wordt, noch wanneer het in stilte gedacht wordt. Want ook in stilte kan men de woordklanken van alle talen denken, en liederen in de geest reciteren, terwijl de lichamelijke tong zwijgt; en dan gaat het niet alleen om het ritme van de lettergrepen, maar ook de melodieën van de liederen, omdat ze iets lichamelijks zijn, en behoren tot het gehoor, een lichamenlijk zintuig, en omdat zij door bepaalde onlichamelijke beelden aanwezig zijn bij hen die eraan denken en zwijgend al deze herinneringen koesteren.

Maar wij moeten deze ervaringen overslaan, om te komen tot dat woord van de mens, dat hoe dan ook een zekere gelijkenis heeft met het Woord van God en waardoor wij als in een raadsel iets van Gods Woord kunnen zien. Dat is niet het woord dat gericht is tot deze of gene profeet en waarover gezegd is: “Het woord van God groeide aan en vermenigvuldigde zich” (Hnd. 6,7) en ook: “Het geloof komt dus van het horen, maar het horen door het woord van Christus” (Rom. 10,17); of ook nog: “Toen jullie het woord van God, dat jullie van ons te horen kregen, hebben aanvaard, niet als een woord van mensen, maar als wat het inderdaad is: het woord van God” (1 Tes. 2,13). En gelijk deze zijn er in de Schrift ontelbare teksten over het woord van God, dat in de klanken van vele verschillende talen wordt uitgezaaid door menselijke harten en monden. Men noemt het het woord van God, omdat het de Goddelijke leer overlevert, niet een of andere menselijke leer. Maar wij proberen nu door deze gelijkenis hoe dan ook dat Woord van God te zien waarover gezegd is: “Het Woord was God”, en: “Alles is door Hem gemaakt”; en: “Het Woord is vlees geworden” (Joh. 1,1 en 3 en 14); en: “De bron van wijsheid is het Woord van God in den hoge” (Sir. 1,5).

Wij moeten dus komen tot dat woord van de mens, tot het woord van een redelijk levend wezen, tot het woord dat niet uit God geboren is, het woord van het door God geschapen beeld van God. Een woord dat niet uit zichzelf treedt in klank, noch gedacht is gelijkend op een klank, die noodzakelijk tot één of andere taal behoort, maar dat alle tekens waarmee het betekend wordt voorafgaat, en voortgebracht wordt uit de kennis die in de geest blijft, wanneer dat woord innerlijk door die kennis

gesproken wordt, zoals het is. Want de visie van het denken is helemaal gelijk aan de visie van de kennis. Als dit woord door een klank gezegd wordt of door een lichamenlijk teken, wordt het niet gezegd zoals het is, maar zoals het gezien of gehoord kan worden door het lichaam. Maar wanneer hetgeen in de kennis is, ook in het woord is, dan is het een waar woord, dan is het de waarheid zoals die van de mens verwacht wordt, zodat wat in de kennis is, ook in het woord is. Wat niet in de kennis is, mag ook niet in het woord zijn. Hier herkent men de uitspraak: “Je ja, zij ja; je nee, zij nee” (Mt. 5,37). Zo komt, voorzover dat mogelijk is, de gelijkenis van het geschapen beeld dichtbij de gelijkenis van het geboren beeld, waardoor wij verkondigen dat God de Zoon in alles substantieel gelijk is aan de Vader.

Men moet in dit raadsel ook deze gelijkenis met het Woord van God opmerken: zoals van dat Woord gezegd is “Alles is door Hem gemaakt”, waar men zegt dat God door zijn eengeboren Woord alles gemaakt heeft, zo brengt ook de mens geen enkel werk tot stand zonder dat dit werk eerst in zijn hart uitgesproken is; vandaar dat er geschreven staat: “Het begin van ieder werk is het woord” (Sir. 37,20. Sept.), Maar ook hier gaat het om een waar woord, want alleen een waar woord is het begin van een goed werk. Het is een waar woord als het voortkomt uit de kennis over het goed handelen, zodat ook hier de vermaning onderhouden wordt: “Je ja, zij ja; je nee, zij nee”. Zoals het is in de kennis over hoe men moet leven, zo moet het ook zijn in het woord dat het handelen richt. Als het nee is, dan moet het nee zijn; anders is het een leugen en geen waarheid. Bijgevolg is het dan ook zonde, en geen goed werk.

Ook dit is in het gelijkende van ons woord een gelijkenis met het Woord van God: dat het mogelijk is dat ons woord kan bestaan zonder dat er een werk op volgt, maar dat er geen werk kan bestaan zonder voorafgaand woord. Zoals er een Woord van God kan bestaan zonder dat er een schepsel bestaat, maar er geen schepsel kan bestaan zonder Hem door Wie alles gemaakt is.

Daarom is niet God de Vader of de Heilige Geest, maar alleen de Zoon vlees geworden, hoewel dit het werk was van de hele Triniteit, om ons woord in staat te stellen Zijn voorbeeld te volgen en na te volgen, waardoor wij goed zouden leven, dat wil zeggen: er geen enkele leugen zou zijn in de contemplatie of in de uitvoering van ons woord. Maar dat komt neer op de toekomstige volmaaktheid van dit beeld. Om deze te bereiken onderricht ons de goede leermeester in het christelijke geloof en in de leer van de Godsverering, om vrij van de sluier van de Wet die de schaduw van de toekomstige dingen is “met onverhuld gelaat de glorie van de Heer te aanschouwen”, dat is: in een spiegel te zien, “en herschapen te worden tot een steeds heerlijker zelfde beeld door de Geest van de Heere” (2 Kor. 3,18), overeenkomstig onze boven gegeven uitleg van deze tekst.

21. Wanneer dit beeld van God door deze herschepping volkomen vernieuwd zal zijn, dan zullen wij aan God gelijk zijn, omdat wij Hem niet langer zullen zien in een spiegel, maar zoals Hij is (1 Joh. 3,2) wat de apostel Paulus noemt “van aangezicht tot aangezicht”. Want wie kan nu in deze spiegel, in dit raadsel, in deze povere gelijkenis uitleggen hoe groot de ongelijkheid is? Toch zal ik zo goed als ik kan, enige dingen vermelden, waarmee je dit kunt vaststellen.

Hoofdstuk 12

Allereerst is er de vraag: wat voor soort en hoe groot is de kennis — waaruit onze gedachte adequaat gevormd wordt wanneer we zeggen wat we weten — die de mens, zelfs de meest kundige en geleerde, kan verwerven? We laten weg wat door de lichamenlijke zintuigen in de geest komt, waarin zoveel dingen anders zijn dan ze eruit

zien, en de geest door hun waarschijnlijkheid al te zeer verstoep geraakt, zodat hij zich verstandig acht terwijl hij dwaas is. Daardoor kreeg de filosofie van de Academie zozeer de bovenhand dat zij door aan alles te twijfelen tot een nog ellendiger dwaasheid verviel. Met voorbijgaan aan de dingen die van de lichamelijke zintuigen komen, vragen wij ons af: hoe groot is het aantal zaken dat overblijft en wat wij zo goed kennen als het feit dat wij leven? Daarin vrezen we tenminste niet dat we ons misschien vergissen vanwege waarschijnlijkheid, omdat het zeker is dat ook de persoon die zich vergist, leeft. Het is niet zo als bij het zien van uitwendige voorwerpen, waarbij het oog zich kan vergissen, zoals bijvoorbeeld wanneer men in het water een gebroken roeispaan ziet, of zoals voor varenden op een boot de torens schijnen te bewegen, en duizend andere dingen die anders zijn dan ze lijken, want dat stelt men niet vast met het lichamelijke oog. Het is onze inwendige kennis waarmee wij weten dat we leven, zodat zelfs een filosoof van de Academie niet kan zeggen: misschien slaap je en weet je het niet, je ziet het slechts in een droom. Wie weet niet dat dingen die iemand in een droom ziet, heel sterk gelijkend zijn op dingen die iemand wakend ziet? Maar wie zeker is van het weten omtrent zijn eigen leven, zegt niet: ik weet dat ik wakker ben, maar: ik weet dat ik leef; of hij dus slaapt of wakker is, hij leeft. In dit weten kan een droom hem niet misleiden, omdat slapen en iets in een droom zien, iets van een levende is. Het volgende kan de academicus niet inbrengen tegen dit weten: Misschien ben je waanzinnig en weet je het niet, omdat wat waanzinnigen zien heel sterk gelijkend op wat verstandige mensen zien. Maar wie waanzinnig is, die leeft. Hij antwoordt aan de academicus dan ook niet: Ik ben niet waanzinnig, maar: Ik weet dat ik leef. Nooit dus kan hij zich vergissen of liegen die zegt: Ik weet dat ik leef. Men mag duizend soorten bedrieglijke visies opwerpen tegen iemand die zegt: Ik weet dat ik leef, geen enkele daarvan zal hij vrezen, omdat ook wie zich vergist, leeft.

Maar als alleen maar zo'n zekerheden deel uitmaken van de menselijke kennis, dan zijn er dat maar heel weinig, behalve wanneer men ze binnen een bepaalde soort zo vermenigvuldigt, dat er niet alleen niet weinig zijn, maar ook dat ze zich tot in het onbeperkte uitstrekken. Want wie zegt: Ik weet dat ik leef, zegt dat hij één ding weet; zegt hij: ik weet dat ik weet dat ik leef, dan zijn het al twee dingen; zegt hij, dat hij deze twee dingen weet, dan zijn het er al drie; en zo kan hij een vierde en een vijfde, en er ontelbare meer aan toevoegen, als hij daartoe de kracht heeft. Maar omdat hij geen ontelbaar getal kan begrijpen door er telkens een eenheid bij te voegen of kan uitspreken, begrijpt en zegt hij met grote zekerheid dat deze bewering waar is en de herhaling ervan zo ontelbaar, dat hij echt het onbeperkte aantal ervan niet kan begrijpen en onder woorden brengen.

Iets gelijkaardigs kan men vaststellen in verband met de zekerheid van de wil. Want wie zou het geen onbeschaamdheid vinden als men antwoordt aan iemand die zegt: Ik wil gelukkig zijn, misschien vergis je je? En als die persoon dan zegt: Ik weet dat ik dit wil, en ik weet dat ik dit weet, dan kan hij aan deze twee een derde toevoegen dat hij deze twee weet; en een vierde dat hij weet dat hij deze twee weet, en zo kan hij doorgaan tot in het oneindige.

Hetzelfde wanneer iemand zegt: Ik wil niet dwalen. Is het niet waar dat, of hij nu dwaalt of niet, hij niet wil dwalen? Wie is er dan zo onbeschaamd om te zeggen: Misschien vergis je je? Hij mag op alle punten dwalen, maar hij dwaalt niet in het feit dat hij niet wil dwalen. En als hij zegt dat hij dit weet, dan kan hij er zoveel als hij wil, bekende zaken aan toevoegen en ziet hij dat het een oneindig aantal is. Want wie zegt: Ik wil mij niet vergissen en ik weet dat ik dit niet wil, ook al is dit niet gemakkelijk onder woorden te brengen, kan van hieruit verwijzen naar de bron van een oneindig

aantal. Er zijn nog andere dingen te vinden om de academici, die beweren dat de mens niets kan weten, te weerleggen. Maar nu moeten we ons beperken, vooral omdat het niet het onderwerp is van dit boek. We hebben daarover kort na onze bekering drie boeken geschreven. Ieder die ze kan en wil lezen, en ze na lezing begrijpt, zal niet aan het wankelen gebracht worden door de vele argumenten die zij naar voren brengen tegen het kennen van de waarheid.

Omdat er twee soorten dingen zijn die men kent: één van dingen die de geest waarneemt door lichamelijke zintuigen, en een andere van dingen die de geest kent door zichzelf, hebben die filosofen veel dingen te berde gebracht tegen de lichamelijke zintuigen, maar sommige vaststaande waarnemingen van ware dingen door de geest zelf, zoals dat wat ik aanhaalde: Ik weet dat ik leef, konden zij absoluut niet in twijfel trekken. Toch is het verre van ons eraan te twijfelen dat die dingen die wij leerden door de lichamelijke zintuigen, waar zijn. Door onze zintuigen hebben wij hemel en aarde leren kennen, en de voorwerpen die ons daarin bekend zijn, in zover Hij die ons en hen schiep, aan ons bekend wilde maken. Men mag niet denken dat wij ontkennen veel dingen geleerd te hebben door het getuigenis van anderen; anders zouden wij niet weten dat er een oceaan bestaat, dat er landen en steden zijn die hun faam erg beroemd heeft gemaakt. We zouden niet weten dat er mensen geleefd hebben die grote werken verricht hebben, zoals wij leerden uit historische boeken. We zouden niet weten wat men ons dagelijks meldt van alle kanten en wat bevestigd wordt door overeenstemmende en beproefde aanwijzingen. Tenslotte zouden we niet weten in welke plaats of uit welke ouders wij geboren zijn. Al deze punten geloofden wij door het getuigenis van anderen. Ook al klinkt het absurd, wij moeten bekennen dat wij onze kennis sterk uitgebreid hebben niet alleen door onze eigen zintuigen maar ook door die van anderen.

22. Dit alles, wat de menselijke geest verworven heeft en kent zowel door zichzelf, als door zijn lichamelijke zintuigen en door het getuigenis van anderen, slaat de geest op in de schat van zijn geheugen, waaruit een waar woord voortkomt, wanneer wij zeggen wat wij weten; dat woord is er vóór iedere klank en vóór alle denken aan klank. Want dan is het woord heel gelijkend op de gekende zaak, waaruit ook een beeld ervan voortkomt, omdat een visie van het denken ontstaat uit de visie van het kennen. Dat woord behoort tot geen enkele taal het is een waar woord over een ware werkelijkheid, een woord dat niets van zichzelf heeft, maar alles uit de kennis waaruit het geboren wordt. Het heeft geen belang wanneer hij die zegt wat hij weet, dit woord geleerd heeft; soms zegt men het, zodra men het leert, maar het belangrijke is dat het een waar woord is, dat betekent: ontstaan is uit gekende zaken.

Hoofdstuk 13

Maar heeft God de Vader uit wie het Woord, God uit God, geboren is, niet in de wijsheid die Hij voor zichzelf is, sommige zaken geleerd door een lichamenlijk zintuig, en andere door zichzelf? Wie kan zoiets zeggen die God niet denkt als een redelijk levend wezen, maar als verheven boven een redelijk levend wezen? Wij zeggen dit voorzover zij die God verkiezen boven alle levende wezens en alle geesten, Hem kunnen denken, ook al zien zij Hem als in een spiegel en in een raadsel en al gissend, maar nog niet van aangezicht tot aangezicht zoals Hij is. God de Vader heeft die dingen die Hij niet geleerd heeft door een lichaam, want dat heeft Hij niet, maar die Hij door zichzelf weet, toch niet elders geleerd? Had Hij soms boden of getuigen nodig om die dingen te weten? Nee, natuurlijk. Zijn volmaaktheid was voor Hem genoeg om alles te weten wat Hij weet. Hij heeft wel boden, namelijk engelen, maar

die melden Hem geen dingen die Hij niet weet. Er is immers niets wat Hij niet weet. Maar het goed van de engelen bestaat erin Gods waarheid te raadplegen aangaande hun eigen werken, en in die zin zegt men van hen dat zij God sommige dingen melden, niet dat God van hen iets moet leren, maar dat zijzelf van Hem iets leren door zijn Woord zonder een materiële klank. Zij verkondigen ook wat God wil, wanneer Hij hen zendt tot wie Hij wil, terwijl zij alles horen door Gods Woord, dat wil zeggen: in zijn waarheid ontdekken wat zij moeten doen; wat, aan wie en wanneer iets verkondigd moet worden.

Ook wij bidden tot God, maar wij brengen Hem niet op de hoogte van onze noden. Zijn Woord zegt: “Want jullie Vader weet wat jullie nodig hebben, voordat jullie er Hem om vragen” (Mt. 6,8). God heeft daarvan niet vanaf een bepaald ogenblik kennis genomen, zodat Hij het weet. Maar alle toekomstige tijdelijke dingen en ook wat en wanneer wij daarvan zouden vragen, en welke mensen aangaande welke zaken Hij zou verhoren of niet verhoren, wist Hij zonder begin van tevoren. Hij kent al Zijn schepselen, geestelijke zowel als materiële, niet omdat ze bestaan, maar ze bestaan omdat Hij ze kent. Hij wist wat Hij zou scheppen. Omdat Hij het kende, schiep Hij. Niet omdat Hij geschapen heeft, kende Hij zijn schepselen. Niet op een andere manier kende Hij ze na ze geschapen te hebben, dan Hij ze kende vóór de schepping. Zij droegen niets bij tot Gods wijsheid. Die bleef zoals ze was, maar zij zijn tot bestaan gekomen zoals het moest en wanneer het moest. Daarom staat er in boek Jezus Sirach geschreven: “Voordat ze zouden geschapen worden, zijn alle schepselen aan Hem bekend, en zo ook als ze voltooid zijn” (Sir. 23,20). De schrijver zegt “zo” en niet “anders” en: “Voordat ze zouden geschapen worden, en nadat ze voltooid zijn, zo zijn ze Hem bekend”. Onze kennis is dus erg ongelijk aan die kennis. Wat Gods kennis is, is ook Zijn wijsheid; en wat Zijn wijsheid is, is Zijn essentie of substantie. Want in de wonderlijke eenvoud van die natuur, is wijsheid niet iets anders dan bestaan, maar wat wijs zijn is dat is ook bestaan, zoals we in voorgaande boeken al dikwijls gezegd hebben.

Daarom is het mogelijk onze kennis in de meeste gevallen zowel te verliezen als te verwerven, omdat voor ons bestaan niet hetzelfde is als weten of wijs zijn. Ook als wij niet weten of niet verstaan wat wij elders geleerd hebben, kunnen wij bestaan. Zoals onze kennis niet gelijk is aan de kennis van God, zo is ook het woord dat uit onze kennis geboren wordt, niet gelijk aan het Woord van God dat geboren is uit de essentie van de Vader. Ik zou net zo goed kunnen zeggen: uit de kennis van de Vader, uit de wijsheid van de Vader, of nog uitdrukkelijker: uit de kennis die de Vader is, uit de wijsheid die de Vader is.

Hoofdstuk 14

23. Het Woord van God is de eengeboren Zoon van de Vader, in alles aan de Vader gelijk en evenwaardig, God uit God, licht uit licht, wijsheid uit wijsheid, essentie uit essentie; Hij is helemaal wat de Vader is, maar Hij is niet de Vader; deze is de Zoon, en die Persoon is de Vader. Daarom kent Hij alles wat de Vader kent, maar Zijn kennis en Zijn bestaan heeft Hij van de Vader. Want kennen en bestaan zijn daar één. En zoals de Vader zijn bestaan niet heeft van de Zoon, zo ook Zijn kennen niet. Het is als door zichzelf uit te spreken dat de Vader het Woord in alles aan Hem gelijk voortbracht. Want Hij zou Zichzelf niet helemaal en volkomen uitgesproken hebben, als Hij in zijn Woord iets minder of meer zou zijn dan in zichzelf. Hier herkent men de uitspraak op zijn hoogtepunt: “Je ja, zij ja; je nee, zij nee” (Mt. 5,37). Daarom is dit Woord de echte waarheid, omdat al wat in de kennis waaruit het Woord geboren is, ook in het Woord is; en wat niet in die kennis aanwezig was, is ook niet in het Woord.

Dit Woord kan ook nooit iets vals bezitten, omdat het onveranderlijk hetzelfde gesteld is als Hij gesteld is van wie het Woord voortkomt. “Want de Zoon kan niets doen uit Zichzelf, maar alleen wat Hij de Vader ziet doen” (Joh. 5,19). Op machtige wijze kan Het Woord dit niet; en het is geen zwakheid, maar sterkte, waardoor de waarheid niet vals kan zijn. Dus kent de Vader alles in Zichzelf; Hij kent het in de Zoon. Hij kent het in Zichzelf als Zichzelf, Hij kent het in de Zoon als Zijn Woord, een Woord dat voortgebracht is uit alles wat in de Vader aanwezig is. De Zoon kent eveneens alle dingen, in Zichzelf namelijk, als een weten geboren uit het weten dat de Vader bezit in Zichzelf. Maar het weten in de Vader is als een weten dat het weten omtrent de dingen die de Zoon in Zichzelf kent, voortbrengt. De Vader en de Zoon kennen elkaar dus, de Vader door voort te brengen, de Zoon door geboren te worden. En ieder van hen ziet tegelijkertijd al wat in hun kennis, in hun wijsheid en in hun essentie aanwezig is. Ze zien het niet in delen of afzonderlijk, als met een blik die afwisselend van hier naar daar gaat, vandaar naar hier, en weer van het ene naar het andere en omgekeerd, alsof ze iets alleen maar zouden kunnen zien door niet te kijken naar iets anders. Zij zien alles tegelijkertijd, zoals ik zei, want er is niets dat zij niet altijd zien.

24. Ons woord, dat geen klank heeft en zelfs geen spoor bezit van klank gevormd in het denken, maar een woord is van een werkelijkheid die wij door ze innerlijk te zien spreken, behoort tot geen enkele taal. Daarom is het in dit raadsel enigszins gelijkend op dat Woord van God dat ook God is, omdat dit ook zo uit onze kennis geboren wordt zoals dat Woord uit de Vader geboren is. Laten wij ons niet schamen, nu we ontdekken dat ons woord enigszins op dat Woord lijkt, ook te kijken naar het grote verschil. We zullen daarover spreken zo goed als we kunnen.

Hoofdstuk 15

Wordt ons woord alleen uit onze kennis geboren? Zijn er niet vele dingen die wij zeggen zonder ze te kennen? Wij twijfelen niet aan de dingen die wij zeggen, maar nemen aan dat zij waar zijn. Als ze toevallig waar zijn, dan ligt dat aan de dingen zelf waarover wij spreken, en niet aan ons woord, omdat een woord alleen maar waar is, als het voortgebracht is door de zaak die men kent. Op die manier is dus ons woord vals, niet doordat wij liegen, maar doordat wij ons vergissen.

Maar wanneer wij twijfelen, dan is er nog geen woord over de werkelijkheid waaraan wij twijfelen, maar wel een woord over de twijfel op zich. Want hoewel wij niet weten of dat waaraan wij twijfelen wel waar is, wij weten in ieder geval dat wij twijfelen. Daarom spreken we een waar woord als we dat zeggen, omdat wij zeggen wat wij kennen.

Wat te denken van het feit dat wij ook kunnen liegen? Als we dat doen, dan hebben we wetens en willens een vals woord, in vergelijking waarmee het een waar woord is dat wij liegen, want dat weten we. Wanneer wij bekennen gelogen te hebben, spreken wij de waarheid, omdat wij zeggen wat wij weten, namelijk dat wij gelogen hebben.

Het Woord dat God is en machtiger is dan wij, kan niet liegen. “Het kan niets doen uit Zichzelf, maar alleen wat Hij de Vader ziet doen”. Hij spreekt niet uit Zichzelf, maar al wat Hij zegt komt van de Vader, omdat de Vader dat Woord uitspreekt op een enige manier. Niet te kunnen liegen is de grote macht van het Woord. Hier kan geen sprake zijn van “Ja en nee” (2 Kor. 1,19), maar wel van “Je ja, zij ja; je nee, zij nee”.

Men moet eigenlijk niet van “woord” spreken als het gaat om iets dat niet waar is. Als het zo is, dan stem ik er graag mee in. En dan wanneer ons woord waar is en men het terecht een woord noemt, kan men zeggen: visie uit visie, of kennis uit kennis. Maar kan men ook zeggen: essentie uit essentie, zoals men bij uitstek zegt en moet zeggen

van dat Woord van God? Hoe zou dat mogelijk zijn? Want voor ons is bestaan en kennen niet hetzelfde. Wij weten veel dingen die op een bepaalde manier leven door onze herinnering, zoals er ook vele dingen gestorven zijn door onze vergetelheid. Al zijn vele dingen niet meer in ons kennen aanwezig, wijzelf zijn daarin nog wel aanwezig. En wanneer onze kennis aan onze geest ontsnapt is en verloren gegaan voor ons, wijzelf leven toch.

25. Er zijn ook dingen die wij zo weten dat ze nooit kunnen wegvallen, omdat ze aanwezig zijn en deel uitmaken van de natuur van de geest, zoals bijvoorbeeld dat wij weten dat wij leven, want dat blijft aanwezig zolang de geest bestaat, en omdat die altijd blijft bestaan, blijft ook dit weten altijd bestaan. Bij dit weten en andere dergelijke zaken, waarin men veeleer het beeld van God moet zien, ook al kent men ze altijd, maar denkt men er niet altijd aan, is het moeilijk in te zien hoe men hier spreken kan van een eeuwig woord, omdat ons woord gesproken wordt door ons denken. Voor onze geest is het weggelegd eeuwig te leven en eeuwig te weten dat Hij leeft. Maar dit is niet het geval bij het denken aan het eigen leven of bij het denken aan de kennis van het eigen leven. Inderdaad, wanneer men telkens weer aan andere dingen begint te denken, houdt het denken aan dit onderwerp op, ook al houdt men niet op het te kennen. Als er in onze geest een altijddurend weten kan bestaan, en de gedachte aan dat weten niet altijddurend kan zijn, en als innerlijk een waar woord alleen maar uitgesproken kan worden door ons denken, moet men besluiten dat alleen God een eeuwig Woord bezit dat met Hem mede-eeuwig is. Ik laat de mogelijkheid open dat men misschien moet zeggen dat de mogelijkheid om te denken — omdat wat men weet ook al denkt men er niet aan, toch echt gedacht kan worden — een even altijddurend woord kan zijn als de kennis die eeuwig is. Maar wat is een woord dat nog niet gevormd is in de visie van het denken? Hoe kan het gelijkend zijn op de kennis waaruit het geboren wordt, als het niet de vorm heeft van die kennis, maar toch al woord genoemd wordt omdat het die vorm kan bezitten? Dat is zo iets als zeggen: men moet het al een woord noemen, omdat het een woord kan zijn. Maar wat is dat wat een woord kan zijn, en daarom al waard is woord genoemd te worden? Dat vormbare dat nog niet gevormd is, wat is dat anders, vraag ik, dan iets van onze geest? Is het niet iets dat wij met een draaiende beweging her en der werpen, wanneer wij nu eens dit dan weer dat denken, zoals wij het ontdekt hebben of erop gebotst zijn?

Wanneer dat waarvan ik zei dat wij het met een draaiende beweging wegwerpen, komt tot dat wat wij weten, en dan daaruit gevormd wordt en daarvan de volledige gelijkenis aanneemt, wordt het een waar woord. Zoals men een werkelijkheid kent, zo denkt men ze ook, dat betekent: zonder stemgeluid of stemgeluid in gedachte, dat zonder twijfel tot een of andere taal behoort, zo spreekt men het woord in het hart. Om niet de indruk te wekken ons moe te maken met de controverse over een woord, willen wij wel toegeven dat men iets van onze geest dat uit onze kennis gevormd kan worden, reeds woord kan noemen, zelfs voordat het gevormd is, omdat het om zo te zeggen vormbaar is. Wie ziet niet hoe groot hier het verschil is met het Woord van God, dat zo in de vorm van God is, dat het niet vormbaar was voordat het gevormd was, en dat nooit ongevormd kan zijn, maar een eenvoudige vorm is en zonder meer gelijk aan Hem van Wie het voortkomt, en met Wie het op wonderlijke wijze mede-eeuwig is.

Hoofdstuk 16

Daarom spreekt men van het Woord van God, en niet van de gedachte van God, om te vermijden dat men zou geloven dat er in God iets wispelturigs is dat nu eens een vorm

aanneemt dan weer een vorm ontvangt, om een woord te laten ontstaan; en dat God die vorm kan verliezen en in zekere zin ongevormd kan laten rondzweven. De uitstekende spraakkunstenaar die zo goed de waarde van een woord kent en de kracht van een gedachte inschat, zegt in een lied: “Hij draait en keert in zijn geest de verschillende wisselvalligheden van de oorlog”, dat wil zeggen: hij denkt daarover na. Men noemt dus de Zoon van God niet de gedachte van God, maar het Woord van God. Als namelijk onze gedachte doordringt tot dat wat wij kennen en daaruit gevormd wordt, dan is ons woord waar. Daarom moeten wij het Woord van God opvatten zonder het denken van God, om te begrijpen dat het over een enkelvoudige vorm gaat, zonder iets vormbaars te bezitten, dat ook ongevormd zou kunnen zijn. De heilige Schrift spreekt wel van “de gedachten van God” maar op dezelfde manier waarop zij spreekt over “het vergeten van God”; uitdrukking die heel zeker niet in eigenlijke zin op God toepasbaar is.

26. Men ziet nu hoe groot in dit raadsel de ongelijkheid met God en met het Woord van God is. Toch is binnen die ongelijkheid enige gelijkenis vast te stellen. Ook moeten we erkennen dat “wanneer wij aan Hem gelijk zullen zijn, als wij Hem zullen zien zoals Hij is” (1 Joh. 3,2) — wat de auteur zonder enige twijfel zei met het oog op onze huidige ongelijkheid — wij Hem toch niet gelijk zullen zijn in natuur. Want een geschapen natuur is altijd minder dan de Schepper. Dan zal wel ons woord niet vals zijn, omdat wij niet meer zullen liegen of ons vergissen. Misschien zullen ook onze gedachten niet meer draaien en keren en van het één naar het andere gaan en weer terugkeren, maar al onze kennis zullen wij tegelijk zien in één oogopslag. Wanneer dit plaatsgevonden heeft, als het tenminste plaatsgevonden heeft, zal het schepsel dat vormbaar was, gevormd zijn, zodat er niets meer ontbreekt aan de vorm waartoe het zou moeten komen. Toch zal het niet gelijk te stellen zijn met die enkelvoudigheid waar niets vormbaars gevormd of hervormd werd, maar louter vorm is. Daar is de eeuwige en onveranderlijke substantie noch ongevormd noch gevormd.

Hoofdstuk 17

27. Wij hebben genoeg gesproken over de Vader en de Zoon, voorzover wij hen konden zien in deze spiegel en in dit raadsel. Nu moeten wij spreken over de Heilige Geest, voorzover het door de gave van God toegestaan is Hem te zien. De Heilige Geest is volgens de heilige Schrift niet de Geest van de Vader of van de Zoon alleen, maar de Geest van beiden, en die dus ons de gemeenschappelijke liefde op het hart drukt, waarmee de Vader en de Zoon elkaar beminnen. Om ons in staat te stellen ons te oefenen, heeft het Goddelijke woord ervoor gezorgd dat wij met grotere toelag ons onderzoek zouden voeren, niet naar zaken die voor de hand liggen, maar zaken die wij in het verborgene moeten opsporen en naar boven halen.

De Schrift zegt niet dat de Heilige Geest liefde is. Als ze dit zou zeggen, zou al een groot deel van het probleem opgelost zijn. Ze zegt wel: “God is liefde” (1 Joh. 4,16). Daardoor is het onzeker of God de Vader liefde is, of God de Zoon, of God de Heilige Geest, of God de Triniteit Zelf liefde is; dat moeten we dus nagaan. We zullen immers niet beweren dat, als God liefde genoemd is, het niet is omdat de liefde zelf een substantie zou zijn die de naam van God waardig is, maar omdat de liefde een gave van God is, zoals men van God zegt: “Omdat U mijn geduld bent” (Ps. 70,5). God noemt men niet “ons geduld”, omdat de substantie van God niet ons geduld is, maar omdat ons geduld van Hem komt, zoals elders te lezen staat: “Omdat mijn geduld van Hem komt” (Ps. 61,6). Het spraakgebruik van de Schrift weerlegt deze interpretatie gemakkelijk; “U bent mijn geduld” klinkt hetzelfde als “U, Heere, bent mijn hoop”

(Ps. 90,9) en: “Mijn God, U bent mijn barmhartigheid” (Ps. 58,18), en vele dergelijke teksten. Toch is er niet gezegd “Heere, mijn liefde” of “U bent mijn liefde” of “God, mijn liefde”, maar “God is liefde” is op dezelfde manier gezegd als “God is Geest” (Joh. 4,24). Wie dit niet onderscheiden kan, moet aan God inzicht vragen, geen uitleg aan ons. Want wij kunnen niets duidelijker zeggen.

28. “God is liefde”. Maar wij zoeken nu of de Vader, of de Zoon, of de Heilige Geest, of de Drie-eenheid Zelf liefde is, omdat de Triniteit geen drie goden is, maar één God. Reeds eerder in dit boek heb ik betoogd dat men de Triniteit Die God is, niet zo mag opvatten als bestaande uit de drie activiteiten die wij toonden in de triniteit van onze geest, namelijk dat de Vader van alle drie de herinnering is, de intelligentie van alle drie de Zoon, en de liefde van alle drie de Heilige Geest. Het is niet zo alsof de Vader voor Zich niet begrijpt en bemint, maar dat de Zoon voor Hem begrijpt, en de Heilige Geest voor Hem bemint, en de Vader voor Zich en voor hen alleen herinnering is. Het is niet zo alsof de Zoon voor Zich Zichzelf noch herinnert noch bemint, maar de Vader Zich herinnert voor Hem en de Heilige Geest voor Hem bemint, maar Hij voor Zich en voor hen alleen begrijpt. Zo ook niet alsof de Heilige Geest voor Zich noch Zich herinnert noch begrijpt, maar dat de Vader Zich voor Hem herinnert en de Zoon voor Hem begrijpt, en Hij voor Zich en voor hen alleen bemint. Nee, men moet de Triniteit veeleer zo opvatten dat alle drie personen en ieder afzonderlijk in hun eigen natuur deze drie volmaaktheden bezitten. Bij hen zijn deze niet zo verschillend als bij ons de herinnering iets anders is dan de intelligentie en weer iets anders dan genegenheid of liefde. Maar er is één volmaaktheid die alle drie omvat, zoals de wijsheid. Deze volmaaktheid bevindt zich zo in de natuur van een ieder, dat Hij die ze bezit, dit is wat Hij bezit, zoals een onveranderlijke en enkelvoudige substantie. Als men dit begrepen heeft en de waarheid ervan voorzover het ons gegeven is in zulke grote zaken te zien of te vermoeden, duidelijk geworden is, dan weet ik niet waarom, zoals men de Vader en de Zoon en de Heilige Geest wijsheid noemt, en allen samen niet drie, maar één wijsheid noemt, men zo ook de Vader en de Zoon en de Heilige Geest niet liefde kan noemen, en toch allen samen één liefde. Zo zijn ook de Vader, de Zoon en de Heilige Geest God, en allen samen één God.

29. Toch noemt men binnen deze Triniteit niet zonder reden alleen maar de Zoon Woord van God, en alleen de Heilige Geest gave van God, en alleen Hem uit wie het Woord voortgebracht is en uit wie de Heilige Geest oorspronkelijk (= als oerbeginsel) voortgekomen is, God de Vader. Ik heb er “oorspronkelijk” aan toegevoegd omdat men vaststelt dat de Heilige Geest ook voortkomt uit de Zoon. De Zoon ontving dit van de Vader; niet als reeds bestaande Persoon Die de Geest nog niet bezat, maar al wat de Vader aan Zijn eengeboren Woord gaf, gaf Hij door voort te brengen. De Vader bracht dus de Zoon zo voort, dat ook uit Hem de Heilige Geest zou voortkomen als gemeenschappelijke gave, om Heilige Geest te zijn van beiden.

Het onderscheid van de onafscheidelijke Triniteit mag men niet even in het voorbijgaan noteren, maar moet men aandachtig bezien. Want op grond van dit feit is ook het Woord van God in kenmerkende zin de wijsheid van God genoemd, hoewel de Vader en de Heilige Geest ook wijsheid zijn. Als dus iets van deze drie in kenmerkende zin liefde genoemd moet worden, wat is dan meer geschikt dan de Heilige Geest? Op deze manier evenwel dat in die enkelvoudige en verhevenste natuur er geen verschil is tussen substantie en liefde, maar de substantie zelf liefde is, zowel in de Vader als de Zoon en de Heilige Geest; en toch noemt men in kenmerkende zin de Heilige Geest liefde.

30. Zo noemt men soms alle uitspraken van de Oude Oorkonde uit de Heilige Schrift samen “de Wet”. De apostel verwijst naar het getuigenis van de profeet Jesaja: “Door mensen met een andere tongval en in een vreemde taal zal Ik spreken tot dit volk”, maar hij liet eraan voorafgaan: “In de Wet staat geschreven” (Jes. 28,11 en 1 Kor. 14,21). En de Heere zegt Zelf: “In hun Wet staat geschreven dat zij Mij zonder reden hebben gehaat”, wat staat in een psalm (Joh. 15,25 en Ps. 34,19). Maar soms noemt men Wet in strikte zin die welke gegeven is door Mozes overeenkomstig wat gezegd is: “De Wet en de profeten tot aan Johannes” (Mt. 11,13) en: “Van deze twee geboden hangt heel de Wet en de profeten af” (Mt. 22,40). Hier is de Wet van de berg Sinai Wet in strikte zin genoemd. Met het woord “profeten” zijn ook de psalmen aangeduid. Toch zegt de Heiland Zelf elders: “Alles moet vervuld worden wat geschreven staat over Mij in de Wet, in de profeten en in de psalmen” (Lc. 24,44). Hier wilde Hij onder het woord “profeten” niet de psalmen verstaan. Men spreekt in het algemeen over de Wet met inbegrip van de profeten en de psalmen, en in strikte zin over die Wet welke door Mozes gegeven is. Zo worden over het algemeen de profeten vermeld samen met de psalmen, en in strikte zin zonder de psalmen. Van vele andere voorbeelden kunnen wij leren, dat vele woorden van zaken zowel in het algemeen gebruikt worden als in strikte zin voor sommige zaken, behalve wanneer men een lange uitleg moet vermijden bij een duidelijke zaak. Dit heb ik daarom gezegd om te vermijden dat iemand zou menen dat wij op ongepaste wijze de Heilige Geest liefde noemen, omdat ook God de Vader en God de Zoon liefde genoemd kunnen worden.

31. Zoals wij dus het enige Woord van God in kenmerkende zin “wijsheid” noemen, hoewel algemeen gesproken ook de Heilige Geest en de Vader wijsheid zijn, zo noemen wij ook de Heilige Geest liefde in kenmerkende zin, hoewel in algemene zin ook de Vader en de Zoon liefde zijn. Maar het Woord van God, dat is de eengeboren Zoon van

God, noemt de apostel uitdrukkelijk de wijsheid van God: “Christus, de kracht van God en de wijsheid van God” (1 Kor. 1,24). Waar is de Heilige Geest liefde genoemd? Dat vinden wij als we nauwkeurig een uitspraak van de apostel Johannes ontleden. Nadat hij gezegd heeft: “Geliefden, wij moeten elkaar liefhebben, want de liefde is uit God”, voegt hij daar aan toe: “Ieder die liefheeft, is uit God geboren; wie niet liefheeft, kent God niet, omdat God liefde is”. Hier liet Johannes zien dat hij die liefde God genoemd heeft, waarvan hij zei dat ze uit God was. De liefde is dus God uit God. Maar omdat ook de Zoon uit God de Vader geboren is en de Heilige Geest voortgekomen is uit God de Vader, vraagt men zich terecht af, van wie van hen wij hier bij voorkeur moeten aannemen dat Hij “God liefde” genoemd is. Want alleen de Vader is zo God dat Hij niet uit God is. Bijgevolg is de liefde die zo God is dat ze uit God is, ofwel de Zoon ofwel de Heilige Geest. In het vervolg van de tekst, na ons herinnerd te hebben aan de liefde van God, niet de liefde waarmee wij Hem, maar waarmee “Hij ons bemind heeft, en ons zijn Zoon gezonden heeft als zoenoffer voor onze zonden”, maande Johannes ons op grond daarvan aan om elkaar lief te hebben en zo God in ons te laten verblijven, omdat God liefde is, zoals hij gezegd had. Onmiddellijk daarop wilde Johannes over deze zaak nog iets uitdrukkelijker verklaren: “Hieraan weten wij dat wij in Hem wonen en Hij in ons, omdat Hij ons van zijn Geest gegeven heeft”. Dat doet de liefde. De Heilige Geest is dus de “God liefde”. Tenslotte, iets verder, na herhaald te hebben dat God liefde is, voegde Johannes er onmiddellijk aan toe: “En wie in de liefde woont, woont in God en God woont in hem”, waarvan hij juist gezegd had. “Hieraan weten wij dat wij in Hem wonen en Hij

in ons, omdat Hij ons van zijn Geest gegeven heeft". Dus waar men leest "God is liefde" is de Heilige Geest bedoeld. Dus God de Heilige Geest die voortkomt uit God, ontsteekt de mens, wanneer Hij hem gegeven is, in liefde tot God en de naaste; Hijzelf is liefde. De mens heeft immers niets waarmee hij God kan beminnen, behalve wat hij uit God heeft. Daarom zegt hij een weinig verder: "Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons het eerst liefgehad heeft" (1 Joh. 4,7-19). Ook Paulus zegt: "De liefde van God is uitgestort in onze harten door de Heilige Geest, die ons geschonken is." (Rom. 5,5).

Hoofdstuk 18

32. Niets is uitstekender dan deze gave van God. De liefde is het enige dat een onderscheid maakt tussen de kinderen van het eeuwige rijk en de kinderen van het eeuwige verderf. De Heilige Geest schenkt ook andere gaven, maar zonder de liefde strekken ze niet tot voordeel. Als dus de Heilige Geest niet aan iemand in die mate geschonken wordt dat Hij die persoon maakt tot een minnaar van God en de naaste, kan hij niet overgebracht worden van de linkerhand naar de rechterhand. Men noemt de Geest in kenmerkende zin alleen maar Gave omwille van de liefde. Als iemand de liefde niet heeft, ook al heeft hij de gave van talen van mensen en engelen, dan is hij een galmend bekken of een schelle cimbaal; en als hij de gave van profetie bezit, alle geheimen en alle wetenschap kent, en een geloof bezit dat bergen verzet, het is niets; als hij heel zijn bezit uitdeelt en zijn lichaam overlevert om verbrand te worden, strekt het hem tot geen enkel voordeel (1 Kor. 13,1-3). Hoe groot is dus het goed zonder hetwelk grote goederen niemand tot het eeuwige leven kunnen voeren? De tegenwoordigheid of de liefde (twee woorden voor dezelfde werkelijkheid) brengt iemand die de liefde bezit tot het eeuwige leven, ook al heeft men niet de gave der talen noch de gave van profetie, kent men niet alle geheimen en alle wetenschap, deelt men niet al zijn bezit uit aan de armen, ofwel omdat men niets heeft om uit te delen ofwel omdat een of andere nood het belet, levert men zijn lichaam niet over om verbrand te worden, omdat er geen aanleiding voor zo'n lijden is; het is zelfs zo dat alleen maar de liefde het geloof nuttig maken kan. Er kan wel geloof zijn zonder liefde, maar het kan niet tot voordeel strekken. Daarom zegt de apostel Paulus: "In Christus Jezus is niet de besnijdenis of de onbesnedenheid waardevol, maar het geloof dat werkzaam is door de liefde" (Gal. 5,6). Zo onderscheidt hij dit geloof van het geloof waarmee de demonen geloven en sidderen (Jak. 2,19).

De liefde dus die uit God is en die God is, is in kenmerkende zin de Heilige Geest door wie de liefde van God in onze harten uitgestort is en door welke de hele Triniteit in ons woont. Daarom noemt men heel terecht de Heilige Geest hoewel Hij God is, ook de gave van God (Hnd. 8,20). Wat moet men onder deze gave in kenmerkende zin anders verstaan dan de liefde, die tot God leidt en zonder welke iedere andere gave van God niet tot God leidt?

Hoofdstuk 19

33. Moeten we ook bewijzen dat de Heilige Geest in de heilige Schrift gave van God genoemd is? Als men dit verwacht, dan hebben we in het evangelie volgens Johannes de woorden van de Heere Jezus Christus: "Als iemand dorst heeft, laat hij dan naar Mij toe komen en drinken. Zoals de Schrift zegt: Uit het binnenste van iemand die in Mij gelooft, zullen stromen levend water vloeien" en dan voegt de evangelist eraan toe: "Maar dit zei Hij van de Geest die zij die in Hem geloofden, zouden ontvangen" (Joh. 7,37-39). Vandaar dat ook de apostel Paulus zegt: "Allen zijn wij gelaafd met één Geest." (1 Kor. 12,13).

Maar wij moeten ons afvragen of dit water, dat de Heilige Geest is, gave van God

genoemd wordt. Zoals wij hier tot de bevinding komen dat dit water de Heilige Geest is, zo komen wij elders in dit evangelie een tekst tegen waarin dit water gave van God genoemd is. Want in het gesprek dat dezelfde Heere had met de Samaritaanse vrouw bij de put, zei Hij haar: “Geef Mij te drinken”. Toen zij geantwoord had dat de Joden niet met de Samaritanen spraken, antwoordde Jezus haar: “Als je de gave van God kende, als je wist wie het is die tot je zegt: Geef Mij te drinken, dan had je wellicht Hem erom gevraagd en Hij had je levend water gegeven. Maar heer, zei de vrouw, je hebt niet eens een emmer en het is een diepe put. Waar wil je dan dat levende water vandaan halen?” enzovoort. “Jezus antwoordde en zei: Iedereen die drinkt van dit water, krijgt weer dorst, maar wie drinkt van het water dat Ik hem zal geven, krijgt in eeuwigheid geen dorst meer; integendeel, het water dat Ik hem zal geven, zal in hem worden tot een bron van water dat opborrelt tot in het eeuwige leven” (Joh. 4,7-14). Omdat dit levend water de Heilige Geest is, zoals de evangelist aangeeft, is de Geest zonder twijfel de gave van God, van wie de Heere hier zegt: “Als je de gave van God kende, als je wist wie het is die tot je zegt: Geef Mij te drinken, dan had je wellicht Hem erom gevraagd en Hij had je levend water gegeven”. Wat Johannes in een later hoofdstuk zei: “Uit het binnenste van iemand die in Mij gelooft, zullen stromen levend water vloeien” luidt hier: “Zal in hem worden tot een bron van water dat opborrelt tot in het eeuwige leven”.

34. De apostel Paulus zegt ook: “Aan ieder van ons wordt genade gegeven naar de maat van Christus’ gave” en om te laten zien dat de Heilige Geest de gave van Christus is, voegt hij eraan toe: “Daarom staat er: Door naar de hoge op te stijgen heeft Hij gevangenen meegevoerd en gaven uitgedeeld aan de mensen” (Ef 4,7-8). Het is overbekend dat de Heere Jezus, toen Hij na Zijn verrijzenis uit de doden opgestegen was naar de hemel, de Heilige Geest geschonken heeft en dat zij die het geloof hadden aangenomen vervuld van de Heilige Geest, de talen van alle volken spraken. Het meervoud “gaven” in de plaats van het enkelvoud “de gave” mag ons niet storen. Het gaat immers om een citaat uit de psalmen, waar wij lezen: “Gij zijt opgestegen in de hoge, Gij hebt gevangenen meegenomen en gaven gekregen temidden van de mensen” (Ps. 67,19). Dit is de lezing van meerdere handschriften, vooral Griekse, en zo is ook de vertaling uit het Hebreeuws die wij hebben. Zoals de profeet zegt ook Paulus “gaven”, niet “gave”. Maar waar de profeet zegt “Gij hebt gaven gekregen temidden van de mensen” verkoos de apostel te zeggen: “Hij schonk gaven aan de mensen”. Zo resulteert uit beide teksten, de ene van de profeet, de andere van de apostel, die alle twee steunen op het gezag van het Goddelijke woord, de volle betekenis van de zin. Beide zijn immers waar: zowel dat Hij gaven schonk aan de mensen als dat Hij ze kreeg temidden van de mensen. Hij gaf ze aan de mensen als Hoofd aan zijn ledematen; Hijzelf ontving ze ook in zijn ledematen. Omwille van die ledematen riep Hij vanuit de hemel: “Saul, Saul, waarom vervolgt je Mij?” (Hnd. 9,4) en van Zijn ledematen verklaarde Hij ook: “Wanneer je iets gedaan hebt voor een van de minsten van de mijnen, dan heb je het voor Mij gedaan” (Mt. 25,40). Dus Christus Zelf gaf zowel vanuit de hemel als ontving zelf op aarde.

Verder, de reden waarom beiden, de profeet en de apostel, spreken van gaven in het meervoud, is dat door de gave, die de Heilige Geest is, en gemeenschappelijk is aan alle ledematen van Christus, vele gaven die ieder eigen zijn, verdeeld worden. Geen enkele afzonderlijke mens immers bezit alle gaven, maar de één bezit deze gaven, de ander die gaven. Allen evenwel bezitten de gave zelf van waaruit ieder eigen gaven toebedeeld krijgt, namelijk de Heilige Geest. Want elders zegt Paulus ook na vele gaven opgesomd te hebben: “Dit alles is het werk van één en dezelfde Geest, Die aan

ieder eigen gaven uitdeelt zoals Hij het wil” (1 Kor. 12,11). Deze uitspraak vindt men ook in de brief aan de Hebreeën: “God heeft daaraan zijn getuigenis toegevoegd door tekenen, wonderen en velerlei machtige daden, en door uitdelingen van de Heilige Geest” (Hebt 2,4). Nadat hij gezegd had: “Hij steeg op in de hoge, Hij nam gevangenen mee, Hij schonk gaven aan de mensen” gaat hij hier zo verder: “Hij is opgestegen, wat betekent dat anders dan dat Hij eerst in de diepte is afgedaald tot op de aarde? Hij die is neergedaald, is dezelfde die ook is opgestegen, hoog boven alle hemelen, om alles te vervullen. Hij ook heeft gaven uitgedeeld. Sommigen maakte Hij apostel, anderen profeet, anderen evangelist, weer anderen herder en leraar” (Ef. 4,9-11). Zie, waarom er sprake is van gaven in het meervoud. Op een andere plaats zegt hij dan ook: “Zijn allen soms apostelen? Zijn allen soms profeten?” (I Kon 12,29). Maar hier voegt hij eraan toe: “Om de heiligen toe te rusten voor het werk van de bediening, tot opbouw van het Lichaam van Christus” (Ef. 4,12). Dit is het huis dat gebouwd wordt na de ballingschap, zoals de psalm zingt (Ps. 126,1). Want uit hen die aan de duivel, door wie zij gevangen gehouden werden, ontruikt zijn, wordt het huis van Christus opgebouwd, en dat huis heet de kerk. Christus die de duivel overwon, nam hen als gevangenen mee. En om te beletten dat de duivel de toekomstige ledematen van het heilige Hoofd met zich mee zou slepen in de eeuwige straf, ketende Christus hem eerst met de boeien van de rechtvaardigheid en vervolgens met die van de macht. Zo is de duivel zelf “gevangenschap” genoemd, die Hij die opgestegen is in de hoge als gevangene meenam, en gaven gaf aan de mensen en gaven ontving in mensen.

35. Maar zoals in het canonieke boek te lezen staat waarin de Handelingen van de Apostelen beschreven zijn, heeft de apostel Petrus, toen hij over Christus sprak en de Joden in hun hart getroffen waren en hem vroegen: “Wat moeten wij doen, broeders? Toon het ons” hun geantwoord: “Bekeer je. Ieder van jullie moet zich laten dopen in de naam van Jezus Christus tot vergeving van zijn zonden. Dan zul je de gave van de Heilige Geest ontvangen” (Hnd. 2,37-38).

In hetzelfde boek lezen we dat Simon de Magiër de apostelen geld wilde geven om van hen de macht te krijgen, waardoor de Heilige Geest gegeven kon worden door handoplegging. Petrus antwoordde hem: “Naar de verdoemenis met je geld, als je denkt Gods gave met geld te kunnen kopen” (Hnd. 8,19-20). En elders zegt de Schrift in hetzelfde boek, toen Petrus met Cornelius en hen die bij hem waren, sprak, terwijl hij hun Christus verkondigde en preekte: “Petrus was nog aan het woord, toen de Heilige Geest neerdaalde op allen die naar zijn toespraak luisterden. De besneden gelovigen die met Petrus meegekomen waren, stonden versteld omdat de gave van de Heilige Geest ook over de heidenen was uitgegoten, want zij hoorden hen in talen spreken en God verheerlijken” (Hnd. 10,44-46). Ter verdediging van het feit dat hij onbesnedenen gedoopt had, wees Petrus er op dat voordat zij gedoopt werden, de Heilige Geest over hen gekomen was om de knoop van dit probleem door te hakken; later gaf hij daar rekenschap van aan de broeders in Jeruzalem, want zij waren, na deze zaak vernomen te hebben, nogal geschokt, maar Petrus zei: “Nauwelijks was ik begonnen te spreken of de Heilige Geest daalde op hen neer, zoals in het begin ook op ons. Ik moest denken aan het woord dat de Heere gesproken heeft: Johannes doopte in water, maar jullie zullen gedoopt worden in Heilige Geest. Als God dus aan hen dezelfde gave heeft geschonken als aan ons toen wij in de Heere Jezus Christus gingen geloven, wie ben ik dan, dat ik God had kunnen weerhouden hun de Heilige Geest te geven?” (Hnd. 11,15-17). En er zijn veel andere getuigenissen in de Schrift die eensluidend verklaren dat de Heilige Geest de gave van God is, in zover Hij

geschonken wordt aan hen die God beminnen door de Geest. Maar het zou te ver voeren alle teksten aan te halen. En wat is voldoende voor mensen die niet genoeg hebben aan de teksten die we al aangehaald hebben?

36. Toch moeten we hen nog waarschuwen die al zien dat de Heilige Geest de gave van God genoemd is, maar toch nog moeite hebben wanneer zij horen “De gave van de Heilige Geest”; zij moeten hier dezelfde manier van spreken leren zien als in de uitdrukking: “In het afleggen van het lichaam van vlees” (Kol. 2,11). Zoals “het lichaam van vlees” niets anders is dan vlees, zo is de gave van de Heilige Geest niets anders dan de Heilige Geest. In zover is Hij dus de gave van God, als Hij gegeven wordt aan hen aan wie Hij geschonken wordt. Maar in Zichzelf is Hij God, ook al wordt Hij aan niemand gegeven, omdat Hij God was, mede-eeuwig aan de Vader en de Zoon, voordat Hij aan iemand gegeven werd. Hij is ook niet minder dan de Vader en de Zoon omdat zij Hem geven, en Hij gegeven wordt. Als gave van God wordt Hij zo gegeven dat Hij ook zichzelf geeft als God. Men kan niet zeggen dat Hij geen eigen macht heeft, want er is gezegd: “De Geest waait waar Hij wil” (Joh. 3,8) en ik heb reeds eerder de tekst van Paulus aangehaald: “Dit alles is het werk van één en dezelfde Geest, die aan ieder eigen gaven uitdeelt zoals Hij wil” (1 Kor. 12,11). Hier is er geen afhankelijkheid van de begiftigden en geen overheersing van de gevers, maar eendracht tussen begiftigde en gever.

37. Als daarom de heilige Schrift verkondigt: “God is liefde”, en als de liefde uit God is en in ons bewerkt dat wij in God wonen en Hij in ons woont, en wij daardoor weten dat Hij ons van zijn Geest geschonken heeft, dan is de Geest zelf de “God liefde”. Vervolgens, als onder de gaven van God geen grotere is dan de liefde en als er geen grotere gave van God is dan de Heilige Geest, wat is er dan logischer dan dat Hij die zowel God als uit God genoemd wordt, de liefde is? En als de liefde waarmee de Vader de Zoon bemint en de Zoon de Vader, op een onuitsprekelijke wijze de gemeenschap van beiden laat zien, wat is er dan meer aangewezen dan dat men Hem liefde noemt in kenmerkende zin die de gemeenschappelijke Geest van beiden is? Het getuigt van een heel gezond geloof en inzicht te aanvaarden dat binnen de Triniteit de Heilige Geest niet alleen liefde is, maar men Hem niet voor niets de eigennaam “liefde” toekent, vanwege dat wat wij gezegd hebben. Zoals binnen de Triniteit Hij niet alleen geest of heilig is, omdat ook de Vader en de Zoon geest zijn, en omdat ook de Vader en de Zoon heilig zijn, waarover geen twijfel bestaat in de echte Godsverering. Toch noemt men Hem niet zonder reden “de Heilige Geest”. Omdat Hij aan de Vader en de Zoon gemeenschappelijk is, noemt men Hem in kenmerkende zin dat wat beide anderen gemeenschappelijk genoemd worden.

Anders, als binnen de Triniteit de Heilige Geest alleen liefde is, komt men tot de bevinding dat de Zoon niet alleen de Zoon van de Vader is, maar ook de Zoon is van de Heilige Geest. Want zo leest men op talloze plaatsen: de eengeboren Zoon van God de Vader! Toch blijft waar wat de apostel zegt van God de Vader “Die ons ontrukte aan de macht van de duisternis en overbracht naar het rijk van de Zoon van Zijn liefde” (Kol. 1,13). Hij zegt niet “van zijn Zoon”. Als hij dit gezegd had, zou hij het volkomen terecht zeggen zoals hij het heel dikwijls terecht zegt. Maar hij zei: “van de Zoon van Zijn liefde”. Als binnen de Triniteit alleen de Heilige Geest de liefde van God is, is dus de Zoon ook de zoon van de Heilige Geest. Als dit onaanvaardbaar is, dan blijft er slechts over dat de Heilige Geest daar niet alleen liefde is, maar zo genoemd wordt in kenmerkende zin om de redenen die ik voldoende uiteengezet heb. Onder de uitdrukking “van de Zoon van Zijn liefde” moeten wij niets anders verstaan

dan “van Zijn geliefde Zoon” of per slot van rekening: “van de Zoon van Zijn substantie”. De liefde namelijk van de Vader die zich bevindt in zijn onuitsprekelijke enkelvoudige natuur, is niets anders dan zijn natuur en substantie, zoals we herhaaldelijk gezegd hebben, zonder spijt het zo dikwijls te herhalen. Daarom is de Zoon van zijn liefde niemand anders dan Hij Die geboren is uit zijn substantie.

Hoofdstuk 20

38. De dialectiek van Eunomius hieromtrent is belachelijk. Van hem stammen de ketters, de eunomianen, af. Eunomius kon niet begrijpen en wilde niet geloven dat het eengeboren Woord van God waardoor alles gemaakt is (Joh. 1,3), van natuur de Zoon van God is, dat wil zeggen: geboren uit de substantie van de Vader. Hij wilde Hem niet de Zoon van de natuur of de substantie of essentie van de Vader noemen, maar de Zoon van de wil van God; Hij wilde namelijk beweren dat God door een accidentele wil de Zoon voortbracht; klaarblijkelijk steunt hij op het feit dat ook wij soms iets willen dat wij van tevoren niet wilden, alsof juist dat niet laat verstaan dat onze natuur veranderlijk is, iets wat wij absoluut niet mogen geloven van God. Daarom staat er ook geschreven: “In het hart van een man zijn vele plannen, maar wat de Heere besluit blijft tot in eeuwigheid” (Spr. 19,21), met de bedoeling dat wij zouden begrijpen of geloven, dat het besluit van God eeuwig is zoals God eeuwig is, en bijgevolg onveranderlijk zoals Hij is.

Sommigen hebben gezegd dat het eengeboren Woord het raadsbesluit en de wilsbeschikking van de Vader was, om niet te moeten zeggen dat het eengeboren Woord de Zoon was van het raadsbesluit en de wilsbeschikking van God. Mij dunkt dat het beter is te zeggen dat het Woord raadsbesluit is uit raadsbesluit, wilsbeschikking uit wilsbeschikking, zoals het substantie is uit substantie, wijsheid uit wijsheid. Zo vermijdt men de onzinnige mening die wij al weerlegd hebben, die verkondigt dat de Zoon de Vader wijs en wilskrachtig maakt, als de Vader in Zijn eigen substantie geen raadsbesluit of geen wilsbeschikking heeft. Heel scherpzinning heeft iemand een hereticus die hem heel sluw de vraag stelde: Heeft God met Zijn wil of tegen Zijn wil de Zoon voortgebracht?, geantwoord. Zou hij zeggen: tegen Zijn wil, dan zou daaruit een hoop zinloze ellende voor God volgen. Zou hij antwoorden: met Zijn wil, dan zou de hereticus daaruit onmiddellijk als door een onoverwinnelijke redenering de conclusie trekken dat de Zoon niet van nature Zoon is, maar door de wil; en dat was juist de bedoeling van de hereticus. Maar die man was erg op zijn hoede en vroeg op zijn beurt aan de hereticus: Is de Vader met Zijn wil of tegen Zijn wil God? Zou de ander antwoorden: tegen Zijn wil, dan zou daaruit die ellende volgen die men met betrekking tot God niet zonder grote dwaasheid geloven kan. Zou de hereticus antwoorden: met Zijn wil, dan zou die man hem antwoorden: Dus ook God Zelf is God door Zijn wil, en niet van nature. Wat blijft er dan de hereticus nog over dan te zwijgen en toe te zien hoe hij door zijn eigen vraag in een onontwarbare knoop geraakt is? Maar als binnen de Triniteit één persoon in aanmerking komt voor de titel “wilsbeschikking van God” in kenmerkende zin, dan past deze titel het best bij de Heilige Geest zoals de titel “liefde”. Want wat is de liefde anders dan een wilsbeschikking?

39. Ik zie dat ik in dit boek over de Heilige Geest volgens de heilige Schrift zoveel zaken uiteengezet heb, dat het voor de gelovigen genoeg is. Zij weten al dat de Heilige Geest God is, niet van een andere substantie is, niet minder dan de Vader en de Zoon is; al deze waarheden hebben wij volgens de Schrift in de voorgaande boeken onderwezen. Ook vanuit de schepping die God gemaakt heeft, hebben wij zo goed wij

konden, hen aangespoord die een redelijke verklaring verlangen van zulke zaken, om zijn onzichtbaar wezen door de rede in zijn werken te aanschouwen (Rom. 1,20), naarmate zij konden, en vooral in het rationele en intellectuele schepsel dat naar het beeld van God gemaakt is. Als het ware in deze spiegel, voorzover zij kunnen en als zij kunnen, zouden zij de God Triniteit waarnemen in onze herinnering, onze intelligentie en onze wil. Al wie door een levendige intuïtie in zijn geest wiens natuur door God zo geordend is, deze drie ziet, en bovendien beseft hoe groot in die geest de kracht is waarmee hij ook de eeuwige onveranderlijke natuur kan overdenken, beschouwen, verlangen, door het geheugen zich herinneren, door het intellect kan schouwen, door de liefde kan omarmen, ontdekt daar het beeld van die verhevenste Triniteit. Om zich die hoogste Triniteit te herinneren, te zien, te beminnen, zodat men aan haar denkt, haar beschouwt, en van haar geniet, moet hij het geheel dat leeft daartoe terugbrengen. Evenwel heb ik er voldoende voor gewaarschuwd, lijkt mij, dat men dit door de Triniteit geschapen beeld en door de zonde van de mens in iets slechters veranderd, niet zo mag vergelijken met de goddelijke Triniteit dat men ze in alle opzichten daaraan gelijk kan achten. Men moet ook oog hebben voor het grote verschil.

Hoofdstuk 21

40. Wat betreft de relatie tussen God de Vader en God de Zoon: God de Voortbrenger spreekt alles wat Hij substantieel bezit, in zekere zin uit in Zijn mede-eeuwig Woord; en God Zijn Woord bezit substantieel niets meer of niets minder dan er is in Hem die het Woord niet op leugenachtige maar op waarachtige wijze voortgebracht heeft. Ik heb getracht zo goed ik kon, naar die relatie te verwijzen en ik heb geprobeerd al gissend daarvan iets, hoe weinig ook, te laten zien in de herinnering en intelligentie van onze geest, niet reeds van aangezicht tot aangezicht, maar door een gelijkenis in raadsel (1 Kor. 13,12). Al wat wij weten heb ik toegeschreven aan de herinnering, ook al denken we er niet aan; maar aan de intelligentie heb ik op een eigen wijze de vorming van de gedachte toegeschreven. Want wat wij door te denken aan waars ontdekken, dit noemen wij bij uitstek begrijpen, en dan laten we het weer achter in het geheugen. Maar er is een nog geheimere diepte van ons geheugen, waar, wanneer wij denken, wij iets het eerst vinden en het innerlijke woord voortbrengen, dat tot geen enkele taal behoort; het is als kennis uit kennis, visie uit visie, intelligentie die verschijnt in de gedachte, intelligentie die al in het geheugen aanwezig was maar verborgen bleef. Hoewel als de gedachte niet een zekere eigen herinnering had, dan zou ze niet terugkeren naar dat wat zij in de herinnering achtergelaten had, toen zij aan iets anders dacht.

41. Ik heb in dit raadsel niets getoond betreffende de Heilige Geest dat op Hem gelijkend scheen te zijn dan alleen onze wil, onze liefde of onze genegenheid, die een wil in volle krachtsontplooiing is. De reden is dat onze wil, die van nature in ons aanwezig is, verschillende invloeden ondergaat, naar gelang dingen die zich rondom hem bevinden of hem tegemoet komen, ons aantrekken of afstoten. Hoe staat het dan? We zullen toch niet zeggen dat onze wil, wanneer hij correct is, niet weet wat hij moet nastreven en wat hij moet vermijden? Maar als hij dit weet, dan moet er in hem ook een zekere kennis aanwezig zijn, die zonder herinnering en intelligentie niet kan bestaan. Of moeten we luisteren naar deze of gene die zegt dat de liefde niet weet wat ze doet, zij die niets lichtzinnig doet? Zoals er dus intelligentie aanwezig is, is er ook liefde aanwezig in de oorspronkelijke herinnering, waarin wij bereid en opgeborgen vinden datgene tot wat wij kunnen doordringen door ons denken. Want deze twee

vinden wij daar, wanneer wij door het denken ontdekken zowel iets te begrijpen als iets te beminnen, dat daar reeds aanwezig was toen wij er niet aan dachten. En zoals de herinnering aanwezig is, zo is de liefde aanwezig in de intelligentie die gevormd wordt door de gedachte. Dit ware woord spreken wij innerlijk uit buiten elke gewone taal om, wanneer wij zeggen wat wij weten. Want de blik van ons denken keert alleen maar tot iets terug door zich te herinneren, en alleen maar door te beminnen zorgt hij ervoor terug te keren. Zo verbindt de liefde de visie die opgebouwd is in de herinnering, met de visie van de gedachte die daaruit gevormd is, als voortbrenger en voortgebrachte; maar dat gebeurt alleen maar als de liefde weet wat zij moet nastreven, wat zonder herinnering en intelligentie niet kan, want dan zou ze niet weten wat ze op een correcte wijze moet beminnen.

Hoofdstuk 22

42. Wanneer deze dingen in één persoon, zoals de mens, aanwezig zijn, kan deze of gene ons zeggen. Die drie, herinnering, intellect en liefde, zijn de mijne, niet die van een ander; ze werken niet voor zich, maar voor mij, het is zelfs zo, dat ik werk door hen. Want door de herinnering herinner ik mij iets, door de intelligentie begrijp ik, door de liefde bemin ik; en wanneer ik de blik van mijn denken richt op mijn herinnering en zo in mijn hart uitspreek wat ik weet en een waar woord vorm uit mijn kennis, dan zijn beide, zowel de kennis als het woord, van mij. Want ik ben het die weet, en ik spreek in mijn hart uit wat ik weet. Wanneer ik door te denken in mijn herinnering ontdek dat ik iets al begrijp en bemin, als dat begrip en die liefde reeds daar waren voordat ik eraan dacht, dan ontdek ik in mijn herinnering mijn inzicht en mijn liefde, waardoor ik begrijp en bemin, ik en niet het intellect op zich of de liefde op zich doen dit. Hetzelfde als mijn denken zich iets herinnert en wil terugkeren naar wat het in de herinnering achtergelaten had, en het begrepen wil aanschouwen en innerlijk uitspreken, dan is het mijn herinnering die zich iets herinnert en dan is het mijn wil die dat wil, en niet die van de herinnering of de wil op zich. Ook wanneer mijn liefde zich iets herinnert en begrijpt wat zij moet nastreven en wat zij moet vermijden, dan herinnert zij zich dat door mijn herinnering, niet door de hare, dan begrijpt ze door mijn intelligentie, niet door de hare, al wat zij op verstandige wijze bemint. Om het kort te zeggen: door al deze drie ben ik het die mij herinner, ik die begrijp, ik die bemin, ik die geen herinnering ben, geen intelligentie, geen liefde ben, maar ze wel bezit. Al deze dingen kan men dus zeggen van één persoon die deze drie bezit, maar hijzelf is ze niet. Maar in de enkelvoudigheid van de allerhoogste natuur die God is, zijn er niettemin drie personen, de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, hoewel er één God is.

Hoofdstuk 23

43. De werkelijkheid van de Triniteit zelf is dus iets anders dan het beeld van de Triniteit in een andere werkelijkheid; vanwege dat beeld noemt men ook dat waarin die drie aanwezig zijn: beeld van God, zoals men tegelijk het doek en dat wat erop geschilderd is, een beeld noemt. Maar vanwege de schildering op het doek, krijgt ook het doek de benaming "beeld". Maar in die allerhoogste Triniteit, die onvergelijklijk uitstijgt boven alle dingen, is de onafscheidbaarheid zo groot, dat, terwijl men een drietal mensen niet één mens kan noemen, men in de goddelijke Triniteit spreken kan van één God en is er ook maar één God; de Triniteit is ook niet in de ene God, maar ze is één God.

Van de andere kant, het beeld dat de mens is, bezit wel deze drie vermogens, maar is toch maar één persoon. Zo is het niet met de goddelijke Triniteit, want daar zijn er drie

personen: de Vader van de Zoon, de Zoon van de Vader en de Geest van de Vader en van de Zoon. De herinnering van een mens en vooral die herinnering welke de dieren niet bezitten, namelijk de herinnering waarin de kenbare zaken zo opgeslagen worden dat ze niet in het geheugen komen langs de zintuigen, bezit toch op haar eigen kleine wijze in dat beeld van de Triniteit dat onvergelykelijk ongelijk is, enige gelijkenis met de Vader. Eveneens heeft de intelligentie van de mens die daaruit gevormd wordt door de aandacht van het denken, wanneer men zegt wat men weet en het een woord uit het hart is, dat geen deel uitmaakt van een taal, in haar grote ongelijkheid toch enige gelijkenis met de Zoon. En de liefde van de mens die uit de kennis voortkomt en de herinnering en de intelligentie verbindt, en die als het ware gemeenschappelijk is aan de voortbrenger en het voortgebrachte, waardoor men begrijpt dat ze noch voortbrenger noch voortgebracht is, bezit in dit beeld toch enige, zij het dan heel ongelijke, gelijkenis met de Heilige Geest. Maar niet zoals in dit beeld van de Triniteit deze drie niet één mens zijn, maar bezit van één mens, zo zijn in die allerhoogste Triniteit waarvan dit het beeld is, die drie werkelijkheden niet van één God, maar ze zijn één God, en daar zijn er drie personen en is er niet één persoon. Dit is werkelijk wonderlijk onuitspreekbaar of onuitspreekbaar wonderlijk dat, hoewel dit beeld van de Triniteit één persoon is, de allerhoogste Triniteit drie personen zijn, toch die Triniteit van drie personen meer onafscheidelijk is dan die van één menselijke persoon. Want in de natuur van de goddelijkheid, of beter gezegd: van de godheid, is deze Triniteit op een stabiele manier wat zij is, en onder elkaar is zij onveranderlijk en altijd gelijk. Nooit was er een tijd dat zij er niet was of anders was; nooit zal er een tijd zijn dat zij er niet is of anders zal zijn. Maar deze drie die zich bevinden in het ongelijke beeld, worden toch nu in dit leven van elkaar gescheiden door grootte, niet door plaats want het zijn geen materiële voorwerpen. Ook al is daar geen enkele massa, we zien toch dat in de één de herinnering groter is dan de intelligentie, en in een ander het tegenovergestelde. We zien dat in de ene persoon herinnering en intelligentie overtroffen worden door de grootte van de liefde, ongeacht of herinnering en intelligentie aan elkaar gelijk zijn of niet. Zo wordt een tweetal aspecten door een enkel overwonnen, een enkel door een tweetal, een enkel aspect door een enkel ander, en de kleinere aspecten door de grotere. En wanneer zij, na van elke kwaal genezen te zijn, onder elkaar gelijk zullen zijn, ook dan zal die werkelijkheid die door de genade niet meer veranderd zal worden, toch niet gelijk zijn aan de werkelijkheid van een onveranderlijke natuur, omdat het schepsel nooit gelijk is aan de Schepper, ook niet nadat alle kwalen genezen zullen zijn en het schepsel veranderd zal zijn.

44. Maar wanneer deze immateriële, maar ook hoogst onafscheidelijke en echt onveranderlijke Triniteit, die ons beloofd is als de visie “van aangezicht tot aangezicht” gekomen is, zullen we ze veel helderder en met meer zekerheid zien dan we nu het beeld zien dat wijzelf zijn. Zij die nu zien als in een spiegel en in een raadsel, voorzover het in dit leven toegestaan is te zien, zijn het niet die in hun geest de dingen aanschouwen die wij uiteengezet en aannemelijk gemaakt hebben. Nee, het zijn zij die de geest als beeld zien, zodat zij op een of andere wijze wat zij zien kunnen terugbrengen tot Hem Wiens beeld de geest is; zodat zij bovendien langs het beeld dat zij al schouwend zien, ook het Goddelijk mysterie zien op grond van gissingen, want zien van aangezicht tot aangezicht kunnen ze nog niet. De apostel zegt niet: Wij zien nu de spiegel, maar: “Wij zien nu in een spiegel” (1 Kor. 13,12).

Hoofdstuk 24

Zij die hun geest zien voorzover die gezien kan worden, en daarin die Triniteit zien waarover ik op vele wijzen zoveel ik kon gehandeld heb, geloven of begrijpen niet zonder meer dat de geest een beeld van God is. Zij zien wel de spiegel, maar tot nu toe zien ze in de spiegel Hem niet die in de spiegel gezien moet worden; ze beseffen zelfs niet dat de spiegel die ze zien, een spiegel, dat wil zeggen: een beeld, is. Als ze dit zouden beseffen, dan zouden ze wellicht ook begrijpen dat ze door middel van deze spiegel Hem moeten zoeken van Wie deze spiegel is, en dat zij ondertussen hoe dan ook in deze spiegel moeten kijken. Dit kijken moet gebeuren met een gezuiverd hart door een ongeveinsd geloof (1 Tim. 1,5) om Hem, die men nu ziet in een spiegel, te kunnen zien van aangezicht tot aangezicht. Als zij het geloof dat de harten zuivert minachten, wat bewerken zij dan anders met al hun inzicht in de subtiele discussies over de natuur van de menselijke geest, dan hun veroordeling, zelfs door het getuigenis van hun eigen inzicht? Wat betreft inzicht, zouden zij niet zoveel moeilijkheden ondervinden en nauwelijks tot enige zekerheid komen, als zij niet als straf in duisternis gedompeld waren en belast met een sterfelijk lichaam dat de ziel bezwaart (Wijsh. 9,15). Wiens schuld is het dat dit kwaad hen trof, tenzij de schuld van de zonde? Door de grootte van zo'n kwaad gewaarschuwd, zouden zij het Lam moeten volgen dat de zonde van de wereld wegneemt (Joh. 1,29).

Hoofdstuk 25

Wanneer voor hen die tot dit Lam behoren, ook al zijn ze veel trager van geest dan zij over wie ik sprak, het einde van hun leven komt, waarbij zij van hun lichaam bevrijd worden, dan verliezen alle afgunstige machten het recht om hen nog gevangen te houden. Het Lam, Dat zonder enige zondesschuld door die machten gedood was, overwon hen niet door de kracht van de macht voordat Hij hen overwon door de gerechtigheid van Zijn bloed. Bevrijd uit de macht van de duivel, nemen de heilige engelen hen op, verlost van alle kwaad door de Middelaar tussen God en de mensen, de mens Jezus Christus (1 Tim. 2,5). Want naar het eenstemmige getuigenis van de Goddelijke Schriften, zowel het Oude als het Nieuwe Testament, waardoor Christus voorzeggd is en Christus verkondigd is, "Is er geen andere naam onder de hemel, waardoor de mensen gered moeten worden" (Hnd. 4,12). Gezuiverd van alle besmetting door bederf, krijgen zij vredige verblijfplaatsen totdat zij hun lichamen terugkrijgen, maar dan onbederfelijke lichamen, zodat ze een sieraad zijn en geen last. Want dit wilde de beste en de wijste Schepper het liefst, dat de geest van de mens eerbiedig aan God onderworpen zou zijn, en het lichaam tot zijn geluk aan de geest onderworpen zou zijn, en dat dit geluk zou blijven voortbestaan zonder einde.

45. Daar zullen wij de waarheid zien zonder enige moeite en wij zullen ervan genieten op de helderste en zekerste wijze als maar mogelijk is. Wij zoeken dan niet meer met onze redenerende geest, maar door onmiddellijke waarneming zien wij in, waarom de Heilige Geest geen Zoon is, wanneer Hij uit de Vader voortkomt. In dat licht zal er geen enkele vraag meer zijn. Maar hier leek mij de poging om inzicht te krijgen zo moeilijk — zoals ongetwijfeld ook aan hen die deze dingen zorgvuldig en met verstand lezen — dat terwijl ik beloofd had in het tweede boek van dit werk elders daarover te zullen spreken, telkens wanneer ik in het schepsel dat wijzelf zijn, iets wilde tonen dat gelijkend was op de Goddelijke werkelijkheid, ik vaststelde dat mijn uiteenzetting niet voldoende mijn beetje inzicht gevolgd is. Wel heb ik ondervonden dat ik ook wat inzicht betreft, meer gepoogd heb dan bereikt. In één persoon, die de mens is, heb ik het beeld van de allerhoogste Triniteit gevonden, en om het meer verstaanbaar te maken, heb ik gewild deze drie termen in een veranderlijke

werkelijkheid ook door tijdsafstanden van elkaar gescheiden te tonen, vooral in boek negen. Maar deze drie vermogens in één persoon kunnen niet, zoals de menselijke aandacht eist, overeenkomen met de drie goddelijke personen, zoals we aangetoond hebben in dit boek vijftien.

Hoofdstuk 26

In de allerhoogste Triniteit die God is, zijn er geen tijdsafstanden waardoor men zou kunnen aantonen of minstens onderzoeken of de Zoon eerder uit de Vader geboren is en de Heilige Geest later uit de Vader en de Zoon voortgekomen is. Inderdaad, de heilige Schrift noemt Hem de Geest van beiden. Van Hem zegt de apostel: “Omdat jullie kinderen zijn, heeft God zijn Geest in jullie harten gezonden” (Gal. 4,6). En de Zoon zegt van Hem: “Niet jullie zijn het die spreken, maar de Geest van je Vader is het, die in jullie spreekt” (Mt. 10,20). Vele andere getuigenissen van Goddelijke uitspraken bevestigen dat de Geest van de Vader en de Zoon is, die in de Triniteit bedacht wordt met de eigenaam "de Heilige Geest", van wie de Zoon verklaart: “Die Ik jullie zal zenden van bij de Vader” (Joh. 15,26), en elders: “Die de Vader zal zenden in mijn naam” (Joh. 14,26). De woorden van de Zoon leren ons dat de Heilige Geest voortkomt uit beiden: “Hij komt voort uit de Vader”, en nadat Hij verrezen was uit de doden en aan zijn leerlingen verscheen, blies Hij over hen en zei: “Ontvang de Heilige Geest” (Joh. 20,22) om te laten zien dat de Geest ook van Hem voortkomt. Hij is “de kracht die van Hem uitging” zoals in het evangelie staat “en Hij genas allen” (Lc. 6,19).

46. Wat was de reden dat de Heere na Zijn verrijzenis eerst op aarde de Geest gaf (Joh. 20,22) en later vanuit de hemel de Heilige Geest zond (Hnd. 2,4)? Ik denk dat dit de reden is dat de liefde in onze harten uitgestort wordt door de gave zelf (Rom. 5,5) waarmee wij God en de naaste beminnen overeenkomstig de twee geboden waarvan de hele Wet en de profeten afhangen (Mt. 22,37-40). Om dit weer te geven heeft de Heere Jezus twee keer de Heilige Geest gegeven: één keer op aarde omwille van de liefde tot de naaste, en een andere keer vanuit de hemel omwille van de liefde tot God. Ook al kan men een andere reden geven voor de twee keer dat de Heilige Geest gegeven werd, het is toch dezelfde Heilige Geest als toen Jezus over de leerlingen geblazen had, en van wie Hij iets later zei: “Ga, en maak alle volkeren tot leerling; doop hen in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest” (Mt. 28,19). Wij moeten er niet aan twijfelen dat ons hier vooral de Triniteit op het hart gedrukt wordt. Hij is Dezelfde als Die ons vanuit de hemel gegeven is op Pinksteren, namelijk tien dagen nadat de Heere naar de hemel opgestegen was.

Hoe is het niet God die ons de Heilige Geest geeft? Meer nog: hoe groot is God niet Die ons God geeft? Niemand van Zijn leerlingen heeft de Heilige Geest gegeven. Zij baden wel dat Hij zou komen over hen aan wie zij de handen oplegden, maar zelf gaven zij Hem niet. Ook nu nog handhaaft de kerk dit gebruik in haar voorgangers. Ook Simon de Magiër die de apostelen geld bood, zei niet: Geef ook mij die macht om de Heilige Geest te geven, maar: Opdat ieder die ik de handen opleg de Heilige Geest moge ontvangen. De Schrift had een beetje eerder ook niet gezegd: Toen Simon zag dat de apostelen de Heilige Geest gaven, maar wel: “Toen Simon zag dat door de handoplegging van de apostelen de Heilige Geest gegeven werd” (Hnd. 8, 19 en 18). Daarom heeft de Heere Jezus Zelf de Heilige Geest niet alleen gegeven als God, maar ook ontvangen als mens en daarom is Hij “vol genade” genoemd en vol van de Heilige Geest (Joh. 1,14. Lc. 2,52 en 4,1). Nog uitdrukkelijker staat in de Handelingen van de Apostelen geschreven: “Omdat God Hem gezalfd heeft met de Heilige Geest”

(Hnd. 10,38). Hij zalft Hem niet met zichtbare olie, maar met de gave van genade, waarvan de zichtbare olie, waarmee de kerk de gedoopten zalft, een teken is. Christus is niet gezalft met de Heilige Geest, toen de Geest in de gedaante van een duif op Hem neerdaalde na zijn doopsel (Mt. 3,16). Toen immers heeft Hij Zijn Lichaam, dat de kerk is, willen voorafbeelden, waarin vooral de gedoopten de Heilige Geest ontvangen. Men moet het veeleer zo opvatten dat Hij gezalft is met deze mystieke en onzichtbare zalving toen het Woord van God vlees werd. Dat betekent: toen een menselijke natuur zonder enige voorafgaande verdienste aan goede werken verenigd is met God het Woord in de schoot van de maagd, om met het Woord één persoon te worden. Daarom belijden wij dat Hij geboren is uit de Heilige Geest en de maagd Maria. Het is onzin te geloven dat Hij, toen Hij al dertig jaar was (op die leeftijd is Hij door Johannes gedoopt [Lc. 3,21-23]) de Heilige Geest ontvangen heeft, maar zoals Hij zonder enige zonde is gekomen om Zich te laten dopen, zo is Hij niet zonder de Heilige Geest gekomen. Van Zijn dienaar en voorloper Johannes staat geschreven: “Al vanaf de moederschoot zal hij vervuld worden met de Heilige Geest” (Lc. 1,15); Johannes kwam wel voort uit het zaad van zijn vader, maar ontving de Heilige Geest zodra hij gevormd was in de schoot. Als dit zo was bij Johannes, wat moeten wij dan begrijpen of geloven met betrekking tot de mens Christus, Wiens ontvangenis niet op vleeselijke, maar op geestelijke wijze verliep? Ook in wat over Hem geschreven staat namelijk dat Hij de belofte van de Heilige Geest kreeg van de Vader en de Heilige Geest ook uitstortte (Hnd. 2,33), Zijn beide naturen, de menselijke en de Goddelijke, geopenbaard. Als mens ontving Hij de belofte en als God schonk Hij de Geest. Wij kunnen deze gave wel op onze eigen beperkte manier ontvangen, maar de Geest over anderen uitstorten kunnen we absoluut niet. Maar wij roepen God aan om zijn Geest over hen uit te storten en het is God die dit bewerkt.

47. Waar er helemaal geen tijd is, kunnen we daar de vraag stellen of de Heilige Geest reeds uit de Vader was voortgekomen toen de Zoon geboren werd, of was de Geest nog niet voortgekomen en kwam de Geest maar voort uit de Vader en de Zoon nadat de Zoon geboren was? Zulke vragen stellen is mogelijk omdat wij te maken hebben met tijd: eerst komt uit de menselijke geest de wil voort, om te zoeken naar iets, dat wanneer het gevonden is, het voortgebrachte genoemd wordt. Wanneer dit laatste geboren is en voortgebracht, wordt de wil vervolmaakt door te rusten in het bereikte doel, zodat wat het streven van de zoeker was, de liefde van de genietter wordt, genietende liefde, die van beide voortkomt, namelijk van de voortbrengende geest en de voortgebrachte kennis, als van ouder en kroost.

Deze dingen kan men niet vragen, waar niets een begin in de tijd kent, om vervolgens in de tijd vervolmaakt te worden. Degene die de geboorte van de Zoon uit de Vader zonder tijd kan begrijpen, kan ook zonder tijd de voortkomst van de Heilige Geest uit beiden begrijpen. En wie de zin van deze uitspraak van de Zoon kan begrijpen: “Zoals de Vader het leven bezit in Zichzelf, zo heeft Hij de Zoon gegeven in Zichzelf het leven te bezitten” (Joh. 5,26), weet dat de Vader het leven niet gegeven heeft aan de Zoon die reeds zonder leven bestond, maar dat de Vader Hem zonder tijd zo voortgebracht heeft, dat het leven, dat de Vader door voort te brengen gaf, mede-euwig is met het leven van de Vader Die het gaf. Hij kan begrijpen dat zoals de Vader in zichzelf het beginsel bezit dat de Heilige Geest uit Hem voortkomt, Hij dit zo aan de Zoon schenkt dat dezelfde Heilige Geest uit Hem voortkomt, en in beide gevallen gebeurt dit tijdeloos. Men zegt op zo’n manier dat de Heilige Geest uit de Vader voortkomt, dat men begrijpt dat de Vader aan de Zoon gegeven heeft dat de Geest ook voortkomt uit de Zoon. Want als al wat de Zoon heeft van de Vader komt,

dan heeft de Zoon ongetwijfeld van de Vader ook gekregen dat de Heilige Geest van Hem voortkomt. Maar daar mag men niet in tijden, die een eerder en een later kennen, denken. Daar zijn helemaal geen tijden. Hoe onzinnig zou het zijn de Geest de zoon van Vader en Zoon te noemen, omdat zoals de voortkomst uit de Vader aan de Zoon de essentie geeft zonder een begin in de tijd en zonder enige verandering van natuur, zo ook de voortkomst uit beiden aan de Heilige Geest de essentie geeft zonder een begin in de tijd en zonder enige verandering van natuur? Als wij dus niet zeggen dat de Heilige Geest geboren is, durven we toch niet zeggen dat Hij ongeboeren is, om te vermijden dat men door dit woord ofwel twee vaders in de Triniteit zou veronderstellen ofwel twee personen die niet uit een ander zijn. Alleen de Vader is niet uit een ander en daarom wordt alleen Hij ongeboeren genoemd, niet in de Schrift, maar in het spraakgebruik van de mensen die daarover discussiëerden en van hen die in zekere mate in staat waren zo'n belangrijk onderwerp te verwoorden.

Maar de Zoon is uit de Vader geboren. De Heilige Geest komt oorspronkelijk uit de Vader voort en terwijl de Vader zonder enige tijdsafstand dit vermogen aan de Zoon geeft, komt de Geest gemeenschappelijk uit beiden voort. Men zou zeggen: de zoon van de Vader en de Zoon, als beiden de Geest zouden voortgebracht hebben, wat ingaat tegen het gevoel van iedere gezond denkende mens. Dus is Hij niet voortgebracht door beiden, maar komt Hij voort van beiden als de Geest van beiden.

Hoofdstuk 27

48. Maar omdat het erg moeilijk is in die mede-eeuwige, gelijke, immateriële, onuitsprekelijk onveranderlijke en onafscheidbare Triniteit, voortbrenging te onderscheiden van voortkomst, moge het voor hen wier bevattingsvermogen niet verder reikt, ondertussen genoeg zijn wat ik daarover gezegd heb, en het gedicteerde neergeschreven heb, in een preek voor het christelijke volk. Onder andere, zei ik, nadat ik op grond van getuigenissen uit de Heilige Schrift bewezen had dat de Heilige Geest uit beiden voortkomt: "Als dus de Heilige Geest voortkomt uit de Vader en de Zoon, waarom zei de Zoon dan: Hij komt voort uit de Vader" (Joh. 15,26)? Waarom anders, denk je, dan omdat Hij gewoon is dat wat van Hem is, terug te brengen is tot de Vader, van wie Hij ook zelf is? Vandaar dat Hij ook zegt: "Mijn leer is niet van Mij, maar van Hem die Mij gezonden heeft" (Joh. 7,16). Als men hier begrijpt dat het Zijn leer is, hoewel Hij die niet de Zijne noemt, maar de leer van de Vader, hoeveel te meer moet men hier dan begrijpen dat de Heilige Geest uit Hemzelf (=uit de Zoon) voortkomt, waar Hij met de woorden: "Voortkomt uit de Vader" schijnbaar zei: Komt niet voort uit Mij? Maar van wie de Zoon heeft dat Hij God is, want Hij is God uit God, van Hem heeft Hij ook dat de Heilige Geest uit Hem voortkomt; en daarom het feit dat de Heilige Geest ook voortkomt uit de Zoon zoals Hij voortkomt uit de Vader, dat heeft de Zoon van de Vader zelf. Hier begrijpen wij enigszins, zoals mensen als wij kunnen verstaan, waarom men niet zegt dat de Geest geboren is, maar veeleer dat Hij voortkomt. Want als men Hem zoon zou noemen, dan zou Hij de zoon van beiden genoemd worden, wat onzinnig is. Geen enkele zoon is zoon van twee vaders, wel van een vader en een moeder. Het zij verre van ons zoiets te veronderstellen tussen God de Vader en God de Zoon. Ook de Mensenzoon komt niet tegelijk voort uit een vader en een moeder. Toen Hij uit de Vader voortkwam in de moeder, kwam Hij op dat moment niet voort uit een moeder. En toen Hij het licht zag en voortkwam uit de moeder, toen kwam Hij niet voort uit een vader. Maar de Heilige Geest kwam niet uit de Vader voort in de Zoon, en uit de Zoon kwam de Geest niet voort om het schepsel te heiligen. Hij kwam tegelijk uit beiden voort, hoewel de Vader aan de Zoon gaf, om zoals de Geest uit Hemzelf voortkwam, de Geest ook uit de Zoon voortkwam. Want

wij kunnen niet zeggen dat de Heilige Geest geen leven is, terwijl de Vader en de Zoon leven zijn. Daarom zoals de Vader leven bezit in Zichzelf, gaf Hij ook de Zoon leven te hebben in zichzelf; zo ook gaf Hij de Zoon dat leven van Hem voortkwam, zoals het ook van Hemzelf voortkwam. Dit heb ik uit die preek overgenomen in dit boek, maar toen sprak ik tot gelovigen, niet tot ongelovigen.

49. Maar het is mogelijk dat er mensen bestaan die minder in staat zijn dit beeld te zien, en niet in staat te zien hoe waar die dingen zijn die zich in hun geest bevinden, noch dat die drie niet zijn zoals drie personen, maar alle drie zijn van de mens die één persoon is. Waarom geloven zij niet veeleer wat in de heilige boeken te vinden is over de allerhoogste Triniteit, dan dat zij een volmaakt heldere redenering eisen die de trage en zwakke menselijke geest niet begrijpt? Wanneer zij de heilige Schrift als het meest betrouwbare getuigenis onwankelbaar geloven, laten zij dan door te bidden en te zoeken en goed te leven bewerken dat zij begrijpen, dat wil zeggen: dat zij met de geest zien, voorzover mogelijk is, wat zij in geloof voor vast aannemen. Wie kan hun dit verbieden? Ja zelfs, wie spoort daartoe niet aan? Maar als zij menen dat ze daarom deze zaken moeten ontkennen, omdat blinde geesten niet in staat zijn ze waar te nemen, dan vraag ik: moeten ook zij die blind geboren zijn, ontkennen dat de zon bestaat?

Het licht schijnt dus in de duisternis; als de duisternis het niet vat (Joh. 1,5), laten zij die in duisternis verkeren, dan eerst door de gave van God verlicht worden om gelovig te zijn; dan beginnen zij in vergelijking met de ongelovigen licht te zijn. Wanneer dit fundament van tevoren gelegd is, dan kunnen zij opgebouwd worden om te zien wat zij geloven, zodat ze het ooit kunnen zien. Er bestaan namelijk dingen die wij zo geloven dat ze nooit gezien kunnen worden. Wij kunnen immers Christus op het kruis niet opnieuw zien. Maar als men niet gelooft dat het zo gebeurd en waargenomen is zonder hoop dat het in de toekomst weer te zien is, komt men niet tot Christus zoals Hij zonder einde te zien is. Maar wat betreft de hoogste, onuitsprekelijke, immateriële, en onveranderlijke natuur die enigszins door de intelligentie waar te nemen is, is er niets beters om de blik van de menselijke geest te oefenen dan de geest zelf, op voorwaarde dat de geloofsregel ons leidt. Daardoor is de mens in zijn natuur beter dan de overige levende wezens, en ook beter dan de overige delen van zijn ziel. Aan de geest is een soort zien van onzichtbare zaken geschonken. Aan hem als het erevoorzitterschap bekleedend op een hogere en meer inwendige plaats, melden de lichamelijke zintuigen alles om erover te oordelen. Niets is hoger dan de geest behalve God, aan wie hij onderworpen moet zijn en Die hem moet leiden.

50. Maar onder de vele dingen die ik al gezegd heb, heb ik, zo durf ik bekennen, niets gezegd dat de onuitsprekbaarheid van de hoogste Triniteit waardig was, maar ik belijd veeleer dat haar kennis te wonderbaar geworden is voor mij, te hoog voor mij om erbij te kunnen (Ps. 138,6). Jij, mijn ziel, waar voel je jezelf, waar lig je, waar sta je, totdat al je kwalen genezen zullen worden door Hem die zich genadig getoond heeft tegenover al je zonden (Ps. 102,3)? Je zult zeker erkennen te verblijven in die herberg, waarnaartoe die Samaritaan de persoon gebracht heeft, die hij halfdood vond, overdekt met wonden die hem door rovers toegebracht waren (Lc. 10,30-34).

En toch heb je vele ware zaken gezien, niet met de ogen waarmee wij gekleurde voorwerpen zien, maar met die waarvoor hij bad die zei: "Dat mijn ogen gerechtigheid mogen zien" (Ps. 16,2). Inderdaad, veel ware dingen heb je gezien, en je hebt ze onderscheiden door dat licht dat je gezien hebt terwijl het je verlichtte; hef je ogen op naar dat licht en vestig ze daarop, als je kunt. Want zo zul je zien hoeveel de geboorte

van het Woord van God verschilt van de voortkomst van de Gave van God, en waarom men de eengeboren Zoon van God de Heilige Geest niet uit de Vader geboren noemt, anders zou de Geest zijn broer zijn, maar de Geest wel noemt: uit de Vader voortgekomen. Daarom, ook al is de Geest de Geest van beiden, als een bepaalde mede-substantiële gemeenschap tussen Vader en Zoon, toch is Hij niet de Zoon van beiden genoemd, wat iets verwerpelijks is. Maar om dit helder en duidelijk waar te nemen, daarop kun je je blik niet vestigen; ik weet het, dat kun je niet. Ik spreek de waarheid, ik spreek ze ook tot mijzelf, ik weet wat ik niet kan. Toch heeft die geestesblik in je deze drie elementen getoond, waarin je het beeld van de hoogste Triniteit herkent, die je nog niet met gefixeerde blik kunt aanschouwen. Die blik toonde je dat er een waar woord in jou is, wanneer het voortgebracht wordt uit jouw kennis, dat wil zeggen: wanneer je zegt wat je weet.

Hoewel wij geen betekenisvol woord uitspreken of denken in één of andere nationale taal, wordt onze gedachte gevormd uit hetgeen wij weten. Moge er in de blik van de denkende persoon een heel gelijkend beeld bestaan van de gedachte die de herinnering bewaarde, namelijk deze twee als voortbrenger en voortgebrachte, terwijl de wil of de liefde als derde ze verbindt. Deze wil komt wel voort uit het denken — niemand immers wil iets terwijl hij helemaal niet weet wat of hoe het is — toch is het niet het beeld van de gedachte. In dit geestelijk kenbare gegeven wordt daarom een zekere afstand tussen geboorte en voortkomst te kennen gegeven, omdat in het denken aanschouwen niet hetzelfde is als verlangen of zelfs genieten met de wil; wie kan, ziet en onderscheidt deze twee. Ook jij kon het, al kon je niet en kun je nog niet met woorden voldoende duidelijk maken wat je nauwelijks gezien hebt midden in een wolk van materiële gelijkenissen, die onophoudelijk het menselijk denken overrompelen. Maar dat licht dat niet hetzelfde is als jijzelf, heeft je getoond dat er een verschil is tussen die immateriële gelijkenissen van voorwerpen en de waarheid die wij met onze rede aanschouwen nadat we deze gelijkende beelden afgewezen hebben. Dat licht toonde je innerlijke ogen deze waarheid en andere dergelijke zekerheden. Wat anders dan zwakheid is dus de oorzaak waarom je die waarheid niet met een gefixeerde blik kunt zien? En wat maakte je zwak tenzij de ongerechtigheid? Wie geneest dus al je kwalen behalve Hij Die genadig is voor al je zonden?

Zo kan ik nu eindelijk dit boek beter besluiten met een gebed dan met een uiteenzetting.

Hoofdstuk 28

51. Heere, onze God, wij geloven in U Vader en Zoon en Heilige Geest. De Waarheid zou immers niet gezegd hebben: "Ga, en doop alle volkeren in de naam van de Vader, de Zoon, en de Heilige Geest" (Mt. 28,19) als er geen Triniteit zou bestaan. Heere God, U hebt ook niet bevolen dat wij gedoopt worden in de naam van iemand die niet de Heere God is. De goddelijke stem zou ook niet zeggen: "Hoor Israël, de Heere je God is de enige God" (Deut. 6,4), als de Triniteit niet zo zou zijn dat er één Heere God is. Als Uzelf God de Vader zou zijn, en vervolgens dezelfde zou zijn als de Zoon, uw Woord Jezus Christus, en dezelfde als Uw Gave, de Heilige Geest, dan zouden wij in de boeken van de waarheid niet lezen: "God zond Zijn Zoon" (Gal. 4,4), en zou U, eengeborene, over de Heilige Geest niet zeggen: "Die de Vader zal zenden in Mijn naam" (Joh. 14,26) en: "Die Ik jullie zal zenden van bij de Vader" (Joh. 15,26).

Terwijl ik mijn aandacht richtte op de geloofsregel, heb ik U gezocht, zoveel ik kon, zoveel U mij het vermogen daartoe gegeven hebt, en heb ik ernaar verlangd te zien wat ik geloof. Veel heb ik nagedacht en gezwoegd. Heer mijn God, mijn enige hoop, verhoor mij, dat ik niet, vermoeid, U niet meer wil zoeken, maar dat ik steeds vurig

naar uw aanschijn blijf verlangen (Ps. 104,4). Geef mij de kracht U te blijven zoeken, U die U hebt willen laten vinden, en ons hoop gegeven hebt dat wij U steeds meer en meer zullen vinden. Voor U staat mijn sterkte, voor U staat mijn zwakheid. Behoed mijn sterkte, genees mijn zwakheid. Voor U staan mijn onwetendheid en mijn kennis. Laat mij daar binnentreden waar U Uzelf voor mij geopend hebt, en neem mij in U op. Open U voor mij als ik daar aanklop, waar U Uzelf nog verbergt voor mij. Dat ik mij U steeds moge herinneren, dat ik U begrijpe, dat ik U beminne. Vermeerder mijn aandacht voor U, mijn begrip en mijn liefde, tot U mij helemaal zult omvormen.

Ik weet dat er geschreven staat: "Bij een overvloed aan woorden blijft de zonde niet uit" (Spr. 10,19). Maar moge ik slechts spreken om uw woord te verkondigen en U te loven. Dan zou ik niet alleen de zonde ontvluchten, maar ook kostbare verdiensten verwerven, al zou ik op die wijze nog zoveel spreken. Want de mens die gelukkig was om U, zou geen zonde bevelen aan zijn eigen waarachtige zoon in het geloof aan wie hij schreef: "Verkondig het woord; dring aan te pas en te onpas" (2 Tim. 4,2). Kan men soms zeggen dat hij niet veel gesproken heeft die uw woord, Heere, niet alleen te pas maar ook te onpas niet verzweg? Nee toch. Maar eigenlijk was het niet veel, omdat er zoveel nodig was. Verlos mij, God, van veelpraterij waaronder ik innerlijk lijd in mijn ziel, ik ellendig ben voor uw aangezicht en mijn toevlucht zoek bij uw barmhartigheid. Ook al zwijg ik met mijn woorden, ik zwijg niet met mijn gedachten. En als ik alleen maar denk wat U aangenaam is, dan zou ik U zeker niet vragen mij van deze veelheid te verlossen.

Mijn gedachten zijn vele, zoals U weet; gedachten van mensen, want ze zijn zo zinloos (Ps. 93,11). Geef mij dat ik er niet mee instem, en ze afkeur ook wanneer ze mij verheugen, en er niet als ingeslapen in verzonken blijf. Mogen ze niet zo'n grote macht over mij krijgen dat er daaruit iets overvloeit in mijn activiteiten, maar dat minstens mijn oordeel en mijn geweten tegen hen beschermd mogen zijn, terwijl U mij onder uw hoede neemt. Toen een wijs mens over U sprak in zijn boek dat de titel draagt Jezus Sirach, zei hij: "Wij zeggen veel en bereiken niets; de slotsom van onze woorden is: Hij is het al" (Sir. 43,27). Wanneer wij U bereikt zullen hebben, zal al het vele dat wij gezegd hebben zonder U te bereiken, voorbij zijn. En U alleen zult blijven, alles in allen (1 Kor. 15,28). En zonder einde zullen wij maar één naam uitspreken, terwijl wij U loven in één, omdat wij één geworden zijn in U, ene Heer God, God Drie-eenheid.

Laten de uwen herkennen al wat ik in deze boeken gezegd heb en wat van U komt; ik vraag U en de uwen mij te vergeven, als ik iets gezegd heb wat van mijzelf komt. Amen.